

**Міністерство освіти і науки України
Львівський інститут економіки і туризму**

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ
ПАМ'ЯТКИ ПРИКАРПАТТЯ ТА
КАРПАТ – ВАЖЛИВІ ОБ'ЄКТИ В
РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ**

*Збірник матеріалів
V Регіональної науково-практичної конференції
(Львів, 30 березня 2017 р.)*

Львів-2017

Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму: [Текст]: зб. матер. V Регіональної наук.-практ. конф. (Львів, 30 березня 2017 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів: ЛІЕТ, 2017. – 205 с.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Львівського інституту економіки і туризму

У збірнику матеріалів V Регіональної науково-практичної конференції пропонуються інноваційні наукові розробки, методи, методичні прийоми, підходи в справі теоретичної і практичної організації туризму, висвітлюються важливі й актуальні питання стану, перспектив розвитку туристичної індустрії на Прикарпатті та в гірських районах Карпат, на базі національної та світової історико-культурної спадщини.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, фахівців в галузі туризму, аспірантів і студентів.

ОРГАНІЗАТОР КОНФЕРЕНЦІЇ:

- Львівський інститут економіки і туризму

УПОРЯДНИКИ:

Бочан І.О. – голова оргкомітету, ректор, д.е.н., професор;

Берест Р.Я. – відповідальний редактор, д.і.н., професор;

Бегей О.І., к.і.н., доц. – член оргкомітету;;

Анісімович-Шевчук О.З, к.п.н., в.о. доц. – член оргкомітету;

Кім Г.О. – макетування, редагування, коректура

Матеріали подано в авторській інтерпретації.

ISBN 978-966-24-1

©Автори статей, 2017

©Львівський інститут економіки і туризму, 2017

ЗМІСТ

Ігор Бочан ВСТУПНЕ СЛОВО.....	с. 5
Роман Берест ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК.....	6
Оксана Гнаткович ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	16
Юрій Стецик ІНВЕНТАРНИЙ ОПИС ЛІШНЯНСЬКОГО МОНАСТИРЯ 1764 Р. ЯК ДЖЕРЕЛО ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ЖИТЛА ТА ПОБУТУ ЧЕРНЕЦТВА.....	22
Ольга Анісімович-Шевчук, Маркіян Созанський БРОВАРНИЦТВО СТАРОСАМБІРСЬКОГО КРАЮ: ІСТОРІЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ У СФЕРУ ГОСТИННОСТІ.....	33
Оксана Панько, Діана Дяків, Софія Гриб ТУРИСТИЧНА СТАРОСАМБІРЩИНА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	46
Галина Козак ХРАМ СВ. МИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦЯ У С.МЕДВЕЖА ДРОГОБИЦЬКОГО РАЙОНУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	52
Надія Войтович ТРАДИЦІЙНА ГОСТИННІСТЬ УКРАЇНЦІВ КАРПАТ: ЕТНОТУРИСТИЧНИЙ АСПЕКТ	62
Галина Вилійка ТЕМАТИЧНИЙ ЕКСКУРСІЙНИЙ МАРШРУТ “СЕРЦЕ ПАТРІОТА”. МІСТО ГОРОДОК, ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ.....	69

Ігор Дутка, Вадим Артюх	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК, ПРИВАТНЕ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ І ЧОРНА АРХЕОЛОГІЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	82
Віктор Ідзьо	
ЯЗИЧНИЦТВО СТАРОДАВНЬОГО НАСЕЛЕННЯ КАРПАТО- ДНІСТРОВСЬКОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ НАУКОВОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА.....	89
Сестра Стефанія (Наталія Марко)	
ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕСТЕР ЗГРОМАДЖЕННЯ СВЯТОГО ЙОСИФА ОПДМ ДО ПЕРІОДУ ЛІКВІДАЦІЇ УГКЦ.....	96
Галина Мартинишин, Олена Ледвій	
ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕСТЕР ВАСИЛІЯНОК: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	115
Наталія Гнатюк	
ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ НА ЯРЕМЧАНЩИНІ: АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИЗМІ.....	121
Оксана Бурса	
РОЗВИТОК НОСТАЛЬГІЙНОГО ТУРИЗМУ В С. ГІЙЧЕ.....	129
Іван Островський	
ТУРИЗМ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	137
Галина Довгопола, Ірина Смик	
РОЗРОБКА НОВОГО ЕКСКУРСІЙНОГО ПРОДУКТУ “ІВАНО-ФРАНКІВСЬК – МІСТО ФРАНКОВЕ”.....	143
Володимир Холявка, Марія Філь, Тетяна Коропецька	
СУЧАСНІ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНІ ПОСЛУГИ У м. ЛЬВІВ.....	148

Ярослава Коробейникова, Ірина Смик	
ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА.....	153
Марія Горун, Ольга Янюк, Юлія Кітнік	
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ДОПОМІЖНИХ ВИДІВ РЕКРЕАЦІЇ У ГУСЯТИНСЬКО- САТАНІВСЬКОМУ РЕКРЕАЦІЙНОМУ РАЙОНІ.....	158
Ольга Незюлик	
ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКОВИХ СПОРУД ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ, ЯК ВАЖЛИВИХ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ КРАЮ.....	166
Софія Качала	
ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	172
о.Михайло Гачан	
БОГОСЛУЖБОВІ, ЦЕРКОВНОСЛУЖБОВІ, МЕТРИКАЛЬНІ КНИГИ ХРАМУ УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В С.МІГОВО СТАРОСАМБІРСЬКОГО Р-НУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛ. – ВАЖЛИВІ САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ.....	179
Юлія Дурбак	
МУЗЕЇ ГОРОДОЧЧИНИ, ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ.....	186
Ірина Химка	
ПАМ'ЯТНИКИ НА ЧЕСТЬ СКАСУВАННЯ ПАНЩИНИ НА МОСТИЩИНІ.....	192
Галина Довгопола, Павло Молдавчук	
ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ ARCHICAD ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ.....	200

Ігор Бочан

*Ректор Львівського інституту економіки і туризму,
д.е.н., професор*

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники і організатори тематичної V Регіональної науково-практичної конференції “Історико-культурні пам’ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об’єкти в розвитку туризму”. Це наукове дослідження є дуже актуальним для нашого профільного ВНЗ, тому що Прикарпаття та Карпатський регіон – багатий край на історико-культурні пам’ятки національного і світового значення, і як цивілізаційний ресурс мають використовуватися у сфері унікальних можливостей туризму. В нашому краї сконцентровано пам’ятні знаки, кургани, історичні, етнокультурні, краєзнавчі музеї, старовинні українські церкви, польські костьоли, єврейські синагоги, німецькі кірхи, замки, палаци тощо.

Наш інститут виконав успішно з цієї проблематики наукові дослідження на державне замовлення, видано багато профільних посібників і підручників. Але після досягнутих наукових результатів ми стверджуємо, що багато історичних та культурних пам’яток регіону ще й досі залишаються поза увагою офіційної науки. На цей пошук нас надихають студенти, котрі використовують цей ресурс при написанні творчих робіт на соціально-гуманітарну тематику, студенти IV курсу, котрі проходять фахову практику у ТПЦ і використовують історико-культурні пам’ятки нашого краю у створенні туристичних продуктів, які мають реальне значення у реалізації їх за видами туризму туристичними фірмами, агенціями та й безпосередньо туристами.

Україна багата на туристичні ресурси і за змістом гасла ВТО не може бути економічно і соціально бідною. При інноваційному розвитку економіки, якого прагне через структурні зміни Україна, домінуюча роль відводиться людському ресурсу, в нашому випадку професіоналам з туризму, із високими компетенціями здійснювати підприємництво у сфері послуг, генеруюча роль в якому відводиться туризму. Адже їх ефективна менеджерська діяльність формує більшу половину дохідності в туристичній індустрії. Ми зобов’язані використовувати цю джерельну базу для матеріального і духовного розвитку суспільства.

Вітаю всіх і бажаю плідних результатів науково-практичної конференції з дуже актуальної наукової проблематики.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПЛОК

Розглядається історія виникнення та діяльності професійних спілок в Галичині. Наголошується на особливому поліетнічному стані професійних організацій краю у довоєнний період, значенні організацій у формуванні ринку праці, виробленні умов праці, захисті робітника перед роботодавцем, значенні професійних спілок у налагодженні та поширенні різних видів діяльності.

Ключові слова: професійні спілки, товариства, газети, заходи, робітники, службовці, селяни, студенти, ринок праці.

Історичний досвід свідчить, що ринок праці може з'явитися лише у відповідних умовах і на відповідному рівні розвитку існування суспільства. Так, у найдавніший період історії людства немає жодних ознак ринкової системи, бо стародавні люди змушені були самостійно виживати й працювати на себе. Відсутність соціального насилля дала підстави окремим дослідникам трактувати первіснообщинний лад, як “золотий вік”.

В період античної доби та феноменальної еволюції грецької та римської цивілізацій домінуюче значення отримало рабовласництво, яке передбачало існування невольничих ринків, де продавали та купували рабів. Найбільше їх було в Середземномор'ї, зокрема в Александрії, куди їх великими партіями привозили рабовласники для продажу з Європи, Азії, Африки. Існував попит на різновікові та різні категорії невольників (чоловіків, жінок, дітей). Навіть в період Середньовіччя у багатьох містах Північної Африки та Леванту продовжувала існувати активна торгівля рабами, що приносило їх власникам значні прибутки. Проте умови, коли підневільна робоча сила була товаром, не могли сприяти створенню та функціонуванню ринку праці [1, с.387, 395].

Провісником соціального визволення виробника стали буржуазно-демократичні революції, які потрясли Європу наприкінці XVIII–XIX ст. Під впливом революцій та демократичних реформ

відбувалися величезні зміни, які сприяли зародженню паростків капіталістичного виробництва. Капіталістичне виробництво вимагало вільнонайманої робочої сили та стимулювало ліквідацію старих традицій, порядків, устоїв і, перш за все, скасування кріпацтва [2, с. 644– 648]. Саме капіталістичний лад заклав та розвивав умови ринку праці.

З появою та розвитком капіталізму змінюються стосунки між роботодавцем та вільним робітником. Вони вимагають введення значних соціальних, економічних, освітніх, культурних, організаційних та інших інновацій. Відсутність законодавчої бази відкривала змогу роботодавцям диктувати власні умови виконання робіт, самостійно встановлювати їхню тривалість, визначати рівень заробітної плати, нехтувати умовами техніки та медичного забезпечення й багато іншого, що нерідко ставило робітника у безправне соціальне становище.

Розпорошене та слабо організоване робітництво змушене було погоджуватися на умови, які на ринок праці пропонував роботодавець або шукати порятунку. Його воно знайшло у робітничих об'єднаннях, які отримали назву професійні спілки.

Упродовж незначного періоду історії професійні організації відіграли величезну роль в житті робітництва, селянства, службовців, інтелігенції і, навіть, студентства. Саме вони стали єдиними організаціями, які не тільки контролювали, але й відстоювали права трудових мас.

За найновішими даними перша професійна спілка на українських землях була створена 6 листопада 1817 р. у Львові на приватній друкарській фірмі австрійського поліграфіста Йозефа Піллера під назвою “Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Członków Sztuki Drukarskiej” (“Стоваришування взаємної допомоги членів друкарської справи”) [3, с. 7]. Зазначена дата ставить її в число найраніших професійних об'єднань Європи на рівні часу створення англійських тред-юніонів.

Важливість цієї події у тому, що цього року виповнюється 200 років від часу створення першої професійної організації на землях України. Її творцями та активними будівничими були українці, поляки, німці та ін. Тому професійні спілки стали чи не єдиним колективним порадином і захистом трудових верств суспільства в умовах формування та розвитку ринку праці. Організація проіснувала аж до

початку Першої світової війни, охороняючи інтереси друкарів. Метою заснування професійних спілок стало згуртування різних фахівців для організації матеріального і морального їх захисту, пов'язаного з діями роботодавців, надання, при потребі, грошової допомоги особам, які втратили працездатність чи опинилися в скрутній ситуації, а також виділення матеріальної підтримки й допомоги ветеранам, хворим, вдовам, дітям-сиротам тощо.

Так склалося, що на початку XIX ст. ні українці, ні поляки не мали державності. Їхні землі розділили Росія, Австрія та Прусія. Зрештою, анексія Криму та події, які зараз відбуваються на Сході України, підтверджують агресивну політику російського окупанта.

Вже на середину XIX ст. у Львові виділялася діяльність не тільки новоствореної громадської професійної організації друкарів Львова, але й Товаришування приватних службовців Галичини. 14 липня 1848 р. у Львові було створено головну управу товариства – центральний комітет. Його першими членами стали Роберт Рубенбауер та Євстахій Зубалевич. Головою обрали Іполіта Вітославського, секретарями – Юзефа Дзірковського та Нарциса Модзаловського. Згодом центральний комітет був доповнений представниками від округів та філій організації [4, s. 1–3].

Відповідно до наведених положень інструкції комітети мали до 23 липня 1848 р. висунути кандидатів та обрати з них 23 членів центрального комітету “Товариства приватних службовців”. “Інструкція” закінчується словами: *“Всі брати приватні службовці повинні перейнятися цією думкою і тим ґрунтовним переконанням, що від них самих, від їх старанності заняття їх майбутнім благом, залежить зростання нашого об’єднання в значну силу і в моральний авторитет, а тому не відштовхніться тимчасовими переешкодами і протилежностями, що кожному, хто будує справу, особливо на початку, всі товариства загалом це переборюють”* [5, s. 207–209].

Вже на початку другої половини 1848 р. зазначена організація поширила свою діяльність на усі галицькі землі й видавала власну газету “Приватний службовець”. Зазначена газета стала посередником у стосунках між центральним комітетом і спілковим загалом Товариства. Вона також ставила за мету інформувати читача про різні економічні, політичні, культурні, виховні, освітні та інші події у середовищі товариства, а також в суспільному державному та

міжнародному житті.

Умовами розвитку друкованого органу та Товариства редакція вбачала дотримання з боку державної влади умов конституційних свобод; для працевдавців проголошувалася свята недоторканість їхньої будь-якої власності; в питаннях економічних та аграрних відносин члени спілки мали дбати про піднесення народного добробуту і в питанні політичних взаємин виступати за народну (міжнаціональну) єдність [6, s.1].

Наступним важливим документом стало Звернення представників центрального комітету “Товариства приватних службовців” від 14 липня 1848 р. до всього профспілкового загалу, де вони (члени центрального комітету – Модзалевський Н., Рубенбауер Р., Вітовський І., Журавлевич С.) зазначають, що для успіху діяльності організації повинна бути одна авторитетна і неподільна влада, як репрезентант волі, потреб і почуттів членів організації [7, s. 1–3].

Про надзвичайну популярність організації свідчить стрімкий ріст її рядів. Так, на кінець жовтня 1848 р. Товариство нараховувало 9 тисяч 166 членів, а статутний капітал становив 183 320 флоринів. Окрім цього, на балансі каси товариства значилося 5 тисяч 509 цінних паперів (різні акції) на загальну суму 110 тис. фл. Таким чином, сумарно в скарбниці професійної організації приватних службовців Галичини налічувалося 293 тисячі 320 фл. [8, s. 41–42].

Професійні спілки Галичини пройшли складний, часто суперечливий та наполегливий період свого розвитку, аналогу якого не має жодна держава світу. Їх виникнення у Східній Галичині відноситься до часу появи перших подібних організацій, що ставили проблему соціального захисту працівників в рамках Старого світу. Свої професійні спілки створили не лише друкарі та службовці, але й будівельники, кравці, шевці, залізничники, гірники, транспортники, пекарі, селяни, артисти, фармацевти, німецькі колоністи і т.д.

Проте вже в середині XIX ст. у поліетнічному суспільстві Галичини під впливом різних чинників профспілки стали розмежовуватися за етнічними, релігійними, фаховими та іншими ознаками. Великий вплив на стан суспільства зробила революція 1848 р. в Австрії. Як на загал, сприятлива ситуація тривала не довго. Придушення народного повстання у Відні в жовтні 1848 р. відкрило владним структурам шлях для відновлення абсолютизму. Після

короткого періоду демократичного відродження та розвитку в суспільство знову прийшла реакція. У Відні з числа прихильників монархічного ладу було створено новий уряд, який очолив князь Шварценберг. В грудні 1848 р. австрійський імператор імператор Фердинанд I змушений був зректися влади на користь свого наступника Франца Йосифа I, котрий 4 березня 1849 р. запровадив нову конституцію, 8 березня того ж року розпустив рейхстаг, а 31 грудня 1851 р. скасував конституцію та оголосив про відновлення абсолютистського режиму, що існував в Австрії до кінця 50-х рр. XIX ст. [9, с. 644–645].

Спочатку було закрито друкований орган – часопис “Приватний службовець” (26 жовтня 1848 р. вийшов останній номер) [10, с. 18]. Згодом поліція наклала арешт на рахунки та розпустила управу Товариства приватних службовців Галичини.. Подібне творилося і в багатьох повітових містечках Галичини, де знаходилися філії, відділи чи секції даної професійної організації.

В особливостях формування професійних організацій Східної Галичини перепліталися культурно-освітні, економічні, політичні, соціальні, етнокультурні та інші звичаї й традиції, що значно ускладнювало суспільний феномен професійних спілок [11, с. 3–4].

Важливе місце в культурному житті галицького робітництва займали часописи “Ремісник” та “Літера”, які у Львові виходили польською мовою. Першу з них заснували львівські ремісники у 1869 р., другу – друкарі міста у 1872 р. [12, с. 92–94.].

На сторінках профспілкової преси не тільки публікували новини з робітничого життя, але й велику увагу та значення відводили культурно-освітній роботі. При управах професійних спілок закладалися бібліотеки та читальні. В часи дозвілля члени професійних спілок були учасниками мандрівок з метою пізнання історичних пам’яток краю, організації й проведення туристичних мандрівок історичними місцями Карпат та Прикарпаття. Організація культурного дозвілля, яке нерідко передбачало багатоденні культурно-освітні мандрівки історичними місцями, мало надзвичайно важливе значення.

Професійні спілки сприяли розвитку промисловості та господарства, підтримували діяльність бюро посередництва праці, відстоювало фахові інтереси членів товариства, займалося національним вихованням української фахової молоді через діяльність

“Руської ремісничої і промислової бурси” та при допомозі професійних часописів “Молоді робітники”, “Новітній ремісник”, “Добробут”, “Фаховий вісник”, “Наш прапор” та ін.

На початку ХХ ст. одним із помітних культурно-освітніх центрів Галичини стало товариство “Зоря”. Заснування та підтримка діяльності товариства належить відомим галицьким громадським і політичним діячам: В. Нагірному, Ю. Романчуку, К. Левицькому та ін. Вони проводили широку національно-культурну та суспільно-політичну діяльність, закликали *“вести будову нашого відродження на пожиток нашої матері України, прямуючи до її самостійності і незалежності”* [13, с. 165–166].

Проте особливого значення на початку ХХ ст. серед галичан набула Спілка Українських Приватних Урядовців Галичини (СУПРУГа) [14, с. 2380], котра була створена з числа представників передової західноукраїнської інтелігенції. В статуті спілки зазначено, що основною її метою в галузі культурно-освітньої роботи є закладання читалень, підтримка їх діяльності, видання фахових часописів, брошур, підручників, сприяння утворенню різноманітних гуртків, які б сприяли підвищенню культури робітників, пізнанню історії рідного краю [15, с. 51].

Крім українських професійних спілок велику роботу в Східній Галичині в зазначений період проводили польські, німецькі (австрійські), єврейські та інші профспілки. Звичайно, це може стати предметом окремої наукової розвідки. Зокрема, 9 квітня 1873 р. в містечку Стрий було створено Польське товариство взаємодопомоги християнських міщан “Gwiazda” (“Зірка”). Крім того, що воно відстоювало економічні інтереси робітництва воно заснувало та утримувало читальню, бібліотеку, періодично публікувало відозви та звернення й, звіти про роботу, займалося організацією та проведенням аматорських театральних виступів, влаштовувало вечори поезії, підтримувало проведення вокальних та танцювальних виступів, відзначення релігійних свят тощо [16, арк. 38].

Серед єврейських профспілок найбільше значення в культурній та освітній роботі належало професійній спілці єврейських артистів, що виникла у Львові в 1920 р. і діяла під керівництвом Ізидора Бамбаха. Вона мала свої філії в Дрогобичі, Кракові та Львові [17, с. 52].

Загалом, у порівнянні з польськими, німецькими, австрійськими, єврейськими професійними спілками українське робітництво перебувало у значно гіршому становищі, що отримало відображення на культурно-освітній діяльності. Перш за все, українці дуже слабо користувалися підтримкою державних установ та значно програвали в конкурентній боротьбі з поляками і тому лише на хвилі національного самоусвідомлення намагалися пізнати й показати самотність української історії та національної культури.

Серед багатьох професійних організацій другої половини XIX ст. на особливу увагу заслуговує діяльність студентського товариства взаємодопомоги Вищої Крайової школи рільництва, що знаходилась у містечку Дубляни, на базі якої зараз існує Львівський національний аграрний університет. Статут зазначеного вище Товариства затверджено у Галицькому намісництві 25 квітня 1869 р. [18, арк. 2].

Першим головою товариства Б. Ругевича, а секретарем – К. Щуку [19, арк. 72]. Аналіз матеріалів особистих справ членів товариства свідчить, що його членами були римо-католики, греко-католики, православні та протестанти.

Незважаючи на те, що основною метою товариства була економічна підтримка його членів, культурно-освітня робота отримала дуже важливе значення. Товариство складалося з 11 членів, які власними силами сформували й утримували бібліотеку й читальню. Особливе місце у бібліотеці відводили історичним працям, котрі допомагали студентам у вивченні історичного минулого, географії, культури населення Східної Галичини. Особливе місце у культурно-освітній роботі займала організація та проведення літературно-музичних вечорів, приурочених пам'ятним роковинам, відомим діячам, подіям тощо [20, арк. 67–74].

Таким чином, професійні спілки відіграли велику роль у закладенні та формуванні стихійного ринку праці, захисті своїх членів від деспотизму роботодавців, організації різних форм і видів дозвілля, наданні матеріальної допомоги та підтримки не тільки членам товариств, але й потерпілим, хворим, немічним, а також їх родинам та дітям.

Список використаних джерел і літератури

1. Рубель В.А. Історія Середньовічного Сходу / В.А. Рубель. – К.: Либідь, 2002. – 736 с.
2. Стеблій Ф. Революції 1848–49 / Феодосій Стеблій // Довідник з історії України (А – Я) / Посібник для середніх загальноосвітніх навчальних закладів / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – К.: Генеза, 2001. – С.644–648.
3. Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817–1939 рр.) / Роман Берест. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 126 с.
4. Komitet centralny Towarzystwa Urzędników Prywatnych do ogółu tegoż towarzystwa // Urzędnik prywatny. – №1. – 17 Sierpnia 1848.
5. Instrukcja // Gazeta narodowa. – №53. – 30 Czerwca 1848. – S. 3–4 (s. 209–210).
6. Program // Urzędnik prywatny. – №1. – 17 Sierpnia 1848. – S. 1.
7. Komitet Centralny urzędników prywatnych do Ogółu tegoż Towarzystwa // Urzędnik prywatny. – №1. – 17 Sierpnia 1848. – S. 1–3.
8. Urzędnik prywatny. – №11. – 26 Października 1848. – S.41–42.
9. Стеблій Ф. Революції 1848–49 / Феодосій Стеблій // Довідник з історії України (А – Я) / Посібник для середніх загальноосвітніх навчальних закладів / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – К.: Генеза, 2001. – С.644–648.
10. Kieszczyński L. Kronika ruchu zawodowego w Polsce. 1808–1939 / Lucjan Kieszczyński. – Warszawa: Instytut Wydawniczy CRZZ, 1972. – 434 s.
11. Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817–1939 рр.) / Роман Берест. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 126 с.
12. Берест Р. Професійний рух на західноукраїнських землях в австрійський період / Р.Я.Берест // Нариси історії професійних спілок України. – Київ, 2002. – 732 с.
13. Пасіцька О.І. Українська національна ідея в контексті діяльності професійних товариств міжвоєнного Львова // 300 років Конституції Гетьмана Пилипа Орлика: проблеми становлення та розвитку українського державотворення. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2010 – 296 с.

14. Гасенко Ф. Професійні спілки // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Львів, 1991. – Т.6. – С.2380.

15. Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817–1939 рр.) / Роман Берест. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 126 с.

16. Центральний Державний Історичний Архів України у Львові, ф.146 (Галицьке намісництво), оп.25, спр.18 (Справа про затвердження Статуту товариства взаємодопомоги “Gwiazda” в Стрию. – 46 арк.

17. Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817–1939 рр.) / Роман Берест. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 126 с.

18. Центральний Державний Історичний Архів України у Львові, ф.146 (Галицьке намісництво), оп. 25, спр. 13 (Справа про затвердження та зміни Статуту товариства взаємодопомоги сільськогосподарської академії в м.Дубляни). – 225 арк.

19. Там само.

20. Там само.

Roman Berest, Doctor of History, Professor,
Lviv Institute of Economics and Tourism

HISTORICAL AND CULTURAL ASPECTS FORMATION AND ACTIVITY OF TRADE UNIONS

The history and origin of trade unions in Galicia (Halychyna) is considered. A special multi-ethnic state of professional organizations of the region in the prewar period, the significance of organizations in shaping the labor market, the development of working conditions, protection of the worker to the employer, the significance of the trade unions in developing and distributing various types of activities are noted.

Keywords: trade unions, associations, newspapers, events, workers, employees, farmers, students, labor market.

ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Проаналізовані чинники туристичного потенціалу карпатського регіону, тобто сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності певної території. Визначені притаманні для Карпатського регіону види туризму: культурно-пізнавальний, лікувальний, гірський, екотуризм, екстримальний туризм. Здійснена оцінка території Карпатського регіону за системою показників (криміногенними, екологічними, добробутними), які потенційно можуть створити позитивний (або негативний) морально-психологічний клімат для туристів.

Ключові слова: туризм, регіон, оцінка, туристична привабливість, перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Важливим чинником розвитку туризму будь-якої території є наявність туристичного потенціалу. Під туристичним потенціалом території розуміють сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності певної території. Туристичний потенціал за структурою поділяють на дві групи – туристичні ресурси та туристичну інфраструктуру.

Туристичні ресурси та туристична інфраструктура формують спільну підгрупу – соціально-економічні ресурси, що налічують трудові, інформаційні, управлінські, матеріально-технічні та інші структурні складові. Карпатський туристичний регіон України складають чотири адміністративні області заходу України (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька), в межах яких простягається гірська система українських Карпат.

Площа регіону становить – 56,2 тис. кв. км., населення налічується 6,6 млн. чол., де зосереджено понад 800 мінеральних джерел, з яких 50% у Закарпатській області, 30% всіх пам'яток історії та культури тощо; основними адміністративними вузлами є Львів,

Ужгород, Чернівці, Івано-Франківськ, Мукачеве, Коломия, Яремче, Косів, Трускавець, Моршин, Рахів, Свалява, Сколе, Стрий, Турка [1].

Але для кожного регіону притаманні види туризму, які вже розвинені, та ті які мають перспективу на подальший розвиток. У Карпатському регіоні добре розвивається культурно-пізнавальний, лікувальний, гірський туризм. Має непогані перспективи для розвитку екстремальний туризм та екологічний туризм. Для наочності покажемо це на рисунку 1.

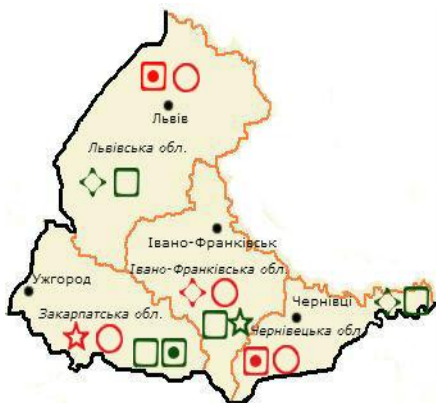
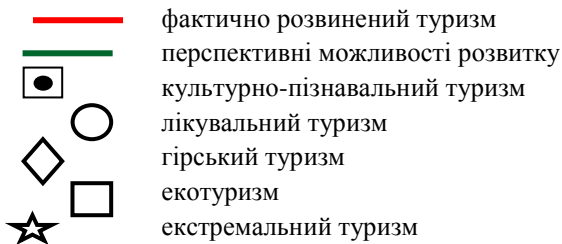

Рис.1. Види туризму Карпатського регіону

Мета дослідження. Ми спробуємо дати оцінку території Карпатського регіону за системою показників (криміногенними, екологічними, добробутними), які потенційно можуть створити позитивний (або негативний) морально-психологічний клімат для туристів. Для оцінки слід використати інтегральний показник, який би акумулював певну кількість факторів як позитивного, так і негативного

спрямування. До негативних можна віднести: рівень злочинності; екологічна забрудненість території. До позитивних – розвинутість готельно-санаторної інфраструктури (таблиця 1).

Таблиця 1. Складено автором на основі [2],[3]

Оцінка туристичної привабливості областей Карпатського регіону станом на 2015 рік

Область	Показники використані для оцінки туристичної привабливості								Добуток коефіцієнтів	Інтегральний показник туристичної привабли-вості
	Розвиток санаторної інфраструктури		Розвиток готельної інфраструктури		Рівень злочинності		Екологічна ситуація			
	К-сть місць в санаторіях на 1000 населення	Коефіцієнт	К-сть місць в готелях на 1000 населення	Коефіцієнт	К-сть злочинів на 100 тис.населення	Коефіцієнт	Викиди шкідливих речовин на км²/т	Коефіцієнт		
Закарпатська	3,4	0,87	2,7	1,08	544	1,09	7,0	1,55	1,58 7	1,12
І.Франківська	1,7	0,44	2,8	1,12	419	1,42	19,8	0,56	0,39 1	0,79
Львівська	6,4	1,64	2,4	0,96	680	0,87	11,8	0,89	1,21 9	1,05
Чернівецька	1,1	0,28	1,8	0,72	737	0,81	6,7	1,67	0,27 3	0,72
Регіон	3,9	1,00	2,5	1,0	595	1,00	11,3	1,00	1,00	1,00

Виклад основного матеріалу. Для оцінки туристичної привабливості окремих областей регіону нами застосовано наступний методологічний підхід.

В систему оцінки туристичної привабливості включено (на наш погляд) найбільш репрезентативні показники, які можуть зацікавити туристів, а саме:

- показник розвитку санаторної інфраструктури за кількістю місць в санаторіях в розрахунку на тис. населення області;
- кількість готельних місць в розрахунку на тис. населення області;
- показник криміногенної ситуації в області, який показує кількість скоєних злочинів в розрахунку на 100 тис. населення.

Оскільки показник злочинності із його абсолютним зростанням характеризує складність криміногенної ситуації, то в аналітичних розрахунках ми використали обернений показник до коефіцієнта злочинності, який визначено нами шляхом ділення 1000 на коефіцієнт злочинності. Фактично цей показник можна вважати як коефіцієнт безпеки, оскільки він є оберненою величиною до коефіцієнта злочинності та його зростання свідчить про благополуччя (певний спокій в криміногенному середовищі).

Для оцінки туристичної привабливості, на наш погляд є досить важливим показник екологічного благополуччя. Для оцінки екологічного благополуччя нами використовувався показник викидів забруднюючих речовин на км. кв. в тоннах.

В системі розрахунку по цьому показнику ми також використали обернену величину до коефіцієнта екологічної безпеки. Фактичне значення всіх показників включене до системи оцінки туристичної привабливості регіонів в цілому по регіону прийнято за 1. Шляхом порівняння відповідних показників по кожній області до середнього по регіону ми знайшли середній коефіцієнт відносної оцінки окремих факторів.

Шляхом перемноження коефіцієнтів по кожній області встановлено суму їх добутків з яких знайшли корінь в четвертій степені, який ми приймаємо за інтегральний показник туристичної привабливості кожної області.

За нашими підрахунками, найвищу туристичну привабливість отримала Закарпатська область – 1,12, на другому місці знаходиться Львівщина, яка має показник туристичної привабливості – 1,05, на третьому – Івано-Франківщина – 0,79 та на останньому місці

Чернівецька область – 0,72. Градація регіонів за рівнем туристичної привабливості показана на рисунку 2.

Рис. 2 Оцінка областей Карпатського регіону за інтегральним коефіцієнтом туристичної привабливості станом на 2015 р.

- – лідируюча область за рівнем туристичної привабливості (більше 1,1);
- – область високої туристичної привабливості (1-1,1);
- – область середньої туристичної привабливості (0,75-1)
- – область низької туристичної привабливості (до 0,75)

Висновок. Можна констатувати, що стрімкий розвиток туристичного комплексу Карпатського регіону при сучасній економічній ситуації є проблематичним. Тому пропонується туристичну політику спрямовувати, в першу чергу, на: забезпечення екологічної безпеки рекреаційного освоєння території; зонування туристичних та рекреаційних територій з виділенням освоєних, перспективних та резервних місцевостей; соціальну необхідність (тобто відповідність наявної бази рекреаційної сфери реальним потребам в оздоровленні, її здатність задовольняти попит населення на туристичні

послуги в регіоні); економічну доцільність (прибутковість діяльності об'єктів туристичної галузі і соціально-економічну вигоду для території); розвиток екологічно чистих видів туристичного господарювання та залучення широких верств населення до ведення туристичного підприємництва.

В контексті вищесказаного вважаємо, що наведені нами розрахунки можуть бути використані у двох напрямках: для розробки рекламної інформації туристичних можливостей окремих регіонів; для розробки системи заходів по підвищенні туристичної привабливості в першу чергу в Чернівецькій та Івано-Франківській області в яких інтегральний показник менше 1.

Список використаних джерел і літератури

1. І.М. Школа та ін. Менеджмент туристичної індустрії. [Навчальний посібник] / За ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 596 с.
2. Статистичний щорічник України за 2015 рік. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.
3. Travel and Tourism economic impact 2015 Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.wttc.org.
4. Тринько Р.І. Туризм як фактор соціально-економічного відродження [Текст] / Р.І. Тринько, Я.В. Григор'єва // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22,8. – С.54–63.

Oksana HNATKOVYCH,

Lviv Institute of Economy and Tourism, PhD in Economics

EVALUATION OF ATTRACTION

TOURISM RESOURCES OF CARPATHIAN REGION

Analyzed the factors tourist potential of the Carpathian region, ie the set of natural, cultural, historical, social and economic conditions for the organization of tourism specific territory. Designated inherent in the Carpathian region types of tourism: cultural, educational, medical, mining, ecotourism, extreme tourism. The estimation of the Carpathian region of the system parameters (criminogenic, environmental, dobrobutnymy) that could potentially create a positive (or negative) moral and psychological climate for tourists.

Keywords: tourism, region, rating, tourist attraction, development prospects.

**ІНВЕНТАРНИЙ ОПИС ЛІШНЯНСЬКОГО МОНАСТІРЯ
1764 Р. ЯК ДЖЕРЕЛО ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ
ЖИТЛА ТА ПОБУТУ ЧЕРНЕЦТВА**

Виокремлено різні простори буття чернецтва (сакральний, рекреаційний, інтелектуальний, господарський) для визначення аскетичного укладу монастиря. Інвентарний опис подає відомості про архітектуру, сакральне та ужиткове мистецтво, книжковий репертуар монастирської книгозбірні, фільваркове господарство. Подано докладний опис монастирських помешкань (резиденції, келій, кухні, трапезної) та предметів і умов повсякденного побуту ранньомодерного чернецтва.

Ключові слова: інвентар, документація, монастир, чернецтво.

Постановка проблеми. В сучасній українській церковній археографії спостерігається пошвавлення у джерелознавчих евристичних пошуках. Зокрема, за останні двадцять років до наукового обігу запроваджено цілу низку документальних збірок з історії Церкви в Україні, які в радянський час були недоступними для широкого кола науковців. Окремий вид документації становлять інвентарні описи, які за статистичними даними дозволяють побачити матеріальний уклад житла та побуту чернецтва [12, с. 8].

Аналіз досліджень. Історія Лішнянського монастиря не була предметом спеціального дослідження, окрім окремих розвідок автора [7; 8; 9; 10; 11; 12]. Фрагментарні історичні відомості про монастир подають узагальнюючі каталоги монастирів Галичини, без використання інформаційних даних інвентарного опису [3; 4; 5]. Аналогічні, досить загальні відомості подано і в працях діаспорних істориків Чину Святого Василя Великого (далі ЧСВВ), які у своїх дослідженнях в основному послуговуються актовим матеріалом польських та ватиканських архівів [1; 2; 6].

Огляд джерела. Віднайдений та опрацьований інвентарний опис 1764 р. укладено під час проведення візитаційних оглядин Лішнянського монастиря 09.07.1764 р. о. Клеопієм Кірбалем, ігуменом

Дережицького монастиря. Цей візитаційний комісар делегований до Лішні о. Йосафатом Седлецьким, Овруцьким архимандритом та протоігуменом Святопокровської провінції для інсталяції (введення) на посаду ігумена Лішнянського монастиря о. Мефодія Гордовського [12, с. 142]. У ці часи практикувалося із призначенням нового настоятеля обителі проводити ревізію монастирського майна. І саме до акту ревізії входили інвентарні описи, в яких відзначалося рухоме і нерухоме майно та прибутки від монастирського фільварку, які передавалися у відання новопризначеного ігумена. Відповідно до Уставу Василянського Чину настоятель мав стежити за матеріальним та духовним становищем монастиря. У монастирській та провінційній канцеляріях значна увага зверталася на належне ведення даного виду документації. Часто інвентарні описи укладалися у двох примірниках: один екземпляр залишався у місцевому монастирському архіві або ж копіювався до актових книг канцелярії обителі, або ж до Перемишльських градських чи земських книг [9, с. 345].

Мета дослідження – розкрити інформаційний потенціал інвентарного опису.

Виклад основного матеріалу. Лішнянський монастир під титулом св. пророка Іллі був фундований у Перемишльській землі, в Самбірській економії за пів милі від Дрогобича у присілку поблизу села Лішня, який отримав сучасну назву Монастир Лішнянський. Він стояв на пагорбі, вкритому яловим лісом та був оточений із сходу, півдня, заходу п'ятьма озерами. Про час фундації не збереглося документальних відомостей [12, с. 142]. Натомість перші згадки про обитель віднаходимо у королівським привілеї Яна Казимира від 1650 р. [11, с. 100]. Згодом, у 1691 р. монастир перейшов до унії, як і вся Перемишльська єпархія східного обряду. До 1739 р. обитель знаходилася під юрисдикцією перемишльського владики. Із утворенням окремої чернечої Святопокровської провінції (1739 р.), до якої увійшли унійні василянські монастирі із теренів українських земель, змінилося юрисдикційне підпорядкування Лішнянської обителі. Із входженням до згаданої провінції монастир перейшов у підпорядкування протоігумена (провінціала) цього адміністративного утворення та протоархимандрита об'єднаного Руського Чину Святого Василя Великого. Зміна системи управління вплинула на запровадження нових форм документообігу: візитацій, інвентарних

описів рухомого і нерухомого монастирського майна, вхідного та вихідного листування, книг прибутків та видатків. Адже із попередніх періодів розвитку обителі не віднаходимо жодних інвентарних та візитаційних описів, а натомість збереглися судові акти Перемишльської єпископської Консисторії та Перемишльського гродського суду, які в основному розкривають фінансово-майнові суперечки, що виникали між монастирем та місцевою громадою [11, с. 101].

При опрацюванні інвентарного опису Лішнянського монастиря від 09.07.1764 р. вдалося виокремити основні чотири простори укладу повсякденного життя ранньомодерного чернецтва: сакральний, рекреаційний, інтелектуальний та господарський. Тож зупинимося докладніше на розгляді цих просторових утворень, які на жаль не збереглися до нашого часу, окрім монастирського храму [10, с. 211]. Проте можуть стати цікавими для напрацювання туристичних релігійних (паломницьких) маршрутів.

Територія монастиря була обведена довкола дерев'яним парканом посідаючи замкнутий простір, що відповідало правилу клявзури. Вихід монаха поза межі монастиря потребував видання спеціального дозволу від настоятеля. Чернець не мав права сам відлучатися від спільноти, натомість його мав супроводжувати інший монах. Також і світські люди були обмеженні у відвідуванні обителі та спілкуванні із ченцями. Зокрема, було визначено місця для прочан, обслуги та підданих селян монастиря.

В'їзні ворота були споруджені разом із старою дзвіницею та потребували репарацій. На дзвіниці знаходилися чотири дзвони, один більший, а три менші. Посередині монастирського двору знаходилася головна дерев'яна церква під титулом св. Іллі. В ній розміщено три вівтарі, що надавало можливість трьом ієромонахам одночасно відправляти богослужіння. Відповідно монастирська спільнота, яка нараховувала постійно до 6 ченців, складалася в основному із ієромонахів (отців), і тільки за окремі роки зустрічаємо відомості про поодиноких братів. Серед насельників обителі переважали проповідники та сповідники, які були покликані обслуговувати духовні треби прочан. За таких обставин у монахів не вистачало часу на ведення монастирського господарства, яке обслуговували піддані селянські родини [12, с. 143].

В інвентарі подано опис сакрального простору, який слугував духовною формацією для чернецтва. Основним сакральним об'єктом монастиря була головна двохкупольна дерев'яна церква із хорами, в стінах якої проходило духовне життя монахів, оскільки храм не посідав статусу парафії. Зокрема, в храмі були окремі хори для ченців, де вони щоденно відбували канонічні молитви. Окремо розташовувалися лавки для світських людей, які відвідували монастир із метою відпусту гріхів, душевного та фізичного зцілення. Храм був спрямований на схід. Вівтарну частину церкви споруджено на місці колишньої каплиці Зачаття Святої Богородиці, а навпроти побудований новий бабинець. Образи на іконостасі знизу до половини були старими, а вгорі – нові, позолочені. Великий вівтар зведено на честь почитання Пресвятої Діви Марії, кругом різьблений [12, с.143].

Також на теренах монастирського подвір'я розташовувалася ще одна допоміжна невеличка дерев'яна церква св. Онуфрія, яка перевезена сюди із Унятицької обителі у 1661 р. після її закриття [12, с. 152].

Цвинтар, на наш погляд, також можемо зараховувати до сакральних об'єктів монастиря. Адже тут відправлялися заупокійні богослужіння та були поховані іноки обителі. Саме постійні молитви за живих та померлих слугувати духовною основою формування світогляду ранньомодерного ченця, який ще за свого земного життя повинен був готуватися до смерті та переходу у вічність. Вже складаючи чернечі обіти (чистоти, убогості, послуху та життя у спільноті) монахи, відрікаючись від світського стилю життя, немовби “помирали” та приймаючи нове церковне ім'я “воскресали” для духовної праці. Отже, ченці, ще за свого земного життя, прагнули реалізувати ідеали християнського вчення, а особливо погляди щодо спасіння людської душі.

Серед рекреаційного простору чернецтва виокремлюємо резиденцію (помешкання монахів) та сади. На 1764 р. ченці проживали у новому дерев'яному помешканні, що знаходилося навпроти вхідних дверей до головного храму і не було з'єднано із ним. У цьому одноповерховому дерев'яному будинку знаходилися по одній стороні коридору келія настоятеля із коміркою та ще дві чернечі келії, а по другій стороні – чотири келії. В кінці коридору розташовувався рефектар (трапезна кімната) із двома комірками та кухнею. В келіях

встановлено п'єци для опалення помешкань. Ще одна келія із ганком та вікном була зведена окремо на горі Смілій без пічного опалення. Неподалік резиденції знаходилася пивниця (льох), споруджена із тесаного дуба, поділена на двоє, накрита гонтою. Від її використання була користь для братії, оскільки тут зберігався в доброму стані провіант для кухні. На кухні знаходилася монастирська латунна печатка, яка слугувала для витискання християнських символів на проскурах, що випікалися в обителі.

У рефектарі знаходився цинковий столовий посуд: миски, полумиски, тарілки, салатниці, ложки, ножі, мідні та скляні кубки. Для приготування чаю використовувався цинковий чайник. У інвентарі не згадано про виделки, що свідчить про їх використання для окремих випадків, а не для повсякденного сервірування столу. Для приготування столу до трапези використовували тонкі та грубі полотняні обруси. Під час споживання їжі ченці послуговувалися полотняними серветками, що свідчить про певну культуру поведінки за столом. Для освітлення рефектаря застосовували настільні латунні ліхтарі, які наповнювалися маслом (оливковим або маковим) або ж баранячим жиром чи бджолиним воском.

За великою церквою простягався город, на якому монастирські піддані селяни вирощували городину для потреб кухні. Для обслуговування кухні та господарства на території монастирського двору споруджено криницю (студню), яка була належно очищена та накрита гонтою.

Два монастирські сади, які також створювали рекреаційний простір для ченців, слугували практичною потребою у поповненні запасів сухофруктів для кухні. З цією метою у саду споруджено сушарню та пасіку [12, с.143]. Сад також виконував ландшафту роль в оздобі монастирського подвір'я, а в контексті богословського християнського вчення мав символізувати “божественний сад”.

Інтелектуальний простір чернецтва охоплював монастирську бібліотеку, архів та канцелярію настоятеля. Особливу увагу делегований комісар звертав на наявність богослужбової та духовної літератури, описуючи їх стан збереження (стара, нова, пошкоджена, без початку та кінця) та тип оформлення книги (рукопис чи друковане видання). Наявність різноманітних богослужбових книг дозволяла ієромонахам змістовно та вичерпно відправляти різнотипів Літургії

(недільні, святкові, за здоров'я, за померлих, утрєні, вечірні, молебні та інші треби для прочан) із дотриманням канонічних та обрядових вимог Унійної Церкви. Серед цих книг зустрічаємо як рукописні, так і друковані примірники. Такий факт поєднання свідчить про те, що друкована книга у другій половині XVIII ст. ще повністю не витіснила рукописну книгу. Серед богослужбової літератури спостерігається використання православних та унійних видань, що переконливо доводить про поєднання східних та західних християнських традицій. До традиційного репертуару богослужбової літератури василіанського духовенства належали – Євангелії (чотири, із яких три рукописні, одне друковане із поясненнями), Богослужіння (п'ять, із яких чотири з Віленської, Львівської, Унівської друкарень та одне рукописне в шкіряній оправі), Апостол (два друковані примірники), Трифолой (один Львівського друку), Октоїхів (два Львівського друку), Тріоді (дві, квітна та постна), Часословів (два із Львівської та Острозької друкарень в шкіряній оправі), Ієромологійон (один друкований), Требники (три із Львівської, Почаївської та Могильовської друкарень), Медитації (Почаївського друку у шкіряній оправі), Постриг (один друкований, а другий рукописний до якого додано чернечі поховання), Міней писаних на 12 місяців у чотирьох томах, Часословів (два друкованих із Львівської та Острозької друкарень), Акафісти (два примірники), Молебні (три із Почаївської друкарні), Старий Заповіт (один примірник), Новий Заповіт (один примірник). Наявність багатоманітної богослужбової літератури дозволяла належно проводити літургії на різні треби відповідно до канонів Унійної Церкви.

Окрему групу складала духовна література. Відповідно для активної праці у проповідуванні християнського вчення, провадженні місій та сповіданні паломників для відпущення гріхів необхідні були книги, які допомагали ієромонахам належно підготуватися до катехізації людності. Тому в інвентарному описі віднаходимо значну кількість збірників із проповідями. Загалом у монастирській бібліотеці зберігалось 39 книг, із яких 6 написаних кирилицею, 26 польською та 7 латинською мовами. Наявність різномовних видань було усталеною практикою, а знання ченцем кількох мов (руської, польської, латинської) було основною вимогою тогочасного багатомовного суспільства Речі Посполитої. Серед цих книг віднаходимо нормативно-регламентаційну літературу: “Правила Св. отця нашого Василя

Великого”, “Правила закону” укладені Станіславом Лоховським, “Християнська спільнота”, які становили основу монастирського уставу василіанської обителі. Значний масив інформації для духовного вдосконалення ченці черпали із життя святих як Східної, так і Західної Церков, із книги про життя та прославу Марії, що свідчить про широкий кругозір василіанського монашества, яке було відкритим до прийняття двох релігійних ідентичностей як східної, так і західної та поширення маріїнського культу. Ці життєписи значно доповнювали рукописні нотатки ченців про приклади аскетичного зростання визначних іноків як східного, так і західного обрядів.

Значний масив становила духовно-проповідницька література, яка використовувалася ієромонахами для підготовки церковних проповідей: “Коронований вінець” (проповіді укладені на руській мові), довільні повчання, “Оборона проти еретичних вчень”, “Пастер овець”, “Дорога до спасіння”, “Пролог”, “Манна Душі” у 4-ох томах, “Заплата зтяжного боргу. Проповіді”, “Книга промов 4-ох священників із небес”, “Святкові та недільні проповіді Венгжиновича”.

Для інтелектуального зростання монахи вивчали риторику, філософію та теологію. Адже рукописні нотатки із цих навчальних предметів зберігалися в книгозбірні обителі і ними послуговували брати під час проходження студій у монастирських школах Лаврова, Добромиля, Спаса.

До формування духовного світогляду аскета залучалася історична та філологічна література трьох напрямків: 1) біблійна історія (“Месія”, “Історія Юстина”, “Історія Годфреда”, “Соборні зібрання”, “Новий Заповіт”, “Біблія без початку і кінця”, “Канонічні постанови чотирьох Соборних Діян проти еретиків”); 2) історія держави і права (“Принципи дії законів польського королівства” у 4-ох томах, “Діалекти Польщі”, “Плач Руський”, “Казуси на Русі” Почаївського друку, “Книга поведінки” Владислава IV); 3) історія Василіанського Чину (рукопис “Перелік зібрань”, “Коронація Сокальської ікони Непорочної Діви Марії”) [12, с.47–148].

Значна частина документації, яка укладалася адміністраторами обителі у місцевій канцелярії зберігалася у монастирському архіві та відображала тогочасний рівень грамотності в укладенні актів. Зокрема, в інвентарному опису згадано, що в архіві зберігалися три фасцикули (збірки) документів. До першого фасцикулу належали ерекційні

(фундаційні) акти, в яких подавалися відомості про подаровані ґрунти монастиреві. У другій збірці знаходилася фінансова документація про доходи та видатки. До третього фасцикулу включено кредитну документацію: боргові та заставні записи. Всі ці акти належно зберігалася у дерев'яній скрині. Для обліку згаданої документації укладено два сумарії (реєстри), до яких внесено короткі відомості про час, місце, авторство та їх зміст. Завдяки поданій в них інформації про внесення облят (вписів) цих документів до гродських актових книг, що збереглися, можемо відшукати їх для реконструкції монастирського архіву, який втрачено [11, с.102–103].

Господарський простір охоплював монастирський фільварок, що забезпечував всім необхідним насельників обителі. На його території споруджено пекарню, а при ній комору із запасами муки, для випікання хліба до монастирського столу. Пекарня із коморою знаходилися ліворуч в'їзних воріт. Хліб випікався із різних сортів муки, яка виготовлялася із збіжжя, зібраного на монастирських полях: пшеничної, гречаної, житньої. До раціону харчування ченців також входило приготування каш із пшеничних, гречаних та ячмінних круп, а для їх приправи використовували солонину, масло та сир. Також шинкували капусту, яка входила до пісного раціону харчування ченців. На монастирських полях, окрім згаданих зернових культур пшениці, жита, гречки, ячменю також вирощували для потреб кухні – просо та горох, для господарства – овес, для прядыва та олії – коноплі. Монастир мав свій власний млин, побудований на великому ставку у південній стороні фільварку.

Молочний раціон харчування ченців складався із сиру та масла, які отримували від розведення корів (13 штук). У святкові дні монахам було дозволено споживати м'ясо, яке також отримували від утримання бичків, телят, поросят. Основним напитком був варений компот із сухофруктів (1 бочка), які заготовлялися із двох монастирських садів. Для цього спеціально споруджено сушарню.

У куті монастирського подвір'я стояла мала броварня, в якій знаходилися новий горілчаний котел із кришкою та рурами, три кадуби, дві пивні бочки, бочівка на воду, пивний кадуб. Адже в період середньовіччя та ранньомодерного часу монастирям надавалося право пропінатії на пивоваріння. На той час пиво слугувало напитком від жаги у спекотну пору року. Через не сприятливі кліматичні умови

монастир не мав змоги займатися виноградарством та виготовленням вина. Вино до монастирського столу та церковних потреб закупували в Угорщині та Волощині.

На заході двору стояли мала дерев'яна стайня в одному зрубі із стодолю та коморою. Далі від них зведено другу стодолу, яка поділена на дві загальні засіки. За нею розташовувалося ціле обійстя. Великий монастирський сад, пасіка та сушарня були обгороджені дерев'яним парканом. Тут знаходилися 4 обороги, а на фільварку 2. Від ведення господарства монастирська скарбниця отримувала річний прибуток приблизно у 2 тисячі польських злотих.

До ведення монастирського господарства залучалися як піддані селяни, так і наймані робітники (челядь). У підпорядкуванні монастиря нараховувалося 8 селян-підсадків, із котрих 5 сплачували грошову ренту, а 2 піших селян відробляли по два дні панщини, а один швець виплачував грошовий чинш. Серед челяді були господиня, парубок, пастух, хлопець та дівчина із калікою.

Основною тягловою силою у монастирському господарстві на той час були воли (три пари), оскільки коней було недостатньо (чотири штуки) і вони переважно використовувалися для перевезення ченців та продукції. Основними засобами пересування були кінські і волові вози та сани [12, с.150–152].

В інвентарному описі основна увага зосереджена на описі святкового одягу (церковних риз) ченців, який ієромонахи використовували під час відправлення богослужінь, а натомість відсутні відомості про їх повсякденне вбрання. Найчисельніше у церковному гардеробі були представлені фелони (apparaty), яких нараховувалося аж 20 штук. Серед них зустрічалися пошиття як східного, так і західного обрядів, що свідчить про поєднання двох тогочасних релігійних культур Речі Посполитої (православної та латинської). Значно менше було підризників (alb) – 15 штук та стихарів (dalmatyk) – 3 штуки. Проте більшість становили білі льняні хустини із каптурами (humeraly) – 7 штук, корпоралів – 12 штук. Основною сировиною для пошиття чернечого одягу були конопляне та шовкове полотно.

Повсякденний василіанський чернечий одяг був чорного кольору, пошитий із сукна. Одяг був довгим, вільним, із високим комніром, вузькими рукавами, які стягували на манжетах. Ченці

підпоясувалися чорним пасом. Звично монах мав дві сукні. Коли чернець виходив із монастиря, то він надівав на сукню широкий плащ із каптуром, який звисав на плечах. Літом вдягали капелюхи, а зимою шапки. Взувалися у сандалі або ж черевики. Також взимку поверх фелону вдягали чорний жупан [12, с.145–146].

Висновки. Вивчення докладних інвентарних описів монастирів дозволить сучасному гіді більш детально і змістовніше розповісти про об'єкти, які не збереглися до нашого часу. Виокремлення різних просторів буття чернецтва (сакрального, рекреаційного, інтелектуального, господарського) дозволяє нам краще зрозуміти аскетичний уклад монастирів. Інвентар створює можливість охарактеризувати архітектуру, сакральне та ужиткове мистецтво, книжковий репертуар монастирської книгозбірні, фільваркове господарство. Докладний опис монастирських помешкань (резиденцій, келій, кухні, трапезної) ознайомлює нас із предметами та умовами повсякденного побуту ранньомодерного чернецтва.

Список використаних джерел і літератури

1. Балик Б. (ЧСВВ). Монастирі Перемиської єпархії за владництва Ін. Винницького / Борис Балик // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція II. – Т.3. – Рим: В-во отців-василіян, 1958. – С. 69–97.
2. Ваврик М. (ЧСВВ). Нарис розвитку і стану Василіянського Чину XVII –XX ст. Географічно-статистична розвідка / Михайло Ваврик // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Праці. Т.10. – Рим: В-во отців-василіян, 1979. – 180 с.
3. Коссак М. (ЧСВВ). Монастирі Галичини (перевидання 1862 р.) / Михайло Коссак // Лавра. – 1999. – Ч.7. – С.41–55.
4. Крип'якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині (Спроба каталогу) / Іван Крип'якевич // Лавра. – 1999. – Ч.5. – С.38–65.
5. Никорович Ю. (ЧСВВ). Схиматізм всего клира греко-католицкого єпархії перемышльської на год 1877 / Юліан Никорович // Лавра. – 1999. – Ч.11. – С.37–53.
6. Патрило І. (ЧСВВ). Нарис розвитку Василіян 1743 – 1889 рр. / Ісидор Патрило // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Т.48. – Рим: В-во отців-василіян, 1992. – С.160–210.
7. Стецик Ю. Монастирі Дрогобиччини (XIV–початок XIX ст.) / Юрій Стецик. – Дрогобич: Коло, 2000. – 75 с.

8. Стецик Ю. Лішнянський монастир св. пророка Іллі (XVII – XVIII ст.) / Юрій Стецик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. V. – Дрогобич: Вимір, 2001. – С. 117–127.

9. Стецик Ю. Із життя ченців Лішнянського монастиря за даними книги "Актів" Лішнянського, Летнянського та Дережицького монастирів (друга половина XVIII ст.) / Юрій Стецик // Історія релігій в Україні. Праці XII Міжнарод. наук. конференції. – Кн.І. – Львів: Логос, 2002. – С.344–349.

10. Стецик Ю. Храм св. Іллі Лішнянського монастиря – середньовічна пам'ятка історії та архітектури (XVII – XVIII ст.) // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму: [Текст] : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 21 – 22 березня 2013 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму / Юрій Стецик. – Львів: ЛІЕТ, 2013. – С. 211–223.

11. Стецик Ю. Архів Лішнянського Василянського монастиря св. Іллі (XVII – XVIII ст.) / Юрій Стецик // Літопис Бойківщини. – Рік 2014. – Ч.1/86(97). – С.100–104.

12. Стецик Ю. Візитації василянських монастирів Перемишльської єпархії 1747–1767 рр. / Юрій Стецик. – Жовква: Місіонер, 2016. – 232с.

Stetsyk Y.

INVENTORY DESCRIPTION MONASTERY IN LISZNIA 1764 YEAR AS THE SOURCE FOR RECONSTRUCTION HOUSING AND LIFE MONKS

The different spaces being monasticism (sacred, recreational, intellectual, economic) to determine the ascetic way of monasteries are determined. The inventory information about the architecture, sacred arts and crafts, book repertoire monastery library, farmer economy are provided. The detailed description of monastic dwellings (residences, cells, kitchen, refectory) and the subjects and the conditions of everyday life early modern monks are posted.

Key words: inventory, documentation, monastery, monks.

Ольга Анісімович-Шевчук,
в.о.доц. к-ри соціально-гуманітарних
дисциплін, к.політ.н.
Маркіян Созанський
студент
Львівський інститут економіки і туризму

БРОВАРНИЦТВО СТАРОСАМБІРСЬКОГО КРАЮ: ІСТОРІЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ У СФЕРУ ГОСТИННОСТІ

Висвітлюється процес розвитку броварницького промислу. Зосереджується увага на вивченні джерел, у яких подається інформація щодо функціонування броварництва у Старосамбірському краю. Наголошується на можливості відродження традицій пивоваріння та залучення до сфери гостинності.

Ключові слова: броварництво, пиво, Старосамбірщина, шляхта, монастирі.

Старосамбірський район багатий природними (лісовими, гірськими, річковими і т.д.) ресурсами, вигідним географічним розташуванням (межує із Польщею, через Бескиди лежить найкоротша дорога з Польщі до балканських країн та Румунії), а також своєю історією. Все це визначає можливості господарювання населення краю, яке за даними істориків, тут проживало ще 20-30 тис. років до н.е. На цій території були побудовані городища, замки, монастирі і т.д., які мали оборонне, культурно-господарське, політичне значення. Низка населених пунктів користувалася магдебурзьким правом (наприклад, Старий Самбір, Добромиль, Нижанковичі, Хирів, Муроване, Нове Місто, Стара Сіль, Скелівка), що сприяло розвитку різних промислів, торгівлі. А національно-етнічний склад населення (поряд проживали українці (бойки, лемки), поляки, євреї, німці, угорці) підсилював самобутність культури, побуту, традицій мешканців.

Історико-культурні особливості цієї території, специфіка господарювання висвітлюються у роботах В.Інкіна, М.Кріля, І.Лазарика, Ю.Стеценка, А.Шнайдера та інших.

Рис. 1 Германський казковий король Гамбрінус, винахідник пива

Однак окремої праці, яка б мала відношення до функціонування броварництва у цьому районі нам не зустрічалось. Звичайно, загальні питання пивоваріння розглядаються як фахівцями-технологами так й істориками (Н.Болгова, В.Бондарчук, Д.Вирський, В.Кіорсак, І.Тюха, А.Бабко та ін.).

Метою нашого дослідження є систематизація інформації щодо розвитку броварництва Старосамбірщини та створення пропозиції її використання в туристичній сфері.

Загалом броварництво (пивоварний промисел) відомий людству ще з прадавніх часів і вважається одним із найдревніших. Саме слово “бровар” з нім. (*brauen, brauerei*) – ремісник, підприємець, той хто варить, продає пиво. Зазвичай пивоваріння поєднувалося із гуральництвом (винокурінням) та шинкарством. У старогерманській мові пиво називалось “*reog*”, “*bior*”, “*pieg*”. Вважають, що ця назва походить від середньолатинського “*biber*” – напій [2].

Давні римляни називали пиво латинським словом “*cervisia*” на честь богині рільництва Церери.

У 98 році римлянин Тацит у творі “Германія” писав про германів: “*Вони пропивають вдень та вночі і їх можна перемогти постачанням п'яних напоїв так само добре як зброєю*”. Вважається, що германи самостійно винайшли спосіб варити пиво [2].

За германською легендою винахідником пива є казковий король Гамбрінус, якого пивовари вважали своїм покровителем (рис. 1). Реальним прототипом патрона пивоваріння був герцог Брабантський Ян Прітус – великий ентузіаст споживання пива, який загинув у рицарському бою в 1294 році.

Дослідники зазначають, що цей древній напій відомий був ще у Стародавньому Вавилоні, Єгипті 7000 років до н.е. Знахідки археологів свідчать, що приблизно у III ст. до н.е. древні єгиптяни знали чимало сортів пива, починаючи від звичайного ячмінного, темного, світлого

м'якої консистенції, світлого з якнайтоншим ароматом і звичайного пива з суміші різних видів солоду і закінчуючи пивом, для приготування якого використовувався пшеничний солод. *“Пили пиво крізь спеціальні очеретяні трубочки, щоб плевели та зерна, що не розчинилися, не потрапляли у стравохід”* [16].

Популярний вислів *“пиво – рідкий хліб”* знали вже у ті давні часи. Пиво разом з цибулею і хлібом становило раціон древніх єгиптян. Випічка хліба та пивоваріння в Єгипті були тісно пов'язані, оскільки тоді пиво варили з солодового хліба, підсмаженого або підсушеного на сонці. Існували навіть спеціальні закони, які визначали вміст екстракту в пиві та ціну напою [6]. Від єгиптян цей напій перейняли євреї [2]. І, можливо, вони чи германці (німці), або ж скандинави поширили свої навики на території України. Таким чином, пивоваріння, яке зародилося в Древньому Вавилоні, поширилося в Древньому Єгипті та країнах Європи, а також на територію України. Чи може навпаки? Адже ж трипільці проживали на наших теренах ще в V – IV тис. до н.е. і займалися землеробством (виросщували ячмінь, жито, пшеницю). Однак, достеменно не відомо, та й стверджувати однозначно не можна.

В Україні броварництво відоме здавна і, як правило, пиво виготовлялось для домашнього вжитку (часто для потреб шляхтичів). Як зазначає І.Крип'якевич, *“окрім давнього меду, під впливом німців розвинулось виробництво пива; особливо славні броварні були в Жовкві, що висилали пиво до Львова”* [9, с.122].

Цікаво, що й медова брага (*mjöl* – мед) також була попередником пива й у Скандинавії¹. Згодом мед став елітним напоєм і вживався лише в особливих випадках, або в будинках поважних людей [7].

Популярність пива (елю – на думку дослідників у середньовіччі поділу на ель чи пиво не існувало²) пов'язана також з жажливими

---

¹ У сагах найчастіше святкування називались *olu* – пиво. В епоху вікінгів ячмінь в основному використовувався для пивоваріння, а не для випікання хліба, а про голодні роки говорили: *“Ячменю вродило так мало, що не вистачає навіть на пиво”*. Однак попри все це, алкоголізм засуджувався.

² Елем у середньовічній Англії і на території сучасної Великобританії, називали пиво, у яке додавали хміль, солод, воду і номінально дріжджі, які залишались після попереднього бродіння або, які потрапляли у відкриті бочки. Як стверджують дослідники, монахи зберігали дріжджі, і навіть, намагалися зберігати штами, що давали гарний результат [7].

санітарними умовами через які люди середньовіччя зовсім не пили воду та молоко. Після процесу бродіння, вода очищалась [7] і була безпечною для споживання. На той час пиво вважалося напоєм як для дорослих так і для дітей. Цікаво, що в архіві можна ознайомитися із планом будинку пивоварні жіночого кармелітського монастиря у Львові [20]. Іноді броварі додавали до пива трави, щоб відганяти злих духів [7]. Лише згодом монахи почали додавати до напою хміль.

В Європі часів раннього середньовіччя здебільшого монастирі професійно займаються броварництвом. Вони розвинули технологію пивоваріння. Не був винятком і Старосамбірський край, на території якого функціонувало ряд чернечих осередків (Добромилі, Лаврів, Спас та ін.) та їхні фільваркові господарства.

У візитаційному описі, складеному 8 жовтня 1747 р. щодо маєтностей Добромильського монастиря зазначено, що в мурі, який тягнеться по колу біля цвинтаря і до монаших келій *“зі сходу є хвіртка до броварні і вежа на два поверхи. У цій броварні є дві муровані печі: одна для варіння пива, а друга – для куріння горілки. Солодівня поставлена з різаного дерева, побита тоннами”* [8, с. 97–98]. Наступний опис за 1764 р. доповнюється інформацією про те, що у броварні було вже декілька котлів та *“знаходилися криниця та пивниця для охолодження і зберігання напоїв. У пивниці було п’ять великих бочок угорського вина, одна півбочка полуничного вина, одна півбочка простого вина для богослужінь, три повні бочки горілки”* [8, с. 99; 13]. При цьому професор М. Кріль додає, що згідно люстрації 1589 р. у Добромилі *“вже функціонували два котла (горілчаний і пивний)”* [8, с. 80].

Відомо, що пивоварні (броварні) мали також Лаврівський та Спаський монастирі. Як зазначає дослідник Ю. Стецик, *“монастирські броварні, як і корчми (останні виконували переважно роль гостинних дворів) іноді здавалися в оренду. Так, річний прибуток від оренди монастирських корчем в сс. Лаврів та Нанчілка³ складав 900 зл., а у Висоцькому Вижньому – 550 зл. Заїздна монастирська корчма в с. Спас знаходилась при дорозі. Вона складалася із великих сіней, які водночас слугували хлівом із яслами для сіна, пивної комори, пекарні та 3*

---

³ Нанчілка (Нанчівка) – сучасне село Великосілля Старосамбірського району Львівської області.

гостинних кімнат. У дворі корчми була дерев'яна комірчина та хлів" [13]. Архівні дані також засвідчують, що фільварок Лаврівського монастиря у Верхньому Висоцькому станом на 1803 р. був оцінений у 200 флоринів, зокрема, *"дерев'яна пекарня під солом'яним дахом у 100 флоринів, ..., дерев'яна корчма із тонтовим накриттям у 200 флоринів, броварня під тонтом у 100 флоринів, друга фільваркова броварня із солом'яною стріхою у 25 флоринів"* [14, с. 52]. Загалом майже у всіх фільварках таких великих монастирів Старосамбірського краю як Лаврівський, Добромильський, Спаський було декілька броварень та корчм.

Виготовлення продукції із залишком потребувало збуту. Ряд королівських привілеїв, надаючи право пропінації, окремо зауважують про дозвіл продавати напій під час храмових празників без сплати будь-яких податків на користь Самбірського замку [13]. За відомостями 1704 р. у Добромилі: *"Орендари від горілчаного котла дають 150 зл., від варіння пива євреї по 10 зл., християни по 5 зл. Від котла меду дають по 20 зл. Таким чином, від горілки, пива, меду, оренди тютюну, млинів на рік виходить 7 тис. зл."* [8, с. 82]. А вже в 1756 р. тут було сплачено *"від вироблення солоду півмаска на пиво 15 гр. Від дрібнення солоду згідно давнього закону разом оплачено на рік 300 зл. Тепер від корці 32 солоду, 1 корець від роти корців 32. Мельникам від того третя частина. Від збіжжя корців 15 на солод вироблених в панському броварі 6 зл. майстрові 2 зл. Пекарі дають шістнадцяту міру. Від сичення прісного меду від гарця 15 гр. Від вару в котлі броварному 15 гр. від бочки угорського вина 8 зл."* [8, с. 81], що свідчить про розвиток броварництва.

У 1910 р. зі Львова до Добромиля надійшов лист, у якому пропонувалося гміні стягати такі податки протягом нового 1911 р., зокрема, від гектолітру 100% спирту по 40 К.; від гектолітру солодких напоїв спиртових по 20 К.; від гектолітра пива по 4 К.50; від гектолітра меду, малинівки, вишняку, „dereniak”, „lipniak” по 20к. [17, арк.2–3].

Важливо додати, що у XVIII ст. *"сільські старші (урядники) зобов'язані були контролювати корчмаря і мельника, щоб вони не обмірювали селян і користувались "справедливими" мірами. Під час зборових ходок новозатверджені сільські голови одержували від замку зразки мір – кварту, півкварту і квартирку для горілки і пива і опломбовані мірки для насипних тіл. За все це громада повинна була*

заплатити 7 злотих. Системи мір мали загальноволосяне значення і обов'язковий характер як для королівських так і для приватновласницьких сіл ” [5, с. 103].

З історії України відомо, що броварництво мало й домашній характер, найбільше розвивалося для потреб шляхетських господарств [4, с. 176]. У XVI–XVII ст. в більших містах броварнями починають володіти міщани, створюються цехи пивоварів або солодовників. А вже у II пол. XVI ст. на українських землях Литовсько-Польської держави появились перші державні броварні [4, с. 176]. Однак у XVII ст. вони почали занепадати, внаслідок заборони торгівлі пивом для міщан воеводами. У XVII ст. держава монополізує броварництво і дозволяє варити пиво лише шляхті, а пізніше також і козацькій старшині та поміщикам. Продукція броварництва переважає в поміщицьких мастках – задовольняє місцеві потреби. У 70-х – 80-х роках XIX ст. з'являється чимало броварень. Інтенсивне поширення та популярність пива призводило до виокремлення броварництва як окремої галузі, в тому числі й Старосамбірщини.

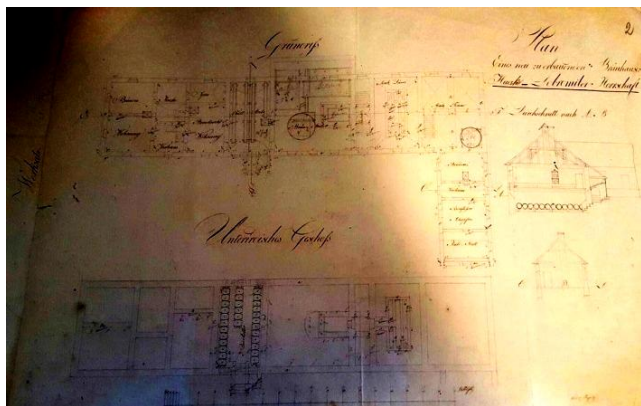

Рис. 2 План будинку пивоварні в с.Гучко, 1819 р. [18]

Дослідник І. Лазарик про добромильське пивоваріння зазначив, що “першими відомими власниками пивзаводу була єврейська родина Геклів ще у 1850-х роках. Прибравши пивоварну справу до своїх рук, вона 1868 року її розширила (на території пивзаводу збереглася будівля, зведена того року). Завод обладнано вогняними варницями” [10, с. 159]. У 1895 р. пивоварню на Гучку (район Добромиля), “яка до

цього була у міській власності, придбали Шварц і Александрович” [8, с. 187]. У Львівському державному історичному архіві збереглися плани будівлі [18; 19] (рис.2), (рис.3).

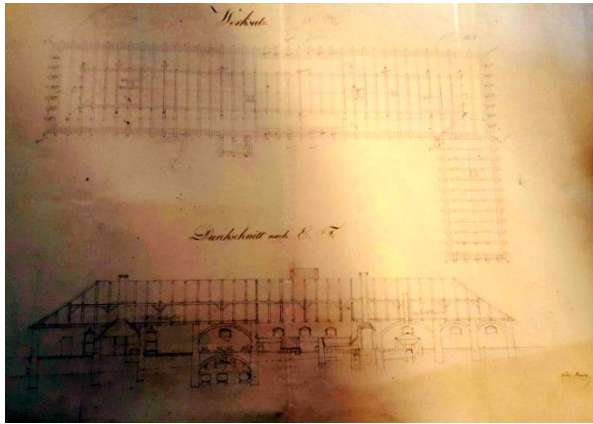

Рис. 3. План приміщень пивоварні в с.Гучко. 1825 р. [19]

Слід також зазначити, що у м. Добромилі (районі колишнього с.Гучко) пивоварня функціонувала до XX ст. (рис.4) і була, звичайно, за часів радянської влади державною.

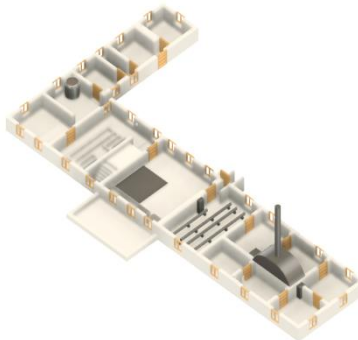

Рис. 4 Модель броварні у Добромилі (Гучок)

“У 1936 – 1937 роках власники збанкрутували і завод викупила інша єврейська родина – Ференців. До 1938 року вони провели повну його реконструкцію, придбали паровий котел, доставили з Перемишля нові варниці. На початку другої світової війни власники заводу спішно

виїхали з Добромиля. Восени 1939 року нова влада націоналізувала завод. Не припинив він роботи і під час німецької окупації. У повоєнні роки пивзавод підпорядковувався Дрогобицькому пивтресту, об'єднанню пивзаводів, харчокомбінату, Львівському об'єднанню “Колос”. З 12 квітня 1992 року підприємство стало акціонерним товариством відкритого типу “Добромільський пивзавод” [10, с. 159]. Наприкінці 1997 року була спроба відродити броварництво у Добромилі. Керівництво ВАТ “Добромільський пивзавод” створило спільне українсько-чеське підприємство [10, с. 160], однак сьогодні воно не працює.

Окрім Добромиля діяла приватна броварня в селі Бачина Старосамбірського району Львівської області. У цьому поселенні вона функціонувала, очевидно тому, що ще “з часу княжих часів” [23, с. 285] село було шляхетським. “Бачина було королівським селом, яке відійшло до шляхти за “Беати Одровонж” (удови старости)” [23, с. 118]. У XVIII ст. місцева шляхта мала платити великі податки і тоді почала збувати свої маєтки. І з такого становища, як стверджує А.Шнайдер, скористався шляхтич із сусіднього поселення Созані Михайло Созанський, який скупивши кілька маєтків у Бачині, незабаром мав тут найбільшу кількість земель. Маючи дозволи, він збудував першу корчму [23, с. 288], а його син Адам Созанський побудував ще дві корчми та пивну броварню під горою Бачине (Baczynie). Після Адама отримав маєтки в Бачині Антоній Созанський, який вже в 1852 р. почав позбуватися, набутої його попередниками спадщини (Baczynskiej), а під кінець у 1872 р. відпродав її чужоземцеві Матеушові Стрі (Mateuszowi Stree) [23, с. 289]. Відомо також, що фільварки (господарства) Созанських у Бачині були продані. Зокрема, житлові будинки, мурована броварня з цілою машиною до варіння пива, склепова (крамнична) пивниця, мурований готель і т.д. Загалом ціна складала 12 000 зл.[23, с. 289].

Згідно переказів місцевих мешканців, які ще потребують додаткового вивчення, броварня вже у кінці XIX – поч. XX ст. належала Штальту (єврею чеського походження), який, ймовірно, був племінником Матеуша Стрі і не мав власних дітей. У пивоварінні Штальт був мало обізнаним і справами займався Калічун зі Стрільбич. Коли Калічун втратив зір, виробництво пива почало занепадати. У 1914 р. броварня була застрахована (рис. 5, рис. 6) і в це же рік згоріла.

Існують також розповіді, що патент на виготовлення пива під торговельною маркою “Бачинське” був проданий людям, які зараз виготовляють цей напій в Австралії.

Рис. 5. Працівники броварні у с.Бачина (зліва від бочки сидить Штальт, стоїть у центрі за бочкою Шимонько, справа сидить біля боки Савицький (батька Романа Савицького – автора пісні “Туцулка Ксеня”, поруч нього сидить Калчун, між ними на землі сидить Лаврик)

Рис. 6. Плешка з під пива броварні у с.Бачина

Підсумовуючи варто зазначити, що пиво – це ігристий, освіжаючий напій із характерним хмелевим ароматом і приємним гіркуватим смаком. Він утамовує спрагу, підвищує загальний тонус

організму, сприяє правильному обміну речовин [6]. Відомий він в Україні здавна і довго носив домашній характер (виготовлявся для потреб шляхетських господарств, монастирів). Не дивлячись на те, що його виробництво здійснювалося в досить великих масштабах, успіх його все ж залежав від випадку або мистецтва майстра, який володів багатолітнім досвідом, а технологія передавалася як важлива таємниця. Наприклад, яскравим прикладом шанування давніх традицій пивоваріння слугує в Європі орден Траппістів (католицький орден цистеріанців, назва якого походить від першого монастиря Ла-Траппа в Франції), під контролем якого й сьогодні виробляють траппістське пиво, зварене безпосередньо монахами-траппістами або на території одного з траппістських монастирів. Станом на 2010 рік, з майже 200 монастирів цього ордену лише сім займаються виробництвом пива. Відповідно до правил Міжнародної траппістської асоціації продукція лише цих шістьох у Бельгії та однієї у Нідерландах броварень має право сьогодні називатися траппістським пивом [10]. На території України та на Старосамбірщині, зокрема, звичайно, були ченці, які варили цей напій, однак такі традиції, на жаль, до сьогодні не збереглися, хоча рецептуру можна віднайти у книгах [22]. Відродження традицій пивоваріння слугувало б не лише джерелом доходів у місцевий бюджет, але й при правильній організації виробництва, реалізації, рекламуванні цього напою могло б слугувати елементом бренду Старосамбірського краю. І мова йде не лише про підприємства, які належали окремим світським особам, але й, можливо, монастирям.

Список використаних джерел і літератури

1. Болгова Н.В., Бондарчук В.М. Історичні аспекти розвитку пива / Болгова Н.В., Бондарчук В.М. [PDF]
2. Броварництво // Вікіпедія (вільна енциклопедія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Вирський Д.С. Броварництво // Інститут історії України / Вирський Д.С. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua>.
4. Енциклопедія українознавства. Том.1 / Гол. редактор проф. д-р Володимир Кубійович. – Львів: Вид-во “Молоде Життя”, 1993. – 400 с.
5. Інкін В. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI –

XVIII ст.: історичні нариси / Василь Інкін [упоряд. та наукова ред. професора Миколи Крикуна]. – Львів, 2004.

6. Історія пивоваріння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5376><http://ukrpivo.com/korisno-znati/istoriya-pivovarinnya/>

7. Кіорсак В. Традиції пивоваріння в Епоху Середньовіччя (короткий нарис) / Владислав Кіорсак // Львівський медієвістичний клуб <https://lvivmedievalclub.wordpress.com>

8. Кріль М.Доброміль у долині Вирви. Т.2: історія і культура: монографія / Михайло Кріль. – Львів: Бадікова Н.О., 2016. – 936 с.

9. Крип'якевич І.П. Історія України / Відп. ред. В.П.Шевченко, Б.З.Якимович. – Львів: Світ, 1990. – 520 с.

10. Лазарик І. Доброміль а околиці / Ігор Лазарик. - Коломия, 1999. – 356 с.

11. Трапїстське пиво // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%>

12. Савицький Роман Януарійович // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

13. Стецик Ю.О.Промисли та ремесла монастирських фільварків Перемишльської єпархії (XVII-XVIIIст.)/ Ю.О.Стецик

14. Стецик Ю. Резиденції Лаврівського василіанського монастиря: судово-манові аспекти (XVII-XVIII) / Юрій Сецик // Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 9, 2014. – С. 48 – С. 53 (С.52).

15. Тюха І.В., Бабко А.О. Сучасні тенденції а проблеми розвитку пивного ринку України / І.В.Тюха, А.О.Бабко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим дост.: <http://www.economy.nayka.com.ua>

16. Хто першим зварив пиво? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korysne.ostrov.in.ua/publication/code-13DE10210C3A4/list-18593D2A327>

17. ЦДІАУ у м.Львові. Ф.146, оп.33, од.46, спр. 2202 „Про врегулювання прав гміни м.Доброміль на оподаткування від виробництва спиртних напиктів”, поч.1910 р., пол. На 4 арк.

18. ЦДІАУ у м.Львові. Ф.726, оп.1, спр.760 “План будинку пивоварні в с.Гучко”, 1819 р., нім. На 2 арк.

19. ЦДІАУ у м.Львові. Ф.726, оп.1, спр.761 “План приміщень пивоварні в с.Гучко”, 1825 р., нім. На 6 арк.

20.ЦДІАУ у м.Львові. Ф.726, оп. 1, спр. 763 “План будинку пивоварні жіночого кармелітського монастиря у Львові” поч. і закінч. 1880 р. На 1 арк.

21. Kuczera A. Samborszczyzna: Ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomji Samborskiej. T.1. / Aleksander Kuczera. – Sambor, 1935 . – 492s.

22. Kurowski Jan Nepomucen. O warzeniu piwa podług najnowszych odkryć czyli Treść dzieł o piwowarstwie zagranicznych technologów i piwowarów prez Jana Nepomucena Kurowski. - Warszawie : Nakładem Gustawa Sennewald, 1837. – 144 s.

23. Schneider A. Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi pod względem historyczny, statystycznym, topograficznym, ...etc. / Antoni Schneider. – Tom.II. – Lwów, 1874. – 487s.

24. Strzetelska Grynbergowa S. Staromiejskie ziemia i ludność. / Praca nagrodzona na konkursie ogłoszonym przez Zarząd Muzeum imienia Dzieduszyckich / S. Strzetelska Grynbergowa. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszychich z drukarni E. Winiarza, 1899. – 678 s.

**Anisimovych-Shevchuk O.,
Sozans'kyj M.**

BREWING IN THE REGION OF STARYI SANBIR: HISTORY AND ABILITY TO ATTRACT IN HOSPITALITY

The processes of development the brewing industry are described. On the studies of sources, which are provides information about the brewing beer in the region of Staryi Sambir are focused. It is noted the possibility of reviving the traditions of brewing and the involvement in the sphere hospitality.

Key words: brewing, beer, the district of Staryi Sambir, the gentry, convent.

Оксана ПАНЬКО,

к.і.н., доцент

Софія Гриб, Діана Дяків,

студенти

Львівський інститут економіки і туризму

ТУРИСТИЧНА СТАРОСАМБІРЩИНА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглядається стан розвитку туризму у Старосамбірському районі Львівської області. Висвітлюються важливі історико-культурні пам'ятки в населених пунктах району, зокрема, Старому Самборі, Добромилі, Біличах, Тершові. Аналізуються можливості для розвитку туризму у Старосамбірському районі.

Ключові слова: туризм, Старосамбірський район, історико-культурні пам'ятки, церква, каплиця, монастир.

Старосамбірський район має значний природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал для розвитку туризму. Він має значні можливості для внутрішнього та для зовнішнього туризму, оскільки межує із Польщею.

З-поміж наукових праць, присвячених вивченню історії, культури населених пунктів району та проблем розвитку туризму, варто, насамперед, назвати монографії М.М. Кріля [5], О.І. Беґей, О.З. Анісімович-Шевчук, М.Я. Гачана [1].

На території району налічується 18 об'єктів різних рангів і категорій заповідання, це територія природно-заповідного фонду загальною площею понад 86 км² (майже 7% від площі району). У регіональному ландшафтному парку “Верхньодністровські Бескиди”, Міженецькому парку (пам'ятці садово-паркового мистецтва XVIII ст. загальнодержавного значення) є достатньо передумов для розвитку екологічного туризму різних форм. Унікальний туристичний об'єкт – геологічна пам'ятка природи скеля “Соколів (Чортів) камінь” між селами Спас і Бусовисько. На Старосамбірщині є всі передумови для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Мінеральні води, що за хімічними характеристиками не поступаються “Нафтусі”, “Боржомі”, “Майкопському”, виявлені в селі Смерічка. Постановою Кабінету

Міністрів України від 15 грудня 1997 р. територію цього села оголошено курортною зоною [4].

Пріоритет у туристичній індустрії району належить сільському, культурно-пізнавальному та релігійному туризму. На Старосамбірщині налічується 110 сільських населених пунктів і кожне село може привернути увагу туристів екологічно чистим довкіллям, мальовничими краєвидами і ландшафтами, збереженими народними звичаями, традиціями та обрядами, місцевою бойківською говіркою, розвитком народних промислів і ремесел, національною домашньою кухнею, пам'ятками сакрального мистецтва.

У районі можна побачити десятки унікальних мурованих храмів, костели, дзвіниці, придорожні каплиці, два діючі василіанські монастирі у місті Добромилі та селі Лаврів. Найбільш атракційними об'єктами пізнавального (краєзнавчого) туризму є пам'ятки історико-архітектурної спадщини. Тут налічується 29 пам'яток архітектури загальнодержавного та 62 пам'ятки місцевого значення. На Сліпій горі в місті Добромилі збереглися руїни замку Гербуртів (XVI століття), в селі Муроване – залишки замку Мнішеків. На Старосамбірщині збереглися понад сто дерев'яних церков різних епох, зокрема найстаріші – Св.муч. Параскевії (XIV ст.), Воскресенська церква (1460 р.) в смт Стара Сіль, Зіслання Св. Духа (1464 р.) в лісі поблизу села Губичі.

Сусідство на заході з Республікою Польща сприяє розвитку прикордонного туризму. Старосамбірський район має міжнародне залізничне пасажирське сполучення зі своїми закордонними сусідами – від станції Хирів (Україна) до станції Загуж (Республіка Польща) курсує потяг. На території району знаходиться міжнародний автомобільний пункт пропуску “Смільниця” з цілодобовим режимом роботи. Район має широкі можливості для водного відпочинку й туризму на ріках Дністер, Стрв'яж, Вигор.

В адміністративному центрі району м. Старому Самборі знаходиться значна кількість історико-культурних пам'яток. Місто володіло Магдебурзьким правом з 1553 р. Ратуша згоріла напередодні Першої світової війни. На місці, де раніше стояла ратуша, у 1953 р. побудували кінотеатр ім. Шевченка.

Єврейський цвинтар (кіркут) у південній околиці Старого Самбора є одним із найстаріших в Україні. Він виник у середині

XVI ст., відреставрований у 1998–2001 рр. за ініціативою і на кошти уродженця Старого Самбора Джека Гарднера. Відновлено близько 900 надгробків, деякі з них мають 200–300 років. Цвинтар відділили від дороги невисоким муром. Крім того, при вході було споруджено пам'ятник.

Старосамбірська синагога кінця XIX ст. є однією з небагатьох в Україні, яку не знищено під час Другої світової війни. Однак синагога була сильно пошкоджена і після війни не відновлювалась, оскільки вся велика єврейська громада міста була винищена фашистами. Тривалий час використовувалась як склад. Нині приміщення занедбане і поступово руйнується.

Церква Св. Миколая побудована у 1830 р. як костел, хоча її історія налічує близько 700 років. Храм неодноразово ремонтували й прикрашали. За стараннями пароха о. М. Николина було проведено реконструкцію куполів у 2001 р. та відбудовано парафіяльний дім у 2006–2008 рр.

Одна з головних архітектурних домінант міста – костел св. Миколая, побудований наприкінці XIX ст. Після Другої Світової війни його закрили, розмістили в ньому фабричний цех та склад. Більшість костельного майна ксьондз та інші католики вивезли до Польщі, вівтарі потрапили до Мостиськ. В 1991 р. костел повернули римо-католицькій громаді міста. Ще через три роки встановили на попереднє місце головний вівтар, привезений із Мостиськ [4].

Також у Старосамбірському районі є такі історико-культурні пам'ятки: Лаврівський Святоонуфрійський монастир, колишній Свято-Преображений монастир у с. Спас, Добромільський монастир св. Онуфрія Великого, замок у Мурованому, Добромільський замок (замок Гербуртів), Замкова гора в селі Спас, Спаський або Чортів камінь та церква Параскеви П'ятниці у Старій Солі – найстаріша дерев'яна церква Старосамбірщини.

У Старосамбірському районі є багато населених пунктів із менш відомими історико-культурними пам'ятками. Їх дослідження та систематизація в туристичні путівники, буклети тощо дозволить створити різноманітні туристичні пропозиції.

Наприклад, у Тершові існував монастир Введення Пресв. Богородиці – одна із давніх обителей Старосамбірщини. Вперше згаданий в актових матеріалах XV ст. У 1424 (1427) р. Самбірський

староста Влодек провів розмежування маєтностей між Старим Самбором, Тершовом і монастирем Введення Прсв. Богородиці, який існував у Тершові. Ймовірно, на його місці пізніше була споруджена каплиця того ж храму, яка згадується в шематизмі 1879 р. і знаходилася вона на цвинтарі. Немає точних відомостей до якого часу проіснував монастир, однак топонім Княже поле відомий до сьогодні. На нашу думку, монастир міг знаходитися на узгір'ї, де сьогодні є капличка з водою, що розташована недалеко від іншої, сучасної цвинтарної каплиці. В історичних джерелах вказується на те, що після закриття Спаського монастиря, іконостас перенесено до Тершова [1, с. 210].

Перші згадки про сільську парафіяльну церкву св. Кузьми і Дем'яна походять із 1507 р. Попередниця сучасної, збудована, ймовірно, у XVII ст., і ремонтowana у 1874 р. простояла до початку XX ст. Це була мурована тридільна споруда з тризальним дерев'яним верхом над навою і однозальним над бабинцем. На її місці у 1900 р. зведено муровану хрещату в плані з укороченими боковими раменами одноверху церкву. Пам'ятка – зразок церкви візантійського характеру в неоукраїнському стилі початку XX ст. [6].

Біличі. Місцеві краєзнавці В. Горбовий та М. Масляк зазначають, що в XV–XVI ст. у с. Біличі існував жіночий монастир, оборонні стіни якого збереглися дотепер. Вони вказують, що коли у 1498 р. ватаги татар і турків пограбували село, то й зруйнували жіночу обитель. Згодом її відбудували. Також дослідники вказують, що у 1811 р. монастир у Біличах закрито, а чудотворну ікону Прсв. Богородиці перенесли до Лаврова. Ймовірно, автори помилилися, адже відомо, що у 1811 р. чудотворну ікону передано з Білини до Лаврова. Заперечує існування в селі монастиря дослідник його історії Волошин Методій Семенович. Кам'яні мури навколо церкви св. арх. Михаїла, за його словами, збудовані місцевими жителями для захисту від татар [1, с. 156].

У селі є церква Св. Архистр. Михаїла, збудована 1905 р. Раніше на її місці стояла дерев'яна церква. З давніх часів вона була оточена високими кам'яними мурами з бійницями, які були зведені для захисту від татарських нападів. З часом церква втратила оборонне значення, а верхня частина мурів від старості почала поступово обвалюватися. Селяни вирішили розібрати верхню частину і використати її для фундаментів нової церкви. Коли довкола церкви залишався вже

невисокий мур, селяни зрозуміли, що власними руками знищили давню пам'ятку. Було вирішено відновити мур. Але роботи відкладалися з року на рік, так що мур залишився невисоким. Поруч із новою церквою було вирішено звести нову дзвіницю. Коли рили яму для гасіння вапна, в землі знайшли багато безладно розкиданих людських кісток. Можливо, це були останки тих, хто загинув у боротьбі з татарами. Зі східного боку церкви можна побачити застряглий у стіні артилерійський снаряд часів Першої світової війни. Він є мовчазним нагадуванням про те, що церква могла бути зруйнована ще 1914 р. [3].

Для покращення розвитку інфраструктури туристичної індустрії у районі діють: готель комунальної форми власності та мотель “Радич” в Добромилі, мотелі “Фуршет” у Хирові, “Чардаш»” “Я і Ти” у Старому Самборі, туристичний кемпінг “Бойківський двір” у Ясениці-Замковій, агрооселі в Рсохах, Верхньому Лужку і Головецьку та готель “Salzburg” у Старій Солі.

Через Старосамбірщину пролягають шляхи двох міжнародних велосипедних туристичних маршрутів. Один із них “Слідами бравого вояка Швейка”, тягнеться по умовній лінії Терло – Старява – Хирів – Березів – Муроване – Стара Сіль – Скелівка – Хирів – Пятниця – Добромиль – Солянуватка – Трушевичі – Нижанковичі. Другий – “Зелені ровери” (“Зелене коло”) – пролягає навколо біосферного заповідника “Східні Карпати”. Він починається на словацькій території, перетинає Закарпатську область і Турківщину, доходять до Старосамбірського району, де тягнеться через Стрілки – Сарий Самбір – Хирів – Смільниця і далі на Польщу та Словаччину. Напрацьовується також проект створення туристичного продукту Старосамбірщини “Туристичні стежки і маршрути”. В його рамках уже діє маршрут “Стежками князя Лева”, який пролягає через Тершів та Спас [5, с. 312].

Розроблено також 15 маршрутів історико-краєзнавчого, релігійного і екологічного характеру (“Дорога на Кальварію”, “До витоків Дністра”, “На г. Магура”, “По давніх соляних промислах”, “По давніх нафтових промислах”, “По місцях оборонних укріплень”).

Ласкаво запрошуємо відвідати Старосамбірщину кожного, хто прагне насолоджуватися красою природи і краєвиду, неповторними архітектурно-історичними пам'ятками, витворами народних умільців. Самобутня культура, мова і побут щирих, доброзичливих жителів краю бойків не залишать вас байдужими.

Список використаних джерел і літератури

1. Бегей О.І., Анісімович-Шевчук О. З., о. Гачан М.Я. Монастирі Старосамбірщини: історія та перспективи використання у туризмі : Монографія. – Львів: ЛІЕТ-Манускрипт, 2014. – 332с.
2. Бегей О.І. Лаврівський Святоонофрійський монастир у XX – поч. XXI ст.: історія та духовно-просвітницька діяльність / Бегей О.І. // X випуск фахового видання “Наукові записки. Серія “Історичне релігієзнавство”. Острог. 2014. – с.3-13.
3. Визначні місця Старосамбірщини. Альбом, В. І. Шагала, 1976–77 рр.
4. Замки та храми України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.castles.com.ua/stsambir.html>
5. Кріль Михайло. “Старосамбірщина: історія і культура” – Львів, 2009.
6. Смуток Л.В. Старий Самбір // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 9. – С. 810.
7. Туристична Старосамбірщина /Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.karpaty.net.ua/arkhiv/2007-rik/37-12-24-hruden-2007-r/396-turystychna-starosambirshchyna>

Panko O., Grib S., Dyakiv D.

TOURIST STAROSAMBORSKY: STATE AND PROSPECTS

Discusses the state of tourism development in Starosambirskyi district, Lviv region. Highlights important historical and cultural sites in the towns of the district, in particular, Staryj Sambor, Dobromyl, Belic, Terchova. The possibilities for tourism development in Starosambirskyi district analised.

Key words: tourism, starosambirskyi district, historical and cultural monuments, church, chapel, monastery.

ХРАМ СВ. МИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦЯ У С. МЕДВЕЖА ДРОГОБИЦЬКОГО РАЙОНУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Висвітлюється історія дерев'яної церкви св. Миколая Чудотворця у с. Медвежа на Дрогобиччині, яка становить значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального та релігійного туризму в краї.

Ключові слова: церква, дзвіниця, каплиця, баня, ікона.

Наявний потенціал історико-культурних ресурсів сіл Прикарпаття, зокрема Дрогобиччини, недостатньо задіяний в туристичній сфері. Багато пам'яток дерев'яної архітектури так і не стали екскурсійними туристичними об'єктами. Зокрема, такий об'єкт церковної історико-культурної спадщини як дерев'яна церква бойківської архітектури у с. Медвежа, взагалі не залучений до релігійного туризму, а культурно-пізнавальна функція цієї святині зводиться до мінімуму. Тим часом мешканці села наполегливо відроджують звичаї, традиції, оберігають пам'ятки, таким чином підтримуючи свою ідентичність.

Як відомо, на Дрогобиччині з давніх-давен існувало багато церковно-релігійних осередків. Тут діяли монастирі оо. Василіан, головна окружна школа при Свято-Троїцькому монастирі, де вчився І.Я.Франко. Цей край завжди був могутнім культурним бастионом українства на Прикарпатті.

У 2017 році виповнюється 145 років із часу будівництва дерев'яної церкви в селі Медвежа Дрогобицького району. Відомо, що храм був збудований у 1872 р. під керівництвом о. Павла Полянського. Писемні згадки про перший храм у селі сягають 1565–1566 рр. та розповідають, що у цей час тут знаходився храм Усікновення Глави Івана Предтечі. У 1650 р. у Медвежі споруджено храм Вознесіння Господнього, а у 1800 р. – храм св. Миколая. Теперішній храм є четвертим за рахунком [6,с.345].

Із джерел довідуємося, що будівництво велось за кошти громади села. Місце під будівництво церкви виділив солтис на громадському

полі. Проект церкви був типовим для цих часів. Церква святого Миколая збудована з дерева, адже навколо села було багато лісу. Даних про архітектора та будівничих не збереглося [3, с.23].

Розташована церква при в'їзді в село з боку села Лішня, недалеко дороги на схилі біля цвинтаря. Як і більшість церков у Західній Галичині, храм тризрубний, має чотири залом з усіх сторін. В давнину дах церкви був покритий гонтом. Оздоблення фасаду було досить скромне. У 2008 р. зовнішній вигляд церкви змінено. Великий і малі куполи, двоярусні скати дахів перекриті оцинкованою бляхою, замінено дерев'яні конструкції над куполами. На нижньому ярусі замінено дерево і покриття. Зовні церква оббита дерев'яною вагонкою. Вхідні двері – декоровані (рис.1).

Рис. 1. Церква святого Миколая

Над навою в центральній частині розміщена шоломова баня, в якій знаходиться дзвін. Над віттарем та бабинцем – малі глухі куполи. Висота центрального купола сягає 22 м. Довжина церкви 25 м, ширина – 8 м. Саме така композиція надає храму форми видовженого корабля, а всередині – форми хреста [6, с 347].

Церква – трьохверха, однокупольна по центру і два маленькі куполи збоку. На центральному куполі зображення чотирьох євангелістів: Матея, Марка, Луки, Іоана. Справа – ікона “Святі Борис і Гліб”, зліва – “Святі Кирило і Мефодій”.

Іконостас в церкві дерев'яний, різьблений, старовинної роботи, позолочений у 2008 році. В першому ярусі іконостасу намісні ікони “Іван Хреститель і Пречиста Діва Марія”; в другому ярусі – ікони великих святих, в третьому – ікони 12 святих апостолів. В центрі

розташовані ікони “Св. Миколая”, “Царя Христа”, під ними – “Тайна вечера”. В четвертому ярусі – ікони 12 старозавітних пророків. Над іконостасом в куполі зображення Святого князя Володимира, Костянтина Великого, Цариці Олени і Святої княгині Ольги.

Авторів ікони «Святий Миколай» вдалось зберегти власне розуміння моделювання лику святих, динаміку постаті, пропорційність частин тіла. Треба зазначити, що портретне мистецтво, як і дерев'яне, сформувалось у Галичині в XVII ст. під впливом європейського. Але в українському мистецтві завжди був збережений дух, який творив справжнє культурно-мистецьке диво [9, с.20-21].

У центральній частині церкви стоїть престол, який був зроблений у кінці XX ст. На ньому – кіот, який зберігся ще з часів побудови церкви, але відреставрований у 2005 році. За престолом розміщений семисвічник кінця XX ст.

На правому бічному престолі – центральна ікона “Благовіщення Пречистої Діви Марії”, реставрована в 2008 році дрогобицькими художниками на пожертви родини Сов'яків. Над престолом – ікона “Стрітіння Івана Хрестителя”. Зверху, на заломі, розташована ікона “Бог Отець”.

Зліва розташований бічний престол з іконою “Вознесіння Господа Ісуса Христа”. Над ним – ікона “Юрія Змієборця”, над якою – різьблена фігура “Бог Отець” і два ангели у сонячному сяйві. Бічні престоли оздоблені різьбою, мають по чотири колони. Заслужують уваги різьблені барельєфи.

У центральній частині храму знаходиться проповідниця, біля бічних дияконських дверей – гріб Ісуса Христа і Плащаниця. На виготовлення гробу пожертвував гроші мешканець села Сосяк Ігор. Тут також стоїть велика статуя Божої Матері, дерев'яна, давньої роботи.

У церкві є два Євангелія, виконані українською мовою. Одне Євангеліє відреставроване в 2001 році за пожертви родини Котик Тетяни, друге Євангеліє куплене за пожертви Пільчака Петра. 15 травня 1991 року, напередодні свята Вознесіння Господнього, на церкві були встановлені нові хрести.

Ще в 20-х роках XVII ст. невідомий дрогобицький майстер для церкви у Медвежій намалював ікону “Покрови Богородиці”. В наші дні ця унікальна ікона зберігається в Національному музеї м. Львова (науково-мистецька фундація Митрополита Андрея Шептицького)

(рис.2). Сюжет ікони традиційно відбувається на фоні міської забудови. На задньому плані – собори. В центрі – класична струнка постать Богородиці в оточенні ангелів, які тримають покров. Матір Божа стоїть на хмаринці, яку з боків підтримують ангели. Киворій (надбудова над престолом) у такій іконографічній редакції виконує функцію омофору. Ліворуч і праворуч Богородицю величають апостоли та Іван Предтеча, зображені у півпостаті. У центрі внизу на амвоні традиційно зображений Роман Сладкопівець, зліва – імператор та священнослужителі, праворуч – Андрій Юродивий, який немов припіднятий над землею у пориві захоплення видінням, на яке вказує своєму учневі Єпіфанію. Всі персонажі відзначаються гамою різних почуттів, виражених на ликах, в рухах, жестах. Очевидно, що художник був талановитою людиною, бо показав не тільки ремісничу вправність, а й рівень загальної культури, орієнтацію в естетичних потребах того часу [8, с. 276].

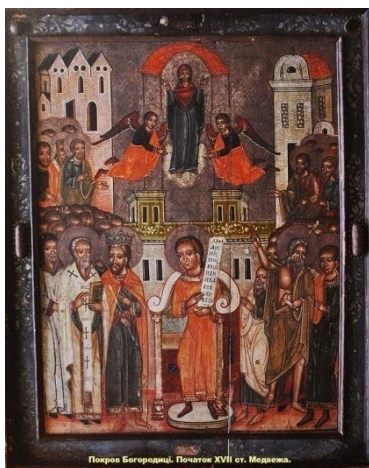

Рис.2. Ікона “Покрови Богородиці”

Ікона “Покрова” – унікальне творіння малярського мистецтва XVII–XVIII ст. Її іконографія наочно свідчить про майстерність галицьких художників, про їх плідотворні пошуки в зображенні змісту і форми картин, у використанні традиційних іконографічних схем поряд з унікальними рисами індивідуальності та використання галицьких традицій. Відчувається стан тонкої, віруючої, талановитої душі художника. Ікона має життєстверджуючий характер [12].

В тіні старих дерев стоїть невелика старовинна дзвіниця, побудована в ті ж роки, що й церква (рис.3). Це – дерев'яна споруда з трьома кованими дзвонами. Перший дзвін виготовлено на початку XX ст. і він носить назву “Петро”, важить 30 кг. Другий дзвін – “Павло”, важить 120 кг, третій – “Миколай” – 60 кг. Дзвін “Петро” – пожертва Петра Пільчака, виготовлений на ливарні в м. Володимирі-Волинську. Два останні дзвони придбані ще за о. Йосипа Мизя. В 2005 році жителі села Медвежа відремонтували дзвіницю.

Рис.3. Дзвіниця церкви святого Миколая

Церква св. Миколая в с. Медвежа в повній мірі відображала суспільні вимоги та політичні настрої свого часу. З великою повагою і теплотою згадують медвежани отця Павла Полянського. Він провадив активну суспільну роботу в селі. Помер в 1884 р. і похоронений на старому цвинтарі біля церкви. Дійшли до нас відомості про отця Івана Сілецького, який був яскравим прихильником москвофільства, заснував у селі читальню Качковського. Помер в 1908 р., похоронений біля церкви.

Видатною особою серед духовенства був отець Йосип Мизь, висвячений у 1902 році. Отець об'єднав громаду. За його ініціативи в 1926 році в селі засноване товариство “Рідна школа”, кооператив “Згода”. Першими членами кооперативу були: о. Й. Мизь, Григорій Гавриш, Стефан Коваль, Іван Сов'як, Іван Коваль, Михайло Сов'як. З ініціативи отця утворюється в селі Товариство “Сільський господар”,

до першої управи якого входили: Йосип Мизь, Григорій Гавриш, Михайло Сов'як, Стефан Коваль, Дмитро Гавриш.

Отець також організував Марійську дружину, хор, драматичний гурток, до складу якого входило більше ніж 40 чоловік. При “Сільському господарі” в с. Медвежа існував Хліборобський вишкіл молоді (ХВМ), до якого входило два гуртки. Організаторами ХВМ були Степан Гавриш під проводом повітового інструктора Мирослава Куйдича. Отець Мизь добре дбав про мобілізацію молоді до Січових Стрільців, а потім до Організації українських націоналістів (ОУН). На приходстві дуже часто проводили наради, вишколи, зустрічі [3, с.67–68].

Великим однодумцем та помічником священика була його дружина Казимира Мизь (1879–1955 рр.). Вона навчала молодь, жінок села веденню господарства, вела гурток вишивки, опікувалась бідними дітьми. Діти постійно ходили до церкви, на маївки, до св. Причастя. Під тиском більшовицької влади на схилі літ о. Мизь погодився перейти в православ'я. Похоронений на старому цвинтарі (рис.4).

На його могилі напис: “Бл. п. о. МИЗЬ Йосиф 30 літ парох Медвежі *1875 – +1950. МИЗЬ Казимира з Хрушевських *1879 – +1955. В. п.”. Під написом лежить металева таблиця: “Тут спочиває бл. п. о. МИЗЬ ЙОСИФ від 1920 – 1950 р. парох Медвежі упокоївся в 75 р. життя і 48 р. священства. В. й. п.” [10, с.33].

Рис. 4. Могила о. Йосифа Мизя

Часто в Медвежі бував о. Іван Гринчишин (1911–1992 рр.). Восени 1941 р. він отримав освячення з рук владики Миколая Чернецького. В 1946 р. о. Іван відмовився перейти в російське православ'я і незабаром його заарештували та засудили на довічне ув'язнення. Відбував покарання біля містечка Балея Читинської області в Росії. В 1958 р. із настанням хрущовської “відлиги”, о. Іван повернувся до Дрогобича. Тут він підтримував зв'язки зі священниками і монахами репресованої греко-католицької церкви, підпільно продовжував пастирську роботу. 2 квітня 1990 р. саме йому випала честь освятити національний прапор, який було піднято над ратушею м. Дрогобича [9, с.25–26].

В період 1947–1955 рр. церкву св. Миколая Чудотворця в с. Медвежа намагались не раз закрити. Але громада відстоювала церкву. В 60–70-х рр. на західноукраїнських землях розгорнулася нова хвиля антирелігійного наступу, зокрема переслідування УГКЦ, її священників, віруючих. Не дивлячись на те, що церква Св. Миколая була під владою РПЦ, медвежани дбали про збереження святині. Мешканець села Гриник Михайло (Грицай) розмальовував зовнішні стіни храму, будував плебанію для священників.

“В 1963 році на Паску люди одержали дозвіл на відкриття церкви св. Миколая, – згадують мешканці села Коваль Н.Я. та Коваль Д.С. – В церкві відправляло багато священників, які приїжджали в село, бо не було побудовано будинку для проживання священників. Серед них Мацюрак Северин із Мельників, служив священником в с. Терло у храмі Різдва Пресвятої Богородиці, в с. Новий Кропивник у храмі св. Арх. Михаїла, а потім в с. Медвежа у храмі св. Миколая” [3, с.34].

Серед священників, які неодноразово відправляли служби таємно в родинях в с. Медвежа, був отець Мирон Бендик, сьогодні Митрофорний протоіерей, доктор богослов'я, ректор семінарії в м. Дрогобичі, викладач, парох.

Із відкриттям церкви св. Миколая було організовано хор із найбільш активних жінок і чоловіків. Найстаршим керівником була Матолич Теодозія. З кінця 80-х р. XX ст. організатором і керівником церковного хору була випускниця музично-педагогічного факультету Дрогобицького педінституту ім. І.Франка Євгенія Торська. На початку 90-х років у церковний хор влилось багато молоді, інтелігенції села. Керівником хору став Микола Кліщ, який керує донині.

Із 1984 до 2000 року парафію Медвежі обслуговував о. Іван Смеречанський (нині парох у Болехівцях), за служіння якого у селі відбудовано зруйновану більшовиками плебанію, а у 1990 році церква повернута у лоно УГКЦ.

У 2000 році на парафію у Медвежі направлений о. Михайло Коліщак, який донині здійснює тут своє душпастирське служіння. З його приходом на парафію у житті парафіяльної громади відбулося багато позитивних змін, позаяк, окрім душпастирської праці, отець бере активну участь у громадському житті села. Отець Михайло відразу ж взявся за ремонт та оновлення всього комплексу церковних споруд.

Зважаючи на те, що церква включена до державного реєстру як пам'ятка бойківської дерев'яної архітектури, важливо було максимально зберегти її автентичність.

Внутрішній розпис храму здійснив львівський іконописець Анатолій Куйбіда, після чого храм набув глибшого духовного змісту. Отець також подбав про безпеку церкви від руйнівних природних впливів: зроблено дренаж, замінено електропроводку, встановлено блискавкозахист. У 2013 році встановлено новий центральний престол, а за кошти медвежанина Степана Матолича на церковному подвір'ї споруджено нову каплицю із каліброваного дерева. Стару дерев'яну каплицю переміщено на її історичне місце при в'їзді до села, звідки вона свого часу була забрана заради порятунку від знищення атеїстичною владою [9, с.49].

Сьогодні богослужбове життя парафії своїм співом супроводжують два хори: дорослий та дитячий. При парафії діє вівтарна дружина та відбувається катехизація учнів місцевої школи [11].

Згідно з давньою християнською традицією, усі храми мали свої парафіяльні цвинтарі. Старий цвинтар розташований поруч з церквою. Пройшовши поміж старинних гробівців, можна побачити насипану могилу полеглим за волю України. Недалеко могила дружини о. Никифора Лещишака – Олени Лещишак (приблизно 1875–1945(46)). Отець Никифор мав неабиякий вплив на виховання молоді в селі, зокрема вождя українських націоналістів, полковника Андрія Мельника (1890–1964 рр.), який народився і провів дитячі роки в селі Воля Якубова [2, с.345].

Другий цвинтар розміщений вздовж центральної вулиці, огорожений сітчастим парканом. Площу під цвинтар виділив сільський голова Степан Коваль з неужитків. При вході до церкви по боках стоять пам'ятники, один – на спомин скасування панщини 1848 року (рис. 5), а другий – на пам'ять полеглим в боротьбі за волю України.

Рис.5. Хрест в честь скасування панщини

Рис. 6. Хрест Заслуги

У різних куточках села на спомин про тих, хто у далекі сорокові роки ХХ ст. виборював волю для свого народу, зведені три пам'ятні знаки у вигляді відзнаки УПА – Хреста Заслуги. Перший хрест освячено у 2012 р. на Солтиському лані (рис.6). Цей райський закуток відрізаний від села. У сорокові роки там налічувалося дев'ятнадцять хат. Лише звідти в УПА пішло 19 повстанців, було спалено п'ять будівель, чотири сім'ї вивезено в Сибір, п'ятеро людей відбули тюремне ув'язнення. Також Хрести поставили на тих місцях, де колись були криївки, в яких живцем згоріли люди. Кожен хрест – то сумна історія села Медвежа [2,с.308].

У 2014 р в с. Медвежа відкрито пам'ятний знак Михайлові Біласу (рис.7) – народному художнику України, майстру текстилю, відомому далеко за межами України. Він провів тут дитячі та юнацькі роки. Цікавий факт, який свідчить про значимість постаті Михайла Біласа у світовому мистецтві. У 1994 році в французькому містечку Везден був відкритий парк площею 3,14 гектари, де було висаджено 1200 іменних дубів від чотирьохсот найбільших держав світу. Від

нашої держави було посаджено три дуби: перший під іменем Україна, другий – Тарас Шевченко і третій – Михайло Білас.

Рис. 7. Пам'ятний знак Михайлові Біласу

У всі часи у с. Медвежа була досить потужна християнська громада, яка добре усвідомлювала, що храм – це не просто земна будівля. Без церкви громада втратила б свою національну самобутність, неповторні звичаї, традиції, духовність. Той факт, що протягом віків медвежани збудували чотири церкви свідчить про те, що вони були високодуховними людьми.

Одержані в процесі наукового дослідження результати підтверджують, що подальший розвиток релігійного та культурно-пізнавального туризму на Дрогобиччині гальмується відсутністю системи регулювання даних видів туризму. Мальовниче село Медвежа на Дрогобиччині має всі можливості для розвитку релігійного та культурно-пізнавального туризму. Відвідувати такі об'єкти як церква в Медвежій, можна як з паломницькою метою, так і з цікавості. Зауважимо, що зараз багато туристів цікавляться святинями, їх архітектурою, намагаються більше дізнатися про діяльність церкви. Під час таких подорожей туристи знайомляться з історією, культурою, пам'ятниками природи, традиціями та побутом місцевих мешканців. Крім цього під час мандрівок турист має можливість відпочити, отримати заряд бадьорості та позитивні емоції. Мальовничість природи навколо села також може бути використана для прокладання туристичних стежок.

Список використаних джерел і літератури

1. Артюх В., Ідзьо В. Зародження та становлення християнства на Прикарпатті та Придністров'ї /Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.1–4. – Дрогобич, 2000.
2. Гавриш С. Моє родинне село Медвежа / С.Гавриш // Дрогобиччина – земля Івана Франка. Голова ред. колегії Л. Луців. – Нью-Йорк ; Париж ; Сидней ; Торонто, 1973. – 856 с.
3. Гриник М. Село Медвежа / М.Гриник. - Дрогобич: «Коло», 2004.
4. Драган М. Українські дерев'яні церкви . – ч.1. – Львів, 1937.
- 5.Зінкевич О., о. Лончина Т. Мартирологія української церкви. Т. II вид. Торонто, Балтимор України. Перемишля, 1985. – 738 с.
6. Слободян В. Церкви єпархія / В.Слободян. – Львів, 1998. – 863с.
7. Ленчик Василь. Нариси з історії української церкви/ В.Ленчик. – Львів: “Свічадо”, 2003.
8. Логвин І., Міляєва Л., Свенціцька В. Український середньовічний живопис. – Київ, 1976.
9. Хресна дорога/ Упор.Р.Шиміна. – Дрогобич: Посвіт, 2013. – 64 с.
10. Шематизм Перемишської Єпархії, 1936 р., 163 с.
11. У с. Медвежа на Дрогобиччині відбулись святкування з нагоди 140-ліття місцевого храму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sde.org.ua/home/archive/item/2391-u-s-medveja-na-drohobychchyni-vidbulys-svyatkuvannya-z-nagody-140-litty.html>
12. Марія Гелитович. Покров Пресвятої Богородиці. 13 жовтня 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/icon/holyday_iconografy/pokrova_icon/44856/

Galyna Kozak

ST. NICHOLAS CHURCH IN THE VILLAGE OF MEDVEZHA IN DROHOBYCH REGION: HISTORY AND PRESENT

The article reveals the history of the wooden church of St. Nicholas in the village of Medvezha in Drohobych region, which has a significant potential for the development of cultural, educational and religious tourism in the region.

Keywords: church, bell tower, chapel, dome, icon.

ТРАДИЦІЙНА ГОСТИННІСТЬ УКРАЇНЦІВ КАРПАТ: ЕТНОТУРИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано характерну рису національного характеру українців Карпат – гостинність, акцентовано на традиційних її аспектах, які в рудиментарній формі зберігаються і сьогодні. Автор вважає, що рецепти давньої гостинності не втратили свого практичного значення, більше того – вони мають бути важливою “цеглиною” для розбудови сучасного етнотуризму.

Ключові слова: гостинність, гість, традиційна культура, етнотуризм.

Сьогодні дослідження туристичної галузі стали дуже популярними серед науковців різних спеціальностей. Найперспективнішими, на наш погляд, мають стати розвідки у сфері етнотуризму – відносно нового, але досить перспективного для України напрямку туристичних досліджень. Адже головним підґрунтям для цього є етнокультурна база, яка вирізняється колоритом, різноманітністю та традиційністю.

На жаль, наукометричний аналіз дисертацій ілюструє недостатню увагу до туризму як до культурного явища, на відміну від західних науковців, які вважають туризм активним культуротворчим фактором розвитку сучасного суспільства [5, с.13].

Саме тому метою статті є проаналізувати складову традиційної культури українців Карпат – їх гостинність та показати, наскільки важливими сьогодні є її основні елементи для успішного розвитку етнотуризму.

Звісно, що традиційна гостинність українців, як визначальна риса національного характеру, є предметом наукових зацікавлень багатьох дослідників. Науковці здебільшого акцентують увагу на міфологічному, ритуальному, етикетному, моральному її аспектах [2; 13; 15].

У туристичній сфері термін “гостинність” був уведений в обіг 1982 року. Туризмологи вважають, що гостинність передбачає

виконання наступних умов: 1. знайти спільну мову з гостями, проявивши свої найкращі навички у спілкуванні; 2. передбачати потреби гостей і вчасно на них реагувати; 3. демонструвати позитивне ставлення до гостей; 4. створювати у гостя уявлення про гостинну садибу як про одне з найкращих у світі місць для відпочинку [7, с.132].

На нашу думку, перелік вище зазначених умов майже повністю корелює із давніми традиціями гостинності. Отож детальний аналіз останніх, їх вивчення та розуміння має стати підґрунтям для формування основних засад гостинності в етнотуризмі на сучасному етапі.

Гостинність трактують у народі як прояв доброчесності, люб'язності, любові до ближнього, привітності, доброзичливості: *“Газда в кут, коли гості суть”* [2, с.64]. Саме тому культура гостинності вирізнялася особливою гуманністю, глибинне коріння якої є спільним для всіх східних слов'ян. Загальновідомо, що гостям у нас завжди раді. Така природна гостинність передавалася від батька до сина, від матері до дочки, завдяки чому й сьогодні добре відома у всьому світі. Ще київський князь Володимир Мономах у своїх *“Повчаннях...”* зазначав, що русичі завжди з повагою ставились до мандрівника-чужоземця, оскільки останній, подорожуючи, багато бачив і знає. Тому автор дає такі настанови: потенційного гостя *“напоїте, нагодуйте краще стороннього; а ще більше вишануйте, звідки він до вас не прийде, – чи простий, чи знатний чи посол, – якщо не можете дарунком, то їжею і питвом. Вони бо, мимо ходячи, прославлять чоловіка по всіх землях – або добрим, або лихим”* [8, с. 64]. Очевидно, про такі рецепти гостинності мають щонайменше знати ті, хто приймає гостей у своїх сучасних агрооселях. Тому *“Повчання...”* В.Мономаха могло би стати настільною книгою для господаря – організатора зеленого етнотуристичного бізнесу.

Гостинність є не тільки обов'язковим компонентом способу життя, а й частиною світосприймання, вірувань і повір'їв. За уявленнями східних слов'ян, Бог, а найчастіше його посланець, тобто *гість*, ходив по землі поміж людей, приймаючи людську подобу. Отож, незнайомих перехожих сприймали з певною настороженістю: *“Хто ти – чужинець або гість?”*. Не випадково, наприклад, на Поліссі збереглось архаїчне вітання подорожнього: *“Щоб прихід твій був добрим”* – власне, формула заклання проти недобрих намірів [12, с.34].

Міфологічна основа гостинності з плином часу ритуалізувалася, зберігшись у багатьох звичаях, обрядах тощо. Зокрема, і дотепер подекуди побутує давній обряд “полазника” – зустріч першого відвідувача хати (чоловіка!) напередодні Нового року або Різдва, свого роду провісника добробуту чи негараздів на весь наступний рік. Вірили, якщо полазник – людина щаслива, то і в хаті буде багатство, вдача та здоров’я; якщо людина недобррозичлива (жінка!), то з нею до оселі прийдуть злидні та хвороби [6]. В Українських Карпатах цей обряд побутує і досі. І як би це дивно не звучало, сучасним гостям, які планують відвідати карпатську туристичну оселю напередодні великих межових свят, необхідно добре знати про давні міфологічні уявлення горян.

Міфологізація гостя становила для українців Карпат зручну модель спілкування не тільки з живими людьми, а й з потойбічними явищами. Так, народна медицина рекомендувала хворому, крім інших засобів, спробувати задобрити гостя, розтопивши для нього лазню. У західних слов’ян, зокрема чехів, побутував такий звичай: усі, хто проводжав тіло померлого, після похорону купалися в парній купелі (у так званій задушній лазні); купання в такій лазні оплачували також для жебраків [4, с.26].

Хоч би як українському горянину було скрутно, жебраків приймали без вагань, бо вважали: *“Хто бідного видів і давав йому, то в лютий день його Господь визволит, бо жебраки – колеги Господа”* [11, арк.8]. Їх обдаровували на великі свята (*“на Великдень рано, як святили паску, то в куті стояли бідні – то їм роздавали всьо”* [10, арк.3]; *“у вівторок по Великодню несли бідним на могили булки, галунки за померлі душі”* [10, арк.12]), запрошували за спільний стіл, сподіваючись на винагороду за це як за життя, так і по смерті.

Із давніх-давен було заведено, що той, хто відвідає оселю, тривалий час вважається своїм, оскільки прилучається до духів цього дому, скуштувавши трапези або обігрівшись біля вогнища. Тому природно, що господарі робили все, щоб почастувати прибульця. З часом це переросло у звичай обов’язкового пригощання (частування) гостей. Зокрема, на столі завжди й неодмінно мали лежати кусень хліба та щіпка солі – це головні атрибути не тільки слов’янського хлібосољства, а й прилучення до духів та божеств. Крім того,

вважалося, що той, хто скуштує кусень хліба з сіллю, дістане господне благословіння і ніколи не посміє скривдити того, хто частує.

Поширеним правилом прийому гостя, котрий прийшов хоча б у звичайній справі, залишалося обов'язкове запрошення зайти до хати *“хоча б на хвилинку”*. Гість повинен був переступити поріг хати, тобто виявити повагу до домочадців та їхніх предків, які, за повір'ям, мешкали під порогом [14, с.259]. Гість так чи інакше мусив присісти, бо інакше *“старостам не сидіти у цій хаті”*. На Закарпатті гостю відразу ж пропонують сісти, на що він відповідає: *“Дякую, най все добре сідає”*; якщо ж не сяде, то *“відбере”* сон і спокій у дітей [1, с.532].

Спорадично і досі на Бойківщині випадковий гість, прохач сприймається як носій долі, що здатний впливати на всі сфери людського життя, навіть більше – потойбічного (*“Хто дуже скупий – не дасть прошакам, то на тім світі нічого не має, стіл пустий стоїть. І ходит опівночі, йойкає коло хати. То треба навіть бродячим псам через вікно кинути хліба”* [10, арк. 4]). Частування таких непроханих гостей є проявом вищого ступеня гостинності, яка в майбутньому, за народними уявленнями, може навзаєм принести господарю добробут, достаток і благоденство.

Під час похорону при виконанні обряду прощі, поширеного серед гуцулів та бойків Українських Карпат, родина покійного роздавала всім присутнім на процесії речі: сорочки, ремені, перемітки тощо. Дослідники годування та обдаровування чужого, бідного вважають ритуальною дією, що означає символічний обмін: віддаси чужому на *“цьому”* світі, віддається своєму – на *“тому”* [3, с.316].

Давні слов'яни вірили, що гість, якого не прийняли за всіма етикетними правилами, може спричинити відповідні збитки господарству та *“забрати”* за собою бджіл і худобу [1, с.533]. Тому господар намагався завжди якнайкраще прийняти такого гостя, сподіваючись шляхом символічного договору з вищими силами, уособленням яких є жебрак, забезпечити своє майбутнє. Лише інколи бойко (можливо, коли не було матеріальної можливості прийняти гостя) міг схитрувати, обманути вищі сили, застосовуючи ірраціональні методи: якщо прихід старця був небажаним, то *“як корова йде з паші і в неї в роті трава, то треба взяти ту траву, зашити в скатертину. То як будуть різні гості приходити, то не будуть нічого хотіти їсти”* [9,

арк.6]; *“Як зав’єзуют стіл [ланцюгами на Святий Вечір], то гостям зав’єзуют рот, що не будуть їсти”* [10, арк.14].

Отож гостя намагалися прийняти якнайкраще, сподіваючись шляхом символічного договору з вищими силами, уособленням яких він є, забезпечити собі щасливе майбутнє.

Ритуал прийому значно ускладнювався, коли приводом для гостини були великі свята: Різдво, Трійця, Великдень, храмові свята, іноді недільні дні, а також сімейні урочистості – весілля, народини тощо. Саме тому прояви гостинності як давньої традиції, як збереження архаїчних її форм можна простежити сьогодні в українських різдвяно-новорічних обрядах колядування, щедрування, посівання.

Просторова організація застілля залежала від ситуації, задля якої воно відбувається. Застілля, за традицією, може відбуватися в хаті, у тимчасовому критому приміщенні, у дворі чи на вулиці, просто неба на вулиці, біля церкви, на цвинтарі або біля нього тощо. Проте у будь-якому приміщенні чи просто неба стіл має свої престижні місця, що їх посідають найпочесніші гості чи господарі, на честь яких відбувається урочистість (молоді на весіллі, баба-бранка й куми на хрестинах тощо). У хаті це місце навпроти дверей під образами, надворі ж – на торцевій частині столу, у всіх на виду [12, с.125].

І нині на велелюдних бенкетах запрошені й господарі дотримуються ієрархії розташування за столом залежно від соціального статусу (постійного чи okazіонального). Ці традиції надзвичайно стабільні, їх порушення може призводити до конфліктів.

Незважаючи на сучасні цивілізаційно-урбанізаційні процеси, традиційні етнічні стереотипи, зокрема і народна гостинність, залишаються основою сучасного спілкування, щоправда, виступаючи системою етикетних норм та правил поведінки без їх колишньої міфологізації. Натомість акцент зміщується на загальнолюдські цінності, закріплення яких у свідомості людей можливе тільки через національні форми їх виявлення. Тож будемо сподіватись, що по мірі відродження української нації відбуватиметься й оновлення тих рис, які віддавна були притаманні нам, – гостинності, благозичливості, шанування й щиросердя. Звісно, що деякі рецепти гостинності втратили первісне смислове навантаження. Проте більшість із них залишаються унікальними духовними інвестиціями – гарантами успішного розвитку етнотуризму навіть у XXI столітті.

Список використаних джерел і літератури

1. Агапкина Т. А. Гость / Т. А. Агапкина, Л. Г. Невская // Славянские древности: этнолингвистический словарь в 5-ти томах / под общей ред. Н. И. Толстого. – Москва : Международные отношения, 1995. – Т. 1 : А–Г. – С. 531–533.
2. Артюх Л. Гостина в українців у контексті комунікації / Лідія Артюх // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 3. – С.64–71.
3. Артюх Л. Поминальні страви на Поліссі (народний етикет) / Л. Артюх // Полісся України: Матер. істор.-етногр. дослід. – Львів: ІН НАН України, 1997. – Вип. 1: Київське Полісся, 1994. – С.313–318.
4. Білінський П. О Уживанню парних купелів у народів славянских. Причинок до історії культури / П. Білінський. – Тернопіль, 1896. – 47 с.
5. Божко Л. Наукометричний аналіз українських дисертацій із туризму (1991 – 2014) / Божко Любов Дмитрівна // Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. – 2016. – Вип. 1(6). – С. 11 – 20.
6. Глушко М. Походження “полазника” як звичаю зимової календарної обрядовості українців (нова концепція) / Михайло Глушко // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 3. – С. 84–85.
7. Горішевський П., Васильєв В., Зінько Ю. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / Горішевський П., Васильєв В., Зінько Ю. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.
8. Повчання Володимира Мономаха // Історія української культури : зб. матеріалів: документація / уклад. [В.І. Білик, Ю.А. Горбань, Я.С. Калакура та ін.] ; за ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – Київ, Вища школа, 2000. – С. 59–64.
9. Польові етнографічні матеріали до теми “Народна демонологія Бойківщини”, зафіксовані у Старосамбірському р-ні Львівської обл // Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф.119, оп. 17, спр. 208-Е, арк. 1–8.
10. Польові етнографічні матеріали до теми “Народна демонологія Бойківщини”, зафіксовані у Богородчанському р-ні Івано-Франківської обл. // Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф.119, оп. 17, спр. 214-Е, арк. 1–20.
11. Польові етнографічні матеріали до теми “Народна демонологія Бойківщини”, зафіксовані у Сколівському р-ні Львівської обл. //

Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф.119, оп. 17, спр. 216-Е, арк. 1–9.

12. Пономарьов А. Українська етнографія: Курс лекцій / А. Пономарьов. – Київ, Либідь, 1994. – 317 с.

13. Русавська В.А. Гостинність в українській традиційній культурі: навч. пос. / В.А.Русавська. – Київ, 2015. – 280 с.

14. Седакова О.А. Погребальная обрядность восточных и южных славян. Поэтика обряда / О. А. Седакова. – М.: Индрик, 2004. – 320 с.

15. Тарасюк І. Народнорелігійні основи традиції української гостинності / Ірина Тарасюк // Народознавчі зошити. – 2010. – №5-6. – С. 543–554.

Nadiia VOITOVYCH

TRADITIONAL HOSPITALITY OF UKRAINIANS OF CARPATHIANS: ETHNOTOURISTIC ASPECT

Distinct feature of Ukrainians' of Carpathians national character is hospitality accented on its traditional aspects, which in rudimental form is preserved today were analyzed in this article. Author believes that recipes of ancient hospitality did not lose its practical entity, moreover – they should be an important “brick” for modern development of ethnotourism.

Key words: hospitality, guest, traditional culture, ethnotourism.

ТЕМАТИЧНИЙ ЕКСКУРСІЙНИЙ МАРШРУТ “СЕРЦЕ ПАТРІОТА”. МІСТО ГОРОДОК, ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Висвітлюються місця, будівлі м. Городка, в яких у різний період історії міста відбувались події чи проживали постаті, що відіграли велику роль у формуванні української громади Городка чи України, стали героями і заслуговують особливої пошани та пам'яті.

Ключові слова: патріотизм, Городок, герої.

У час, коли Україна веде активну боротьбу проти російських загарбників на Сході, коли у місті та у Городоцькому районі з'явилась велика кількість новітніх героїв, що поклали свої життя, захищаючи права українців на вільне володіння своїми територіями, виникла необхідність донести до мешканців міста, а особливо до підростаючого покоління, інформацію про визначних діячів української громади Городка усіх часів. Аби відчувати патріотичний та героїчний дух міста, було обрано екскурсійний формат подачі такої інформації, який є одночасно простим і цікавим способом дізнатись більше про свої рідні землі. Ідея екскурсії – ознайомити мешканців та гостей Городка з місцями, де у різний час відбувались важливі події в націс- та державотворчому аспекті, ознайомити з важливими посталями, що тут проживали чи працювали протягом певного часу, і які відіграли важливу роль у творенні українського духу на місцевому рівні. Мета екскурсії – заохотити мешканців цікавитись та вивчати історію рідного краю, національно та духовно-патріотичне виховання молоді.

1. Церква св. Івана Хрестителя.

Однією із пам'яток м. Городка є церква святого Івана Хрестителя. Перша писемна згадка про неї датується 1403 роком. Сьогоднішня святиня була побудована у 1755 р. з посвятою св. Івана Хрестителя. У 1968 р. постановою Ради Міністрів УРСР отримала статус пам'ятки республіканського значення, а у 1980 р. – пам'ятки архітектури Галицької школи [7, с.13].

Рис. 1. Церква св. Івана Хрестителя

Одним із відомих та визначних парохів цієї святині був отець Лев Трещаківський. Священик УГКЦ, випускник Львівської Духовної Семінарії, діяч Головної Руської Ради, член-засновник “Галицько-Руської Матиці”. З 1861 по 1866 рр. він був послом до Галицького Сейму у Львові від округу Городок – Янів. З 1861 по 1874 рік – служив парохом церкви св. Івана Хрестителя у Городку. У цьому містечку й помер, похований на міському кладовищі.

У 1848 р. він заснував у Львові найстарішу у Галичині культурно-просвітницьку організацію “Народний Дім”, метою якої було піднесення національно-культурного рівня народу шляхом заснування бібліотек, читалень, музеїв, друкарень, стипендійних фондів. Ініціював будівництво “Народного Дому” у Львові у 1857 році. У Городку Лев Трещаківський ініціював будівництво вежі-дзвіниці у церкві св. Івана Хрестителя та заснував антиалкогольне товариство при церкві Благовіщення Пресвятої Богородиці [11, с.6].

На колишньому парохіяльному домі при церкві, сьогодні знаходяться дві меморіальні дошки, які розповідають долю визначних українців. Саме у цьому будинку колись мешкав отець *Володимир Лиско* (1882 – 1964 рр.), священіч свячення одержав у 1910 р. з рук

митрополита Андрея Шептицького. У Городку був завідуючим парохії, отець зумів так прихилити до себе інтелігенцію і міщанство, що став провідником майже всіх повітових організацій. Відновив стареньку церкву і заснував чотирикласову приватну українську школу. Під час Першої світової війни завдяки його зусиллям тут з'явився захисток для сиріт. Брав він активну участь у проголошенні самостійної України в Городку у листопаді 1918 року (ЗУНР), у час радянського панування відмовився переходити на російське православ'я за що потім був ув'язнений до сумнозвісного табору Домб'є [3, с.6].

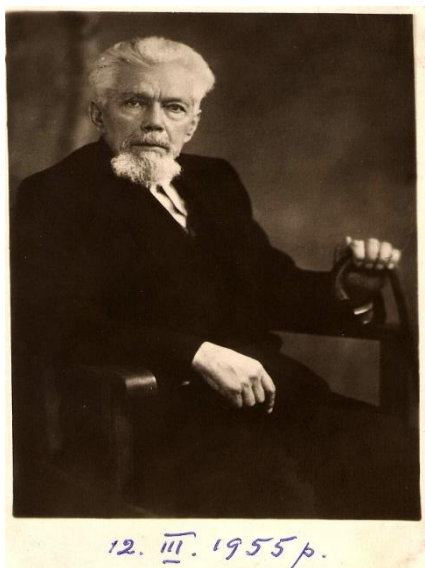

Рис. 2. Отець Володимир Лиско

Рис. 3. Отець Роман Лиско

Блаженний отець Роман Лиско (1914–1949 рр.), син отця Володимира, народився у місті Городку. Випускник греко-католицької богословської семінарії у Львові. Після ліквідації УГКЦ радянською владою на псевдособорі у Львові, отець Роман, як і багато інших священників, категорично відмовився переходити у православ'я, за що зазнав утисків і переслідування. Улітку 1948 р. опинився у місті Городку, де народився. Почав нелегально працювати з отцями Мелецьким та Галієм, які формально підписали православ'я, але

проводили свої служби у греко-католицькому обряді. Так тоді вчиняло багато священиків. Лиско мав парафії у Дроздовичах, Речичанах та Братковичах. 8 вересня 1949 р. був арештований. Отця вивезли у тюрму на вул. Лонцького у Львові. Звинувачували його у діянні ОУН та переховуванні вояків УПА. Підтвердженням особливо жорсткого ставлення до о.Лиска є раптова смерть, згідно з документами 14 жовтня 1949 р. Де поховане тіло священика невідомо донині. У 2001 р. із візитом в Україну папи Івана-Павла другого відбулась беатифікація новомучеників УГКЦ, серед яких є і отець Роман Лиско – наймолодший зі святих. Сьогодні отець Роман – покровитель міста Городка [3, с.37].

У парохіяльному будинку при цій церкві у 1943 р. переховувався видатний український письменник Улас Самчук. Весною 1941 року дорогою з Кракова до Львова Улас Самчук в компанії Олени Теліги вперше відвідав Городок. У 1943 р. він знову опиняється у Городку, переховуючись від нацистських загарбників, де звернувся за допомогою до бургомістра Івана Бурди. І. Бурда допоміг отримати фальшиві документи, а отець Е. Роздольський у парохіяльному будинку при церкві св. Івана надав Самчуку житло, де той прожив 9 місяців і підпільно займався своєю роботою. У 1956 р. Улас Самчук написав спогади “На білому коні”, де детально описав своє перебування у Городку [8, с.5].

2.Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 імені героя України Івана Бльока. Школа почала функціонувати у 1920 р., як українська приватна гімназія. Пов’язана вона з іменами видатних українців, які тут працювали і навчались. Про них нагадують меморіальні таблиці. Сьогодні школа носить ім’я Героя Небесної Сотні Івана Бльока, котрий тут навчався.

Із школою пов’язане ім’я Іванни Михайлівни Левицької (1888 – 1970 рр.), яка розпочала свою педагогічну діяльність у 1909 р. У жовтні 1917 р. як знаний педагог була запрошена на посаду вчителя історії та географії у Городку. Входила у “Просвіту” та “Жіночу громаду”. За короткий час об’їздила усі села Городоччини, де читала лекції з історії України, налагоджувала роботу читалень “Просвіти”. Іванна Левицька була учасницею листопадових подій у Городку 1918 р. Тут відкрила свою приватну українську школу у 1920 р. Рідною сестрою Іванни Левицької була видатна громадсько-політична діячка, організатор

першої жіночої чоти УСС у Львові, зв'язкова Є. Коновальця – Ольга Басараб, яка за чин високої самопожертви визнана першою національною Героїнею України.

Пам'ятають ці стіни славного Івана Івановича Сапеляка (1911 – 1996 рр.) – вчителя і директора школи №3 у Городку, математика, фізика, музиканта, художника, сценариста, учасника українського збройного підпілля. В УПА діяв під псевдом “Мак”. З 1947 р. – політ-референт ОУН-УПА Городоцького округу, керівник підпілля. Майже вся підпільна мережа у місті складалась з його учнів. З 1953 році був ув'язнений у тюрмі на Лонцького. Його сім'я зазнала страшних репресій, позбулись дому, роботи, посад, але не позбулись друзів. Про славетного учителя розповідає пам'ятна дошка на стіні школи [2, с. 14].

3. Церква Святого Миколая.

Сучасна церква відбудована на тому самому місці, де з давніх давен стояла дерев'яна її попередниця – пам'ятка української культури та історії. Перша згадка про церкву на Заставському передмісті датується 1655 р. і пов'язана з переможною битвою козаків над польським військом під Городком, після якої у церкві відправили подячну службу, а капелан козаків подарував церкві козацьке Євангеліє, в якому і було зроблено запис з описом подій. Тоді вже церква мала мати 100 років, а то й більше. Була знищена в часи Другої світової війни.

Рис. 4. Церква Святого Миколая

4. Козацька каплиця Покрови Пресвятої Богородиці.

Споруджена у 1999 р. неподалік від місця, де відбулась переможна битва козацьких військ під командуванням Григорія Лісницького проти польського війська. Поряд із каплицею знаходиться

дошка, де кожен мешканець і подорожуючий може ознайомитись із картою і послідовністю тих подій. Неподалік цього місця у 40-х роках минулого століття була криївка воїнів УПА. Доля воїнів, що у ній переховувались була трагічною. Тому щороку, на свято Покрови усе місто рушає до цієї каплиці, аби тут помолись, згадати і вшанувати Героїв України усіх часів.

Вшанувавши пам'ять героїв різних часів, екскурсанти вирушають оглянути ті місця, де безпосередньо знаходилась криївка та де відбувалась козацька битва.

Криївка УПА знаходилась на обійсті родини Мазур-Дмитришин. 12 лютого 1949 року, на свято Трьох Святих під'їхало сюди три вантажівки з озброєними військовими НКВС. В той час там перебувало троє воїнів УПА – Володимир Табака (“Багряний”) – 27 років, Іван Ветошко (“Сосна”) – 25 років, і Антон Цап – 21 рік. Коли вояки зрозуміли, що вихід є лиш один – у руки НКВС, прийняли рішення – в жодному разі цього не допустити. Тому на вимогу здатись один із них лиш витягнув кільце з гранати. Як вияснилось пізніше, причиною облави був зрадник, який написав наклеп [2, с.4].

Поле козацької слави знаходиться на дроздовецьких полях, де у 1655 році відбулась переможна козацька битва. Битва під Городком була зумовлена подіями попередніх літ і призвела до того, що коронний гетьман Польщі Станіслав Потоцький не наважуючись відбиватись від Хмельницького та його союзників все далі й далі відступав на Захід.

Війська Хмельницького переслідували Потоцького, аж поки той не підійшов до Городка. Б.Хмельницький відправив під Городок 40 тисяч свого війська під командуванням Григорія Лісницького. Хитрим маневром козацьким військам вдалось оточити польське військо та перемогти [9, с.1].

Неподалік поля у селі Дроздовичі збереглось місце, яке в народі відоме як козацька могила. Стояв там березовий хрест, який згодом замінили на металевий.

Новітній Герой України Назарій Попадик – родом із Дроздович. Він загинув у війні проти російських загарбників у серпні 2014 року, захищаючи Луганський аеропорт. Похований Назарій на кладовищі у рідному селі. Обов'язком для учасників екскурсії є відвідання могили молодого героя.

5. Княжий дитинець.

Шлях назад у Городок із Дроздович пролягає через княжий дитинець – місце, звідки почався Городок. Тут досі можна оглядати оборонні земляні вали. У XVII столітті на цьому місці був розбитий міський парк.

Назва “Городок” походить від давнього руського слова “місто”, тобто “город”, “городище”. За тодішніми традиціями містобудування, княжий город складався з кількох частин.

Основною із них був дитинець, на якому знаходився княжий замок, оточений земляними валами та ровами. Дитинець у княжому Городку мав дуже вигідне положення, оскільки довкола омивався водами ріки Верещиці. Річка відділяла його від іншої, більшої частини міста – зовнішнього города, де проживало населення, велась торгівля та громадське життя древнього Городка.

Зовнішній город мав свою власну оборонну систему – такі ж земляні вали, що оточували його зі всіх сторін. За валами знаходились рови з водою, непрохідні болота та стави, у які виливалась ріка Верещиця.

Можна зробити висновок, що княжий Городок мав дуже вигідне місце розташування, однак розростись йому у велике і потужне місто так і не вдалось. Місто мало два головні в’їзди, так звані брами. Одна вела на схід, інша на захід.

Населення, що проживало за межами міських валів творило його передмістя. Відомо, що у княжого Городка передмість було три: Львівське, Заставське та Черлянське.

6. Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці.

Першу згадку про нашу церкву можна знайти у книзі М. Грушевського “Історія України Руси”. Українська громада міста отримала у подарунок ділянку у середмісті для побудови своєї святині, аби не гаяти часу, вирішили перенести сюди вже існуючу церкву з львівського передмістя. Була вона тоді дерев’яною, а відбулась ще у 1547 році. У 1633 р. на місці дерев’яної церкви парафіяни спорудили муровану.

Відстоюючи свої права, українське населення Городка створило при церкві у 1591 році братство – громадську організацію українських міщан, яка виступала проти національного і соціального гніту.

Рис. 5. Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці

При церкві діяв сиротинець для дітей, заснований у 1916 р. о. Володимиром Лиском. У 1932 р. у парохіяльному будинку при церкві гостював митрополит Андрей Шептицький.

Із церквою Благовіщення пов'язане ім'я святого Петра Вергуна, священика, чії мощі тут зберігаються. Народився у м. Городку у 1890 році. У 1927 р. митрополит Андрей Шептицький рукоположив отця на священика і призначив на душпастирське служіння серед українців у Німеччині з осередком у Берліні.

Рис. 6. Отець Петро Вергун

23 листопада 1940 р. став Апостольським Візитатором для українців у Німеччині. З приходом радянських військ у Берлін ситуація погіршилась. Хоч була можливість перемістити осередок УГКЦ у

Мюнхен, отець Вергун його не використав. Прагнув до кінця розділити долю багатьох українців. На прохання покинути Берлін – відмовився.

“Заки бодай один українець буде у Берліні, я залишусь тут”. Таким чином у червні 1945 р. був арештований органами НКВС та висланий на восьмирічне ув’язнення у сибірські табори ГУЛАГу. У 2001 р. – беатифікований Папою Іваном-Павлом другим. У липні 2004 року пошукова експедиція зі Стрия віднайшла поховання священомученика Петра Вергуна в Сибірі і перевезла його мощі в Україну. Саркофаг із мощами святого зараз знаходиться в Катедральному храмі Успіння Пресвятої Богородиці м. Стрия. Частина його мощей також передали в парафіяльний храм Благовіщення Пречистої Діви Марії в Городку [10].

7. Будинок товариства “Просвіта” та “Рідна школа”.

У 1909 р. група інтелігентів взялась за створення організації “Просвіта” у Городку. Завдяки їм 14 березня того ж року відбулись перші установчі збори. Уже за рік в окрузі діяло 20 читалень. Згодом у місті запрацювало “Українське педагогічне товариство” та “Рідна школа”. У 1910 р. було створено патріотично-українське пожежно-спортивне товариство “Сокіл”. У культурному, освітньому і громадському житті міста завжди провідне місце мали отці церкви. Отець В.Лиско, отець Е.Роздольський, отець І.Цегельський – багаторічні голови товариства “Просвіта” у місті. Вони творили історію міста, його дух, його атмосферу, за що були жорстоко переслідувані польською владою в 30-х роках минулого століття. Тоді усі українські організації були заборонені, прийшлося діяти майже підпільно. Сьогодні городочка “Просвіта” продовжує плекати патріотів [5, 3].

8. Майдан Гайдамаків.

Своїми коренями Майдан Гайдамаків сягає ще княжих часів, коли тільки виникло місто Городок. Це завжди була центральна площа міста, серце, через яке проходила головна артерія – дорога на Львів і Перемишль. Тут завжди велась торгівля, тому й назву “Площа Ринок” носило це місце аж до XX століття. У всі часи українці пам’ятали, що саме тут, на цій площі восени 1768 р. було привселюдно страчено чотирьох гайдамаків – учасників антифеодального повстання “Коліїщина”. Тому з проголошенням Незалежності не виникало суперечок, як назвати центральну площу міста [6, с.3].

9. Міська Ратуша та блакитно-жовтий прапор.

Сьогоднішня будівля магістрату будувалась у 1832 р. Тут не лише засідав міський уряд та судді. У приміщенні засідала добровольча стража-пожежна, а вежа слугувала спостережним пунктом. Досі живуть у місті українці, що діляться переживаннями та враженнями від події, коли над Городком вперше в історії замайорів національний прапор – відбулось це 1 листопада 1918 р, після того, як пронеслась по Галичині звістка про проголошення ЗУНР у Львові [6, с.3].

У міському магістраті сьогодні діє Городоцький історико-краєзнавчий музей. У власності музею унікальний експонат – один із небагатьох зразків вишивки, що була поширена у Городку та довколишніх селах у кінці XIX – початку XX століть. У літературі знаходимо назву “*Городоцький шов*” або “*Городоцький стібок*”. Техніка такої вишивки важка. Сьогодні шов втрачений. Відтворювати його не береться жодна майстриня, бракує схем та навиків.

10. Будинок родини Озаркевичів – районна бібліотека.

У самому центрі міста, на схилах міських фортифікаційних валів, неподалік ріки Верещиці стоїть дім. Спорудив його у 1894 р. адвокат, котрий приїхав сюди на службу – Лонгин Озаркевич. За ініціативи цього адвоката у Городку були об’єднані духовенство та інтелігенція заради однієї мети – створення низки українських організацій. Саме у цьому будинку у 1909 році відбувались перші збори товариства “Просвіта”.

Рис. 7. Будинок родини Озаркевичів

Тут неодноразово гостював Іван Франко, Василь Стефаник, Іван Труш, Олекса Новаківський, Володимир Гнатюк, сестри Кульчицькі, Соломія Крушельницька, Станіслав Людкевич, Василь Загаєвич. Тут проживав і працював письменник Лесь Мартович. У привітному будинку спілкувалися виключно українською мовою, тут читали українську поезію, звучала музика різних епох і стилів, а також народна пісня. Важливим для нашого міста є рід Озаркевичів, що оселився тут у кінці XIX століття. Дід Лонгіна – о. Іван Григорович Озаркевич – засновник українського театру. На галицький манір переробляв п'єси Котляревського. Батько – о. Іван Іванович Озаркевич – посол до Галицького сейму, тричі посол до Віденського парламенту. Сестра – Наталя Озаркевич-Кобринська – письменниця, організаторка жіночого руху на Галичині, заснувала у 1884 р. "Товариство руських жінок". Одна з перших українських феміністок. Організатор першого українського часопису "Перший вінок" 1887 р., де публікувались лише жінки-письменниці. Брат – Володимир Озаркевич – активний діяч "Просвіти", чоловік Ольги Рошкевич – першої нареченої Івана Франка. Брат – Євген Озаркевич – дійсний член НТШ, засновник "Народної лічниці" у 1903 р., видає перший в Україні "Лікарський збірник", впорядкував перший український словник медичної термінології, у 1910 р. очолив "Руське лікарське товариство". Дружина – Олесь Бажанська-Озаркевич – перша українська фахова піаністка. Одна із засновниць товариства "Боян" у Львові, що стало основою вищого музичного інституту ім. М.Лисенка (сьогодні – Львівська національна музична академія ім. М.Лисенка). Акомпанувала С.Крушельницькій донька – Оксана Озаркевич-Бірецька – піаністка, громадська діячка. Заснувала у Городку філію музичного інституту М.Лисенка у будинку батька, де впродовж 1920–1939 рр. діяла музична школа [1, с. 3–49].

11. Пошта у Городку (сьогодні – Районна держадміністрація).

30 листопада 1932 р. у Городку групою патріотів ОУН був вчинений напад на пошту, де кожен мав свій обов'язок. Під час нападу щось пішло не так. Несподіванкою для бійців було те, що наглядачі пошти мали при собі зброю. По нападниках відкрили вогонь. Відбулась перестрілка, під час якої загинули Юрій Березинський та Володимир Старик. Відступаючи із захопленими грошима, учасники розділились на 2 групи: одні побігли на Львів, інші – на Дрогобич. Серед бойовиків були найкращі ОУН-івці, члени так званої "Трускавецької п'ятірки" –

Василь Білас та Дмитро Данилишин. Однак, зазнавши невдачі, були піймані польською поліцією. Слідство велось кілька тижнів. Було заслухано багато свідків. Біласа і Данилишина приречено на смертну кару через повішення у тюрмі Бригідки у Львові [4, с.16].

12. Міське кладовище.

Останнім місцем зупинки для екскурсантів є міське кладовище, де група відвідує могили українських героїв різних часів та вшановує їхню пам'ять: меморіал жертв комуністичних репресій, меморіал Борцям за волю України, серед яких могили Юрія Березинського та Володимира Старика, меморіал бійцям УПА, могила Героя Небесної Сотні Івана Блюка, Могили Героїв АТО Андрія Одухи, Тараса Кулеби та Віктора Земзерова.

Серце патріота. Ми живемо у місті, де виховувався і формувався патріотичний світогляд багатьох поколінь. Тут жертвували собою, йшли у підпілля, залишали сім'ї і боролись за Україну. Тут не зраджували своїх ідей, вірили в Бога, захищали свої права та ставали Героями. Тут жили ті, хто поклали свої щирі серця та працю задля Української Незалежності. "Серце патріота" – це серце, яке б'ється у грудях хлопця, що несе український прапор, це серце дівчини, що плете маскувальну сітку, це серце чоловіка, який віддає частину зарплатні на потреби військових. Серце патріота – це те серце, заради якого створювалась ця екскурсія.

Сьогодні Городок впевнено стає на шлях, що веде до його туристичного майбутнього. Працівниками Городоцького історико-красознавчого музею та екскурсводами розробляються нові туристичні маршрути та екскурсії, як для мешканців міста так і для його гостей. Головною метою цієї діяльності є привернути увагу містян до глибокої та величної історії рідного краю, і цим пролити нове світло на Городок та дати можливість людям полюбити його понад усе. Саме любов до міста та знання про нього є патріотизмом, а отже це шанс привернути увагу до свого рідного і заголосити на весь голос, що наше місто – особливе.

Список використаних джерел і літератури

1. Горак Роман. Троє з Городка. Олесь Бажанська, Лесь Мартович, Василь Загаєвич. – Львів: Апріорі, 2014. – 396 с.
2. Костик-Сапеляк Марія – Благородство. – Львів, 2011.
3. Купчик Марія – Роман Лиско. Блаженний слуга Бога та вірний син України. – Львів: Папуга, 2009. – 116 с.
4. Посівнич Микола. Білас і Данилишин. Життя на тлі історії ОУН. Видання друге – Львів, 2010. – 64 с.
5. Світенко Любомир – Городок – [рукопис]
6. Світенко Любомир – Історія нашого міста – [рукопис]
7. Світенко Любомир – Храми Городка – [рукопис]
8. Світенко Любомир – ...Так ми незчулися, як опинились в Городку // часопис «Народна Думка» 2005. – 5.03. – с. 5.
9. Світенко Любомир – Битва під Городком 1655 р. – [рукопис].
10. Світенко Л. Священномученик Петро Вергун // ГKM. [Рукопис]. – 21 с.
11. Сіромська Г. Лев Трещаківський // ГKM. [Рукоп.]. – 23 с.

Halyna VYLIYKA

A THEME EXCURSION “THE PATRIOT’S HEART” AROUND HORODOK, LVIV REGION

This article is about places and buildings of Horodok, where in different periods of our history lived prominent Ukrainians, our local and national heroes, and the places where different important events took place that played a huge role in forming Ukrainian community of Horodok or even Ukraine. All of them deserve honorable commemoration and glory.

Key words: patriotism, Horodok, heroes.

Вадим Артюх

*к.і.н., ст.н.співробітник,
Львівський музей релігії,*

Ігор Дутка

*к.т.н., Голова Львівської асоціації
учасників ринку нерухомості*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК. ПРИВАТНЕ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ І “ЧОРНА АРХЕОЛОГІЯ” В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглядається питання збереження пам'яток, в т.ч. проблеми поширення в наші дні приватного колекціонування та “чорної археології”. Аналізуються підходи до вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: пам'ятка, колекціонування, знахідки, “чорна археологія”.

Стародавніх пам'яток на території України відомо багато. Одні були відкриті ще у минулі століття, інші виявляються в наші дні. Однак проблема збереження залишається актуальною й зараз. Багато пам'яток не збереглися до наших часів. Більш того, про них забули. Була опублікована інформація про відкриття в деяких наукових виданнях, але вони або зовсім не збереглися, або збереглися у дуже малій кількості і знаходяться в наукових бібліотеках у розділах “Рідкісна книга”.

Прикладів багато. Ще наприкінці XIX століття на Дністрі поблизу сіл Бакота і Нагоряни були виявлені залишки мегалітичних споруд, стилізовані наскальні зображення, ідеографічні знаки. На даний час більша частина цієї території затоплена водами Дністровського водосховища [3, с.123].

Наприкінці XIX століття поблизу с. Ямниця під м. Станіславом (Івано-Франківськ) у печері були знайдені кам'яні диски з ідеографічними знаками [8, s.51–59]. Не збереглося ні малюнків, ні світлин. Подальша доля цих знахідок невідома.

Невідома також кам'яна скульптура з гори Шемберга у Львові, яка була знайдена в середині XIX століття [2, с. 56–57].

В наші часи дослідники відкривають археологічні пам'ятки внаслідок кропітких досліджень та випадково приватні особи. Іноді до

їх рук потрапляють унікальні речі. Деякі з них опиняються в музеях. В той же час чимала частина знахідок осідають у приватних колекціях. Останнє явище породжує ряд проблем: збереження пам'яток, колекціонування та чорну археологію. Так, наприклад, коли відкривається знахідка приватною особою, виникає питання її популяризації серед кола зацікавлених осіб в т. ч. музейних установах. При цьому виникає проблема розкриття походження речі, що не гарантує збереження від пограбування місця виявлення.

Відносно приватного колекціонування: в останні часи у деяких музеях з'явилися виставки приватних колекціонерів, наприклад – колекція М.Платонова. У збірках є унікальні речі, які могли б прикрасити світові музеї. Однак, зовсім невідомо, де і коли вони були знайдені. Більшість речей була придбана у чорних археологів – у наш час це лихо.

Авторам через третіх осіб були передані дві фотографії. На одній із них – бронзова ситула дуже доброї збереженості гальштатського періоду. На другому фото – бронзова пластинка округлої форми, де по колу зображені у фас бородаті обличчя варварських богів. Ці предмети були знайдені на городищі поблизу смт Журавно Львівської області, у верхньої частині Дністра (рис. 1.).

Рис. 1. Ситула бронзова, пластинка бронзова з зображеннями богів I тис. до н. е. з городища поблизу смт Журавно Львівської області

Зараз вони знаходяться в анонімної приватної колекції. Можливо у майбутньому вони будуть виставлені і опубліковані. Однак інформація про їх місцезнаходження буде вже втрачена.

У зв'язку із вище викладеним виникають декілька практичних проблем. Дослідження культових споруд на протязі десятиліть так і не

отримало фахового продовження. Деякі пам'ятки до наших часів не збереглися.

Наступне питання – вивчення протописемності стародавнього населення епохи бронзи на території України можна констатувати: або зупинилось, або знаходиться на зародковій стадії. Пам'ятки, що були знайдені в минулих століттях, практично втрачені.

Це стосується кам'яних дисків зі знаками з печери поблизу села Ямниця (Івано-Франківська обл.), графіті на кам'яних плитах на середньому Дністрі поблизу сіл Бакота і Нагорянах.

Невідома доля глиняної таблички з пізньотрипільського поселення біля села Лишнівка на Волині (рис.2.) [7, с.97].

Рис. 2. Глиняна табличка з графічними знаками з пізньотрипільського поселення поблизу с. Лишнівка Волинської області

Останній факт. Декілька років тому в наукових публікаціях з'явилась інформація про графічні знаки на камені у гроті поблизу села Перківці Чернівецької області (рис. 3.) [1, с.102].

Після виходу публікації цей камінь був пошкоджений невідомими особами і скинутий в яр.

Рис. 3. Камінь з графічними знаками з пізньотрипільської пам'ятки поблизу с. Перківці Чернівецької області

На сьогодні є чимало доказів, що існували торгові шляхи між варварськими племенами і середземноморськими та південними цивілізаціями. Знахідка каменя у верхів'ях Дніпра, про який згадує А. Петрушевич, підтверджує, що шлях від варяг до греків існував задовго до періоду слов'ян і Київської Русі [6, с.7]. Можливо, що цей шлях був не єдиним, про що свідчить збережений до наших часів оброблений валун на Шацьких озерах.

До приватних колекцій, починаючи із минулих століть потрапляли і продовжують потрапляти унікальні археологічні предмети. З однієї сторони це позитивно, бо це забезпечило і в певній мірі їх збереження. Інша річ, їх походження встановити практично неможливо. Таких речей достатньо багато в музеях України. Це значно понижує їх наукове значення. Можливо, що публікація останніх знахідок “чорних археологів” із городища поблизу смт Журавно (Львівська обл.) надасть більшої ясності відносно їх походження.

Велику шкоду науці спричиняють “чорні археологи”, в руках яких подекуди опиняються надзвичайно цінні археологічні предмети. Статус цих осіб є невизначеним. Невідомий їх досвід та наявність навиків археологічних досліджень. Часто-густо чорною археологією займаються особи, які володіють певною інформацією, яку отримали працюючи в офіційних експедиціях, але з певних причин були відсторонені від подальших досліджень.

Вважаємо, що ці та інші проблемні питання збереження археологічних об'єктів культурної спадщини в т.ч. існування “чорних археологів”, подекуди зумовлено недосконалістю та відставанням існуючого охоронного законодавства України вимогам часу.

По-перше. На нашу думку, потребує децентралізації та реформування дозвільна система проведення археологічних розкопок. За діючим законодавством таке право має виключно центральний орган охорони культурної спадщини. Як показує практика, існуюча система породжує бюрократію і не сприяє швидкому запобіганню руйнування, або заподіяння шкоди археологічним об'єктам, особливо нововиявленим знахідкам. Часто, наприклад, на отримання “відкритих листів” для археологічних досліджень потрібно затратити не менше одного року. Це відповідно створює підґрунтя для проведення незаконних археологічних досліджень.

Вважаємо за доцільне передати ці функції фондово-закупівельним комісіям музеїв, що перебувають у державній чи комунальній власності. Це обґрунтовується тим, що остаточним заходом з охорони археологічної знахідки є її музеєфікація (див. ст. 1 Закону України “Про охорону культурної спадщини”). Окрім цього, відповідно до ст. 14 цього Закону, їм поряд з іншими суб'єктами (Інститутом археології Національної академії наук України, відповідними вищими навчальними закладами і т.д.) надано право утворювати археологічні експедиції. Саме до компетенції фондово-закупівельної комісії належить функція організації та проведення експертизи культурної цінності, в т.ч. на предмет зарахування знахідки до музейного зібрання (див. ч. 3 п. 8 Положення про Музейний фонд України).

По-друге. Окрім цього, сприяє появі несанкціонованих розвідок покладення на виконавців археологічних досліджень обов'язків, яких подекуди неможливо виконати. Наприклад, при знахідці габаритних і об'ємних об'єктів на виконавця археологічної розвідки покладається обов'язок забезпечення їх збереження (див. п. 2 ст. 35 Закону України “Про охорону культурної спадщини”), що важко забезпечити на практиці. Це відповідно впливає на об'єктивність результатів досліджень, їх замовчування та створює підґрунтя для появи “чорних археологів”.

По-третє. Практика пам'яткоохоронної діяльності засвідчує, що

важливим елементом охорони об'єкта культурної спадщини є фіксація в обліковій документації вартості об'єкта культурної спадщини в грошовому еквіваленті. Це є необхідною підставою для відшкодування шкоди при пошкодженні чи викраденні об'єкта культурної спадщини. Так, наприклад, документальна фіксація вартості нерухомої пам'ятки національного значення – готелю XIX ст. (корпус № 9, охоронний № 154-3) надала можливість експертам розрахувати для судової інстанції шкоду в грошовому виразі, яка була зумовлена зміною містобудівного оточення пам'ятки в результаті незаконної реконструкції будівлі в охоронній зоні пам'ятки [4, с.25]. В той же час існує проблема оцінки вартості об'єктів культурної спадщини, що мають статус щойно виявлених. Актуальність даного питання піднімалась авторами при оцінці вартості нерухомих об'єктів [5, с. 597].

З цією метою для уніфікації методології визначення вартості щойно виявленої археологічної знахідки при її музеєфікації доцільно дозволити використовувати методику грошової оцінки археологічної пам'ятки, затверджену ПКМ від 26 вересня 2002 року №1447 “Про затвердження Методики грошової оцінки пам'яток”. Аргументація такого підходу випливає із ст.18 Закону України “Про охорону археологічної спадщини”, де вказується, що з моменту виявлення і до передачі на зберігання археологічна знахідка підлягає охороні державою нарівні з об'єктами музейного фонду України. Ці та інші проблеми потребують нагального розгляду на державному рівні.

Багато пам'яток минулих століть зникло. З цього слід зробити деякі висновки. Доцільно продовжувати пошукові роботи. У випадку знахідки неординарної пам'ятки необхідно не чинити перешкод для її дослідження.

Список використаних джерел і літератури

1. Артюх В.С. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. Львів: Сполом, 2006.
2. Бандрівський М. Сварожі лики. – Львів, Логос, 1992. – С.56–57.
3. Винокур І., Горішний П. – Бакота. Кам'янець-Подільський, 1994. – С.123.
4. Дєдов В.М., Дутка І.І., Дядушенко Г.А. Досвід дослідження впливу новобудови на пам'ятку сакральної архітектури Свято-Успенської лаври // МЧ 2007. – К. 2008. – С. 25
5. Дутка І.І., Пушчінська І.Б. Проблеми вибору методики оцінки вартості щойно виявлених об'єктів культурної спадщини в сучасних умовах охоронної діяльності в Україні. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. Могилянські читання. // Збірник наукових праць – 2011. – С.597.
6. Петрушевич А.С. Бронзовые памятники египетского культа Озириса и Изида в Галицкой Подолии. – Слово, 1887. – Ч. 82. – 8 с.
7. Шалагінова О. До питання про писемну ідентифікацію трипільської таблички з с.Лишнівка на Волині. Українознавець. Збірник. – Львів: Ліра-Прес, 2007. – Т. V. – С.97.
8. Demetrikewicz. W. Groty, wykute w skałach Galicji Wschodniej pód względem archeologicznym. – Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. 1903. T.6. – S.51–59.

**Vadym Artiuh,
Ihor Dutka**

PROBLEMATIC ASPECTS OF ARTIFACTS' CONSERVATION. PRIVATE COLLECTORS AND “BLACK ARCHEOLOGY” IN MODERN TIMES

Question of artifacts' conservation, including the modern problems of private collections and “black archeology”, are exposed. Approaches to the solution of this problem are analyzed.

Keywords: artifact, collecting, findings, “black archeology”

**ЯЗИЧНИЦТВО СТАРОДАВНЬОГО НАСЕЛЕННЯ
КАРПАТО-ДНІСТРОВСЬКОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ
ВИВЧЕННЯ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ
НАУКОВОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА**

Досліджується язичництво стародавнього населення України. Основний акцент концентрується на язичництві стародавнього населення Карпато-Дністровського регіону в контексті вивчення історико-археологічних проблем наукового українознавства

Ключові слова: Карпато-Дністровський регіон, язичництво, стародавнє населення.

Термін язичництво з'явився в Русі-Україні ще в X–XI століттях після прийняття християнства. Тут малося на увазі давні вірування починаючи від первісних мисливських культів до пантеону античних богів. Давньоукраїнські книжники поділяли язичницькі вірування на наступні етапи: культ упирів та берегинь, культ Рода і рожа ниць та культ Перуна. На протязі XX століття проблемами ранніх форм релігійних вірувань займалися історики і археологи М. Грушевський, Л.Нідерле, І.Огієнко, С.Токарев, Б.Рибаков, М. Попович, О.Черниш, І.Русанова, Б.Тимошук, І.Винокур, В. Ідзьо та інші [1, с.190–192].

Перші примітивні релігійні уявлення зародилися ще в епоху палеоліту. Якщо питання про ці уявлення в часи архантропів проблематичне, то в часи палеоантропів у мустьєрську епоху уже відомі поховання неандертальців, місця, пов'язані з культом у печерах, а також деякі побутові речі, знайдені на стоянках відкритого типу, які орнаментовані різьбленням і фарбою. Були також віднайдені кістки мамонта на Дністрі на стоянці Молодово V. В епоху пізнього палеоліту релігійні уявлення розширюються. Їхні основні види: мисливська магія, анімізм, тотемізм, фетишизм. Із ними пов'язана поява первісного мистецтва: живопис у печерах, скульптура з кістки, орнамент на кістяних предметах, музичні кістяні флейти, амулети. Культові предмети з кістки на Дністрі були знайдені на стоянці Молодово V. Виникають культові місця, зазвичай, у печерах, і чаклуни – перші культові служителі. Культове місце цього часу в Україні відоме наразі

у східних регіонах – Кам'яна Могила. У мезоліті, крім старих релігійних уявлень виникають нові, такі, як добрі і злі духи, яких треба піддобрювати і яким треба приносити жертви. Але господарство, як і раніше, має привласнювальний характер. Основні культи – це культ тварин, який дає їжу, та культ жінки, яка є продовжувачем роду. Цей культ прийшов з палеоліту. На Кам'яній Могілі аж до епохи ранньої бронзи продовжує функціонувати святилище, а на Дністрі було відкрите невелике культове місце з піктограмами, які нанесені чорною фарбою, в печері поблизу с.Баламутівка. В цей час також формуються домашні культи, які відповідають культу упирів та берегинь. Неоліт характеризується як перехідний період від привласнювального господарства, до виробляючого. Зберігаються мисливські культи, але разом із тим приходять нові культи, пов'язані із землеробством. У передгір'ях Карпат і в долині середньої частини Дністра зароджується трипільська культура, що поширюється на інші регіони України. У ранньому етапі ще зберігаються мисливські культи, зокрема, культ оленя, продовжується культ матері-прародительки, але набирають сили землеробські культи, про що свідчать домішки зерен у глиняному посуді й статуетках. Культи відправляються, в основному, в житлах, де під час розкопок знайдені вівтарі та ритуальний посуд. З'являється орнамент на посуді із символами води, дощу, насіння і рослин. Знайдено глиняні моделі жител, як закриті, так і відкриті, із внутрішнім інтер'єром. Поховання із трупокладеннями під підлогами жител свідчать про віру в потойбічний світ. Але, найімовірніше, цей обряд здійснювався для того, щоб душі померлих охороняли ці житла.

Середній етап – це етап розквіту Трипільля. Географія розселення цих племен розширюється. З'являються протоміста з великою кількістю жителів і добротних багатокімнатних будинків. Основний центр трипільської культури переміщається на родючіші землі в регіон межиріччя верхів'їв Південного Бугу, Росі, середньої частини Дніпра. Самі поселення у плані мають круглу форму солярного знака. У будинках на поселеннях Подністров'я в одній із кімнат, зазвичай, було обладнане невелике культове святилище з вівтарем хрестоподібної, прямокутної чи квадратної форми, орієнтоване по сторонах світу. Тут же були розписні посудини, великі – для зерна, малі і мініатюрні – для відправлення культів, а також глиняні жіночі статуетки. Храм землеробських культів виявлений у верхів'ях Південного Бугу поблизу

с.Сабатинівка. Можливо, на Дністрі таке ж святилище з вівтарем і кріслом, вирубаним у вапняковій породі, було в гроті в скелі Хрестище поблизу с.Комарів. Поховання із трупопокладеннями виявлені в невеликій кількості під глинобитними майданчиками жител. В цей час виникають аграрні релігійні культи, які відповідають культам Роду та рожаниць [6, с.21–29].

На пізньому етапі на перше місце стає новий вид господарської діяльності – скотарство. Це впливає на релігійні вірування. У нижній частині Дністра археологами зафіксовані багаті й бідні поховання в ямах під курганными насипами. Вище по Дністру відзначені поховання під глинобитними майданчиками жител, але вже із трупоспаленнями. На святилищі поблизу с. Цвиклівці зафіксовано факт людського жертвопринесення [7, с.23–37].

Культові місця, можливо, функціонували в печерах Вертеба, поблизу с.Більче Золоте та поблизу с.Одаїв. Виникають укріплені святилища мисового типу. Але виникає цивілізація, яка має писемність. Знахідки: глиняна табличка, поблизу села Лишнівка на Волині [14, с. 91–98], кам'яні кола з написами, які були знайдені в печері на ріці Бистриця біля села Ямниця Івано-Франківської області [3, с.176–179]. Авторами було знайдено святилище мисового типу полизу с. Перківці Чернівецької обл., де в печері була відкрита кам'яна брила з ідеографічними знаками [14, с.78–79].

На межі III–II тисячоліть до нашої ери землеробське населення трипільської культури Карпато-Дністровського регіону піддається агресії з боку сусідніх скотарських народів, де настає криза первіснообщинних відносин (стадія варварства). У цей період на територіях Середньої Європи та півдня України, де природні умови не дозволяли розвиватися землеробству, набуває розвитку скотарство. Плем'я стає компактною, згуртованою суспільною групою, зміцнюються внутрішньоплемінні зв'язки, створюються загальноплемінні органи влади – племінна рада, вожді, військові предводителі. Розвиткові племінного ладу відповідають нові форми релігії. З'являються культи племінних богів і племінних вождів, а також таємні союзи [13, с.307–331].

На культовій пам'ятці в с.Комарів, обстеженій авторами, кам'яні антропоморфні стовпи схожі на антропоморфні стели кінця епохи неоліту-початку епохи бронзи з Північно-західного Причорномор'я,

що належать до культури енеолітичного поселення нижнього шару в с. Михайлівка. Графічні малюнки на вапнякових плитах у Комарове нагадують такі ж малюнки на чурингах і кам'яних плитах на Кам'яній Могилі, де археологічно зафіксовані матеріали середньостогової та ямної культур. Цілком можливо, що культові святилища в Бакоті і Комарові засновані прибульцями з півдня [2, с.190–192].

Авторами також зафіксована мегалітична споруда у вигляді воріт і антропоморфний стовп на горі Богіт. Такі ж кам'яні ідоли виявлені у різні часи на Дністрі поблизу сіл Зелений Гай, Кнісело, Шевченково.

Цілком можливо, що на початку епохи бронзи з'являються культові святилища з племінними ідолами і жрецтвом, яке сформувалося на базі таємних союзів. Але проблема ранніх мегалітичних святилищ, поставлена ще наприкінці XIX ст. подальшої розробки не одержала, й у наш час мало вивчена. Для похоронного обряду цього періоду характерні скорчені трупопокладення в мегалітичних гробницях і курганах. У середині епохи бронзи спостерігаються три типи вірувань: домашній культ, аграрний культ, і культ племінних богів. Перший з них зародився ще в кам'яному віці і з'вязаний з добрими духами, що оберігають житла і злими, що перебувають за межами будинку, другий зв'язаний із землеробством, заступником родючості, божествами грози і дощу, землі і духів рослинності, символи яких відображені на керамічному посуді, і шануванням священних місць (комаровська культура). Також спостерігається деяка подібність із трипільською культурою, але генетично цей зв'язок не простежується. Третій належить до релігійних центрів і жрецтва. Можливо, що в цей час з'являються святилища календарно-обсерваторного типу на базі більш ранніх культових центрів (Бакота, Комарів, Ямниця). Крім інгумаційних поховань зі скорченими трупопокладеннями з'являється також обряд кремації. Для культури Ноа характерні культові місця у вигляді зольників, що належать до аграрних культів [4, с.186–201].

Щодо рубежу епохи бронзи та раннього заліза поки можна судити з археологічних джерел і міфології. У цей період з'являється пантеон богів, рівнозначний богам античної Греції і Близького Сходу. Головною складовою цього пантеону є племінний бог. Релігія має політеїстичний характер. Остаточо формується каста жерців, які

часом конкурують з вождями. Розширюються колишні наземні і печерні святилища, з'являються також і нові. Паралельно існують домашній та аграрний культи сільських громад, про що свідчать символічні зображення на посуді. У похоронному обряді усе більшого поширення набуває кремація [12, с.34–51].

Епоха раннього заліза характеризується багатоетнічністю населення Прикарпаття і Подністров'я. Прикарпаття населяють гето-фракійці, що містять у собі різні народи, а правобережжя Дністра – скіфи. У середині I тисячоліття до н. е. з'являються письмові свідчення. Геродот пише про скіфський пантеон богів і жертвопринесення, але нічого не повідомляє про жерців. Імовірно, у кочових скіфів жрецтво було ще на рівні таємних союзів. У гетів, згідно з відомостями Геродота, жрецтво існувало. З'являються нові святилища наземні (Долиняни, Урич, Багна) і печерні (Одаїв). У похоронному обряді у скіфів переважає інгумація в курганах, у гето-фракійців – кремація. Але в обох випадках простежується культ вогню [6, с.23–29].

У III столітті до н. е. на території Прикарпаття і Подністров'я в багатоетнічне середовище скіфів, гетів, слов'ян вторгаються кельти. Вони засновують тут місцеву цивілізацію типу князівства з містами, культовими центрами, кастою жерців-друїдів. Можливі культові центри були розташовані на горі Богіт, а також поблизу населених пунктів Комарів, Багна, Долиняни. Знаменитий Збруцький ідол схожий на кельтські кам'яні скульптури Західної і Середньої Європи. Кельти дуже вплинули на слов'янську культуру і релігійні вірування. Похоронний обряд інгумаційний. Релігійні вірування цього періоду відповідають культу Перуна [5, с.23–178].

У період черняхівської культури в Карпато-Дністровському регіоні нараховується мінімум п'ять етнічних груп: готи, даки, кельти, сармати, і в письмових джерелах з'являються перші відомості про слов'ян. У цій культурі переважають аграрні культи сільських громад, про що свідчать археологічні матеріали і письмові джерела. Домінує землеробський культ Роду і рожаниць [6, с.23–48].

Глиняний посуд, символічні зображення на ньому, аграрне святилище на Волині багато чим нагадують матеріали трипільської культури. Кам'яні ідоли, знайдені на капищах, за стилем виготовлення схожі на кельтських ідолів. Похоронний обряд біритуальний: інгумація і кремація. Можливо, що це був культ Рода та рожаниць, про яких

згадуть давньоруські літописці і які беруть початок в неолітичних землеробських культурах [8, с.123–141].

Протягом II-I тисячоліть до н. е. простежується дві категорії культів: перша з них – аграрний культ сільських громад, що бере початок від трипільської культури і поклоняється силам природи й предкам, із жертвопринесеннями, іноді людськими. Друга категорія – культ вождів і племінних богів, із таємними союзами, які переростають у жрецтво, поява пантеону богів і героїв, із релігійними центрами, календарно-обсерваторними святилищами [4, с.186–201].

Жрецтво є основною опорою вождів, і регулює відносини внутрішні та міжплемінні. З появою таємних союзів і формуванням жрецтва релігія стає атрибутом політики [11, с.21–27]. Такі культу зберігаються у слов'ян аж до прийняття християнства [7, с.12–39].

У висновку наголосимо, що відкриті сучасною археологічною наукою матеріали на початку XXI століття, свідчать, що релігійні уявлення і мисливські культу, зафіксовані в Європі, Білорусії, Росії, Польщі та інших регіонах України, були притаманними на території Карпато-Дністровського регіону [9, с.67–123].

Що стосується раннього періоду виробляючого господарства, то археологічного матеріалу є достатньо, щоб стверджувати, що на території Прикарпаття і Подністров'я протягом V–III тисячоліть до н. е. існували мирні землеробські культу, пов'язані з явищами природи, а також культ предків і матері – прародительки [10, с.23–46].

Власне ці та інші проблеми розвитку, означені в даній статті, є предметом нашого подальшого дослідження [12, с.34–59].

Список використаних джерел і літератури

1. Артюх Вадим. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. – Львів “Сполом”, 2005.

2. Артюх В.С., Ідзьо В.С. Археологічні дослідження на Середньому Дністрі в контексті вивчення проблеми переходу від язичництва до християнства. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2000. – Т. IV.

3. Ідзьо В.С. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки “Монастир”, що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX –

XX ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – Москва, 2003. – Т.VII.

4. Ідзьо В.С., Артюх В.С. Типи наземних язичницьких культових центрів на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2003. Т.VIII.

5. Ідзьо В. С. Кельтська цивілізація на території України. – Львів; “Сполом”, 2002.

6. Ідзьо В. С. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. – Львів: ”Сполом”, 2004.

7. Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи та зародження і становлення християнства на території України. – Львів “Ліга-Прес”, 2007.

8. Рыбаков Б.А. Языческое мировоззрение русского средневековья. Вопросы истории. – М., 1974. – № 1.

9. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. – М.: Наука, 1981.

10. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. – М.: Наука, 1987.

11. Тимошук Б.А. Языческое жречество Древней Руси. Науковий Вісник Українського університету. – М., 2001. – Т. I.

12. Тимошук Б. А. Восточные славяне: от общины к городам. – М.: Изд. МГУ., 1995.

13. Токарев С. А. Ранние формы религии. – М., 1990.

14. Шалагінова О. До питання про писемну ідентифікацію трипільської таблички з с.Лишнівкі на Волині. Українознавець. Львів “Ліга-Прес”, 2007. – Вип.V.

Viktor IDZIO

**PAGANISM OF THE ANCIENT POPULATION OF THE
CARPATHIAN-DNIESTER REGION IN THE CONTEXT OF
HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL PROBLEMS STUDYING
OF SCIENTIFIC UKRAINIAN STUDIES**

The paganism of the ancient Ukrainian population is studied in the article. The main accent is concentrated on the paganism of the ancient population of the Carpathian-Dniester region in the context of historical and archaeological problems studying of scientific Ukrainian Studies.

Keywords: Carpathian-Dniester region, paganism, ancient population.

ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕСТЕР ЗГРОМАДЖЕННЯ СВЯТОГО ЙОСИФА ОБРУЧНИКА ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ МАРІЇ ДО ПЕРІОДУ ЛІКВІДАЦІЇ УГКЦ

Священик Перемиської єпархії УГКЦ слуга Божий о.Кирило Селецький (1835–1918 рр.) був співзасновником Згромадження сестер служебниць – першого активного згромадження в УГКЦ та перших захоронок (християнських дошкільних навчальних закладів для дітей) під проводом українських черниць. На схилі літ він став також засновником Згромадження сестер Св.Йосифа ОПДМ. Отець Селецький приймав до згромаджень кандидаток без вимоги внесення віна, незважаючи на відповідну норму того часу, а звертав увагу на основну чесноту – бажання цілковитої посвяти Богові в праці для розвитку Церкви. Це нововведення відкрило можливість чернечої посвяти багатьом дівчатам та стало підґрунтям для розвитку виховної та катехитичної діяльності, яку проводили сестри. Сприятливим часом для функціонування Згромадження сестер Св.Йосифа ОПДМ у ХХ ст. був міжвоєнний період. При кожному домі сестри вели виховну роботу в захоронках.

Ключові слова: о. Кирило Селецький, захоронка, релігійне згромадження, християнське виховання.

Постановка проблеми. У кінці ХІХ та в першій половині ХХ ст., після реформування василіянського чину, в Українській Греко-Католицькій Церкві почали поставати нові активні чернечі чини та згромадження, які відіграли важливу роль у справі християнського виховання та морального розвитку галицького суспільства. У 1892 р. священик Перемиської єпархії отець Кирило Селецький (1835–1918 рр.) став співзасновником першого активного жіночого згромадження в Галичині – сестер Служебниць Пречистої Діви Марії та засновником перших захоронок, які вели черниці. 1893 р. у його парафії в Жужелі постала перша захоронка – християнський дошкільний навчальний заклад для дітей. Отець Селецький був на той час знаним публіцистом та письменником. У 1868 р. він вперше видав Катехизм народною

мовою, а наступного року, зважаючи на потребу підручників для народу, опублікував читанку “Своя хата”. Серед численних його творів виховного характеру переважають статті у відомих тогочасних часописах: “Прапор”, “Руслан”, “Богословський вісник”, “Книжочка місійна”, “Душпастир”, “Посланник”. Отець Селецький переклав праці німецьких педагогів Альбана Штольца та Христофора Шмідта. У 1908 р. він, за благословенням митрополита Андрея Шептицького, присвятив черницям та опублікував розвідку “Якь уладжене має бути життя доброї законниці”, що ґрунтується на творі італійського священика Кароля Андреа Бассо.

На схилі свого життя о.Кирило Селецький став засновником ще однієї чернечої спільноти – Згромадження Св.Йосифа Обручника Пречистої Діви Марії, членкині якого працювали виховательками в захоронках. Засновник приймав до спільноти дівчат без вимоги внесення віна, що дозволяло багатьом охочим вибрати дорогу чернечої посвяти. Активний розвиток згромадження відбувся в міжвоєнний період. У цей час було відкрито численні дома, при яких сестри займались виховною роботою. Друга світова війна припинила діяльність Згромадження, після чого настала ліквідація Церкви та всіх її чернечих спільнот.

Аналіз основних публікацій. Першим біографом, який опрацював та представив життя та діяльність о. Кирила Селецького, був отець доктор Теодор Вергун. Рукопис біографії отця Селецького о. Теодор Вергун підготував ще в 1938 р., проте сама стаття під назвою “Отець Кирило Селецький” побачила світ у журналі “Богослов’я” лише через п’ятдесят років – у 1988 р. Автор особисто знав Кирила Селецького, а також опрацював його листи, які зберігаються в архівах Перемиської єпархії. Єпископ Андрій Сапеляк у 2006 р., опираючись на дослідження о. Теодора Вергуна та деякі опубліковані праці отця Селецького, опублікував розвідку під назвою “Отець-прелат Кирило Селецький – засновник монаших згромаджень”, при цьому автор подає свій погляд на внесок Кирила Селецького в розвиток чернецтва в Галичині. 2011 р. у видавництві Вроцлавської єпархії (Польща) була видана моя публікація під назвою “Charyzmat i życie Zgromadzenia sióstr Św. Józefa ONMP”, яка стала першою спробою дослідження історії заснування та розвитку Згромадження Св.Йосифа. Працюючи над статтею, я провела пошукову роботу у фондах рукописів кінця XIX –

поч. XX ст., зокрема пошук здійснено в базі даних Перемиської греко-католицької єпархії, яка знаходиться в Перемиському державному архіві (Польща); у Курніцькій бібліотеці (Польща), а також у Львівському державному історичному архіві. У цій статті використано інформацію з цих найважливіших публікацій, а також відомості з рукописів, що зберігаються в архівах, та з періодичних видань, у яких публікував свої статті о. Кирило Селецький.

Мета дослідження – представити причини та мету заснування жіночого чернечого Згромадження Св. Йосифа ОПДМ, яке займалось виховною роботою; описати розвиток та діяльність Згромадження до часу ліквідації УГКЦ та вказати на основні напрямки роботи черниць, роль, яку відігравало Згромадження до 1946 р. у Церкві та в суспільстві.

Чернече жіноче Згромадження сестер Св.Йосифа ОПДМ заснував Слуга Божий о. Кирило Селецький у Перемиській єпархії на початку XX ст. Ще в 1898 р. троє дівчат: Анна Кіселик, Параскевія Кіселик та Марія Матвійчина, маючи намір посвятити своє життя Богові, шляхом дотримання євангельських настанов, отримали відмову прийняття до монастиря Сестер василіянок та Згромадження сестер служебниць, які були на той час єдиними греко-католицькими жіночими спільнотами в українській Церкві, через те, що не мали віна та відповідної освіти. У 90-х роках XIX ст. для вступу до василіянок вимагалось віно в розмірі від 1500 до 3000 гульденів [1, с.11], до служебниць – стартова мінімальна сума віна становила від 600 ринських гульденів або 1200 крон. Тобто, донька звичайного селянина, якій вдалось би знайти добре оплачувану роботу в місті, щоб назбирати грошей на віно для вступу до служебниць, без врахування коштів на харчування та проживання, мала би працювати щонайменше 5 років, а до василіянок – значно довше [19, с.144]. Отець Кирило вболівав за тих, які мали добрі наміри служити Богові, але через вимоги, пов'язані з високими вступними внесками, не могли цього здійснити (рис. 1.) Так, наприклад, у листі від 3 квітня 1907 р. до митрополита Андрея Шептицького, викладаючи проблему внесення віна для вступу до Сестер служебниць, він писав:

“Поставлено яко умовіє прийнятія до згромадження: отвітне віно і гроші на виправу, – а вжеж всего того при звісній нужді нашого простолюдина на покладі не ма. Рад би батько доконьче свою доньку в

законі мати, а вжежъ и благочестива доня насильно до життя законного преся, а ту і шелюга у батька въ кармані нема, такъ продавъ нивку, а чи позичивъ гроши на лихву у жида, — осе початокъ його матеріальной руїни” [5, с.3].

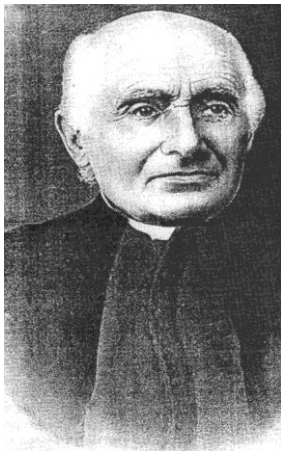

Рис. 1. Отець Кирило Селецький (1835-1918) засновник сестер
Згромадження св. Йосифа ОПДМ

У цьому ж листі отець подавав свою пропозицію щодо розв’язання цієї проблеми: *“Най кандидатка принесе розум і серце, жаріюче любов’ю Христа и охоче потрудиться для спасенія души людських – се стане за всі марне тисячи, чи сотни, які внесла би до згромадження”* [5, с. 3]. При цьому о. Селецький не виключав можливості складання добровільних пожертв для згромадження, часто навіть заохочував до цього своїх вірних, бачив однак *“здорову межу”* між жертвою, яка випливала з можливостей людини, та вимогою внесення віна.

Бачачи добрі наміри своїх парафіянок, отець Кирило Селецький не міг відмовити їм у душпастирській опіці, тому подбав про побудову у своїй парафії в селі Цеблів Сокальського повіту дому, в якому ці дівчата могли б розпочати життя у посвяті Богові. Отець Селецький був переконаним, що людина, яка має покликання до богопосвяченого життя мусить його реалізувати. Він цінував такі покликання та, як духовний наставник, вважав за обов’язок їх підтримати.

Переконавшись у рішучості та витривалості своїх парафіянок та випробувавши їхні наміри, о.Селецький ознайомив перемиського єпископа Костянтина Чеховича з життям та працею кандидаток до монашого покликання. Дівчата жили за розпорядком чернечої спільноти, який уклав для них о.К.Селецький: молились, займались господарською працею, провадили виховну роботу з дітьми в захоронці. Для кращого вишколу майбутніх черниць отець вислав їх на навчання до школи “Жіночого господарства” в Кузніцах біля Закопаного, яку заснувала та провадила графиня Ядвіга Дзялинська разом зі своєю донькою Марією. У хроніці сестри залишили запис, що о. Кирило вислав дев’ять дівчат із Цеблова на навчання до цієї школи в період з 1898 до 1903 рр. [10, с.12]. Школа “Жіночого господарства” навчала в християнському дусі дівчат різних суспільних верств, надаючи їм фаховий вишкіл виховного, медичного, економічного та господарського спрямування [22, с.24]. У січні 1902 р. на сторінках “Посланника” о.Селецький знайомить українську громаду з функціонуванням цієї жіночої школи, акцентуючи увагу на істотних християнських вартостях, які прищеплювали вихованкам у навчальному закладі:

”Заведеніє се єсть то родъ стоваришенія законного зъ тѣмъ розличіємъ, що не складають тут жаднихъ обітовъ законнихъ, хотяй і ту трудяться над усовершеніємъ самихъ себе. Житє вѣсьольне мусить мати якієто правила, якими руководяться тіи, що живутъ і трудяться въ заведенію. Правила основани на катехизмі: поборювати самолюбіє; учитися попереѣставити на томъ, що для здоров’я і приличного житія необходимо потрібне; доброхотно сохранияти точний ладь въ поведеню щоденномъ; позбутися вродженой намъ ліни; живити въ собі все тую гадку, що всякій даръ проісходячій воедь Бога, належиться вихоснувати въ славу Єго святую; трудитися послѣ приказу Божого руками, умою и духомъ, наділяючи другихъ овочами труда своего; чувати і молитися, щоби не попасти ”въ искушеніє” и подпомогати другихъ въ семъ ділі; зносити терпеливо всі тяготи житія суѣпольного, якоже зъ нихъ проістекають многи і велики користи для души нашої” [12, с.7].

Зважаючи на правила навчального закладу, вихованки “практикували чернечий стиль життя”. У цей час о.Селецький планував, як, заручившись допомогою своїх учениць, відкрити в Галичині подібну школу жіночого господарства [20, к.118]. Однак у

подальшому він змінив точку зору і вирішив, що майбутнім сестрам варто зосередитися на виховній роботі в захоронках, і в це русло спрямував діяльність другого новоствореного згромадження, основним завданням якого визначив прищеплювання в дитячих серцях основ християнського життя. Отець Селецький вважав, що ліпше віддавати дітей під опіку черниць, які щиро присвячують свій час виховній роботі з дітьми, ніж звичайним вихователям, які часто працюють заради матеріальної винагороди: “наємникъ яко наємникъ єсть” [13, с.2].

Під час канонічної візитації парафії у Цеблові 1905 р. перемиський владика Костянтин Чехович особисто ознайомився з життям спільноти дівчат та дав згоду на заснування нового чернечого згромадження.

Усі справи, пов’язані зі заснуванням нового згромадження, о. Кирило Селецький узгоджував із галицьким митрополитом Андреем Шептицьким та перемиськими ординаріями Костянтином Чеховичем та Йосафатом Коциловським, діяв за їх згодою та вказівками.

Число кандидаток до чернечого життя збільшувалось. Їх о. Кирило приймав особисто. У перших хроніках Згромадження Св. Йосифа ОПДМ сестри пишуть, що засновник часто відвідував їхній дім, цікавився їхнім життям. Сестри жили досить убого, провадили аскетичний спосіб життя, строго дотримувались церковного посту. До такого способу життя заохочував їх сам о. Кирило, вважаючи убогість необхідною умовою чернечького стану [14, с.19]. Відвідуючи дім сестер, він залучав їх до спільного читання Святого Письма, давав уроки катехизму, раз на тиждень проводив навчання на тему богопосвяченого життя [21, с.31]. Основною вказівкою та справжнім “путівником” у чернечому житті для сестер була публікація о. Кирила “Як уладжене має бути жите доброї законниці”, видана в Жовкві 1908 р. за благословенням митрополита Андрея Шептицького. Пишучи цю книжку, о. Селецький черпав ідеї з книги італійського священика, пароха в Треззо Карла Андреа Бассо “*La monaca perfetta*” (Досконала монахиня).

15 грудня 1910 р. було підписано статuti Товариства Св. Йосифа Обручника в Цеблові, адже о.Селецький віддає своїх вихованок під покровительство Св. Йосифа. Церковна влада приймає ці статuti 10 січня 1911 р. Товариство Святого Йосифа мало на меті організовувати сиротинці для дівчат, вести школи домашнього господарства,

провадити захоронки для дітей, розповсюджувати релігійну літературу, допомагати вбогим дівчатам у працевлаштуванні [21, с.45]. Крім виховної роботи засновник доручав черницям опікуватися хворими людьми в селі, готувати важкохворих до тайни сповіді чи елеопомазання, допомагати убогим багатодітним родинам. Владика Андрій Сапеляк зазначив, що Селецький ввів нову аскетичну ментальність у життя українців, яка виявлялась “на першому плані” в любові до ближнього і любові до самого Бога [11, с.63].

За дозволом перемиського ординарія Костянтина Чеховича 19 березня 1911 р. у Згромадженні сестер Св.Йосифа, яке вже тепер офіційно функціонувало як релігійне товариство, відбулися перші обличини. У 1912 р. отець Кирило Селецький умістив оголошення в “Християнському голосі” про заснування Товариства Св. Йосифа Обручника в Цеблові, членкині якого жили за євангельськими радами, і звернувся до духовенства та вірних з проханням фінансово підтримати новостворене товариство [15, с.4]. З листів отця до владика Костянтина Чеховича дізнаємось, що в цій справі о. Селецький, на жаль, не отримав ніякої фінансової допомоги від духовенства архієпархії та єпархії [6, с.331; 7, с.325].

Засновник щорічно подавав звіт місцевому ординарієві про життя та діяльність Товариства Св. Йосифа. У листах характеризував духовне життя та діяльність сестер, а також звертав увагу на основну мету заснування товариства – запобігання деморалізації суспільства.

1913 р. в Остапоу був відкритий новий дім товариства, при якому сестри вели захоронку для місцевих дітей [2, с.187]. У цьому ж році за старанням отця Селецького в Цеблові було збудовано другий новий дім для йосифіток. У березні 1914 р. Селецький звернувся до єпископського ординаріату з проханням поблагословити престол в каплиці цього дому:

“Для товариства сс. Св. Йосифа Обручника в Цеблові побудовано просторий дім “праці і молитви” з твердого матеріалу. Побудовано також каплицю у владженню Престоль подь Покровомь Пречистой Діви Маріи. Подписаний просить о дозволь поблагословлення того ж престола яко Богослужбеного, заразом о наділенє тогож престола антимінсом” [8, с. 329–330].

У квітні 1914 р. о.Кирило звітував, що в Цеблові знаходяться два будинки, в яких проживає 16 сестер, що, крім захоронки, провадять

сиротинець, займаються різноманітною господарською роботою, завдяки чому самостійно утримують себе. У цьому ж листі він пише: “єжедневно зголошуються ту дівчата з цілого краю і просять о прийнятіє, лишь за-для недостатку фондів годі удовлетворити их прошенню” [9, с.437–438].

У травні цього ж року був освячений новозбудований дім сестер у Цеблові та каплиця на честь Покрови Пресвятої Богородиці (рис. 2.).

Рис. 2. Цеблів, 1 березня 2016 р. На світліні матірній дім сестер Згром. Св. Йосифа ОПДМ, який був побудований засновником о. Кирилом Селецьким в 1914 р. Крайнє вікно з правого боку – вікно з кімнати, у якій помер о. Кирило.

18 серпня 1916 р. о. Кирило звернувся до перемиського ординаріату з проханням надати дозвіл на служіння Літургії в каплиці сестер у Цеблові в будні дні, мотивуючи це прохання своєю хворобою та літнім віком, та водночас просив дозволу на зберігання Св.Євхаристії в дарохранительниці:

“Подписаний править єжедневно богослуженє. Сталося, же перед трема літами, коли студень доходила до вельми високої степени, водморозивь подписаний пальці, в обох рукахъ, котре водмороженє єжерочно водновляє ся. Ту вже жадни средства не помагають.

Подписаний создавъ въ Цебловъ домъ для товариства Св. Йосифа....въ томъ домі построивь невелику каплицю і заосмотривь туюже псцомъ, щоби в часі великихъ морозовъ удовлетворити бажаню серця свого і в огрїтой каплиці водправити Службу Божу. Маю сотрудника, котрий мене въ всіхъ занятїяхъ радо заступає. По причині

наведених ту обставин надіся підписаний, же Всесвітлійша Консисторія дозволить хотя в буденні дні в реченой каплиці Службу Божу правити.

Приведені ту обставини най послужать заразом за отвѣтъ вь находячой ся тамь дарохранительниці Найсвятіші Дари захоронити, щоби гадка на присутнього вь тайні Св. Євхаристіи Спасителя була имь мовто принукою до праведного і благочестивого життя” [7, с. 324-326].

Від цього часу отець переважно перебував у Цеблові, де в згаданій каплиці служив Літургію в будні дні для черниць та місцевих парафіян. У цьому домі отець мав свою окрему келію, в якій після важкої хвороби 28 квітня 1918 р. помер (рис. 3.).

Рис. 3. Цеблів, 29 квітня 1918 р., о.Зенон Каленюк та сестри св. Йосифа ОПДМ біля труни о. Кирила Селецького.
(Фотографія з архіву сестер св. Йосифа)

Молоде Згромадження розвивалось досить мляво через поважний вік засновника та розпал світової війни.

Ще перед смертю о. Кирила на запрошення митрополита львівського Андрея Шептицького сестри розпочали працю із дітьми сиротами в Збоїсках біля Львова. Під їх опікою знаходилося понад сорок повоєнних дітей сиріт. Тут сестри вперше розпочали співпрацю з отцями рдемптористами (рис. 4.).

Отець Теодор Вергун, вихованець та перший біограф о.Кирила Селецького писав, що перед своєю смертю засновник поручив справи

Згромадження Св.Йосифа ОПДМ опіці перемиського єпископа Йосафата Коциловського [2, с.187].

26 квітня 1920 р. ординарій затвердив та передав сестрам перші чернечі правила, які були написані відповідно до задуму та бачення чернечого служіння о.Кирила Селецького [21, с.155–156].

У жовтні 1921 р. із благословення владики Йосафата Коциловського духовний провід над Згромадженням сестер Св.Йосифа розпочали отці редемптористи. Першим візитатором став о.Йосиф Схрейверс [21, с.175].

Рис. 4. Збоїська, жовтень 1918 р. Сестри св. Йосифа, в центрі перша співзасновниця сестер Згромадження св. Йосифа, с. Йосифа Кіселик та оо. редемптористи: о. Ектор Кінзінгер та о. Франц-Ксавер Бонн. (Фотографія із Лювенського архіву KADOC KFZ135_100_25)

Офіційна реєстрація Згромадження Св.Йосифа ОПДМ згідно з нормами канонічного права та конкордату від 1925 р. відбулася 5 червня 1937 р. відповідно до рішення перемиського ординаріату, надісланого листом курії № 2600.

Прагнучи активізувати розвиток молодого Згромадження, ординарій підтримував ідеї засновника щодо харизми чернечої спільноти, наказував настоятельці відкривати нові доми в різних місцевостях Перемиської єпархії, в яких сестри жили в домі згромадження малими спільнотами, переважно від трьох до семи осіб, та вели захоронку для місцевих дітей.

Товариство “Єпархіальна Поміч”, яке діяло в єпархії, в 1922 р. зверталось до священників та вірних єпархії із закликом заснування захоронок, адже відродження народу “має розпочинатись від виховання дітей” [17, с.93].

Своєю присутністю та діяльністю сестри поширювали та прищеплювали християнські цінності серед народу. Умови заснування нових домів Згромадження, які підписували настоятелька та парох парафії, подавались ординарієві для розгляду та затвердження.

Для створення нових домів необхідно було виконати такі вимоги:

- дім, у якому сестри мали вести захоронку, мав бути власністю Згромадження;

- сестри приймали від пароха оплату за роботу при парафії або використовували парафіяльні земельні ділянки для господарської роботи та свого утримання;

- сестри, які займались виховною роботою, повинні були мати відповідну освіту;

- парох зобов'язувався систематично проводити візитацію захоронок, які вели сестри [21, с.369]

У цих вимогах було також перелічено види роботи, які настоятелька доручала сестрам:

- ведення захоронки;

- турбота про красу місцевого храму, що вирішувалось у порозумінні з парохом;

- катехитична робота з дітьми при парафії;

- ведення та розвиток Товариства апостольства молитви;

- ведення курсів куховарства, кравецтва для молодих дівчат;

- опіка над хворими [21, с.136].

У листі до священників під назвою “В справі опіки над захоронками і садочками”, опублікованому в “Перемиських єпархіальних відомостях”, ординарій пригадував священникам про обов'язок підтримувати роботу захоронок при парафіях, служити Літургію для сестер та дітей, заохочувати батьків, щоб посилали дітей на навчання [18, с.61–62].

Рис.5. Жужель 1935 р. Головна настоятелька згромадження с.Варвара Шапка та с. Олімпія Біда, вихователька дівчат, разом з вихованками (дарунок для згромадження від п. Галини Нарольської)

У 1925 р. сестри мали свої доми, при яких провадили захоронки, у таких місцевостях Перемиської єпархії: Цеблові (матірній дім), Жужелю та Боянцю, а також у Збоїськах Львівської архієпархії. 1926 р. було відкрито дім у Яворові [21, с. 133].

В Жужелю крім захоронки сестри займались вихованням дівчат шкільного віку (рис. 5).

У протоколах Перемиської єпархії зареєстрована ніка таких звернень настоятельки згромадження сестри Варвари Шапки, яка подавала підписані умови відкриття нових домів та просила владику Йосафата підтвердити ці умови, а також надати дозвіл на відкриття цих домів:

- 1926 р. – вхідний лист № 5445 від 23 жовтня – прохання про відкриття дому в Хлівчанах;
- 1929 р. – вхідний лист № 4596 від 16 вересня – прохання про відкриття домів в Сурохіві та Потеличі;
- 1928 р. – вхідний лист № 1901 від 14 квітня – прохання про відкриття дому в Журавиці;

Згодом такий дім у Журавиці вдалося відкрити. Потреба в таких домах була очевидною (рис. 6.)

Рис. 6. Журавиця 1928 р. Після відкриття захоронки. В центрі
настоятелька дому с. Тереса Поточняк
(дарунок для згромадження від родини Поточняк)

- 1932 р. – вхідний лист № 6731 від 28 грудня – прохання про відкриття дому в Вишатичах;
- 1933 р. – вхідний лист № 3550 від 24 червня – прохання про відкриття дому в Мокротині; вхідний лист № 6550 від 3 жовтня – прохання про відкриття дому в Мужилівцях;
- 1934 р. – вхідний лист № 4705 від 14 серпня – прохання про відкриття дому у Верхньому Висоцькому;
- 1935 р. – вхідний лист № 1092 від 19 березня – прохання про відкриття дому в Жовтанцях; вхідний лист № 5117 від 15 жовтня – прохання про відкриття дому в Себечові;
- 1936 р. – вхідний лист № 2546 від 25 травня – прохання про відкриття дому у Висоцькому; вхідний лист № 3712 від 4 серпня – прохання про відкриття дому у Варяжі; вхідний лист № 5628 від 16 листопада – прохання про відкриття дому в Черниляві;
- 1937 р. – вхідний лист № 1259 від 11 березня – прохання про відкриття дому в Дикові; вхідний лист № 3611 від 8 липня – прохання про відкриття дому в Заболотцях;
- 1938 р. – вхідний лист № 4072 від 2 серпня – прохання про відкриття дому в Купнівцях;

- 1939 р. – вхідний лист № 2003 від 31 березня – прохання про відкриття дому в Хирові; вхідний лист № 2199 від 17 квітня – прохання про відкриття дому в Судовій Вишні [21, с.134–135].

В актах єпископської консисторії в Перемишлі немає документів про відкриття нових домів під час Другої світової війни.

У захоронках, які провадили сестри, навчались місцеві діти. Траплялося багато випадків, що до таких захоронок приводили своїх нащадків також і жителі сусідніх місцевостей. Парох із Журавиці у звіті за 1938 р. про навчання релігії при парафії зазначав, що до місцевої захоронки дітей приводили батьки з Пушкович та Пунікович [21, с.283].

У шематизмі Перемиської єпархії за 1938 р. подано відомості про захоронки, які вели йосифітки на території єпархії, а також про кількість сестер, які працювали з дітьми, та кількість дітей, яких виховували сестри:

1. Боянець, 5 сестер, наст. с. Христина Наконечна, 30–40 дітей.
2. Вишатичі, 3 сестри, наст. с. Йоанна Кулик, 35–45 дітей.
3. Верхнє Висоцьке, 3 сестри, наст. с. Параскевія Костик, 30 дітей.
4. Висоцьке коло Радимна, 3 сестри, наст. с. Марта Гнідик, 30 дітей.
5. Варяж, 3 сестри, наст. с. Моніка Гіммер, 50 дітей.
6. Старий Диків, 3 сестри, наст. с. Александра Мірчук, 30 дітей.
7. Жужіль, 3 сестри, наст. с. Касіяна Кіселик, захист
8. Журавиця, 5 сестер, наст. с. Єроніма Луцик, 30 дітей.
9. Заболотці, 3 сестри, наст. с. Єлена Логин, 35 дітей.
10. Мокротин, 4 сестри, с. Ксенія Сорока, 55 дітей.
11. Потелич, 4 сестри, наст. с. Неоніля Льорик, 60 дітей.
12. Себечів, 3 сестри, наст. с. Тереса Поточняк, 60 дітей.
13. Сурахів, 4 сестри, наст. с. Татіяна Кіт, 45 дітей.
14. Хлівчани, 4 сестри, наст. с. Юстина Скавронська, 70 дітей.
15. Цеблів, 15 сестер з обітами, 20 новичок, учителька новичок с. Матильда Луців, 50–60 дітей.
16. Яворів, 5 сестер, наст. с. Христина, 40 дітей [3, с.144].

Характеризуючи роботу йосифіток, їхній візитатор отець Йосиф Схрейверс писав, що сестри своєю виховною працею забезпечують

найпильніші потреби сільських родин, підтримують постійний контакт з дітьми та родинами (рис. 7.) [16, с.143].

Рис. 7. Сестри Згромадження Св. Йосифа разом із візитатором о. Йосифом Схрейверсом. З ліва від отця Головна настоятелька с. Варвара Шапка.
(Архів сестер св. Йосифа ОПЦДМ)

Отець декан Йосиф Кошіль у звіті про морально-релігійний стан мешканців угнівського деканату від 9 вересня 1931 р. писав, що черниці є великою допомогою для душпастирів, вони ведуть захоронки та своєю тихою муравлиною працею борються з зіпсуттям та гріхом, своєю аскезою та побожним життям дають добрий приклад вірним [21, с.291].

Вже наступного року у своєму звіті про роботу захоронок в угнівському деканаті від 27 грудня угнівський декан о.Йосиф Кошіль зазначав:

“Ревні сестри вицеляють правди віри в серця дітвори і старших, рівно, як душпастирі в церкві. Крім цього сестри опікуються хворими, ведуть церковні брацтва, вчать дітей церковних пісень, та суть живим приміром побожного життя. Де є дім сестер-захоронка, там і в церкві лад-порядок, там і душпастир має велику поміч” (рис. 8) [4, с. 625].

Рис. 8. Хлівчани 1936 р., біля храму Різдва Пресвятої Богородиці сестри св. Йосифа та отці з парафіяльними дітьми. З ліва на право: с. Ангелина Стець, с. Василя Кубінська, о. Степан Кошіль, о. Йосиф Кошіль, с. Соломія Рогальська, с. Розалія Бакаїм (Архів сестер св. Йосифа ОПДМ)

Діти навчались у захоронках зранку до обіду, були й такі дома, де сестри брали дітей під свою опіку на цілий день. У неділі та свята в приміщеннях захоронок проводились катихетичні заняття зі старшими дітьми, зустрічі з членами церковних братств та товариств (рис. 9.).

Рис. 9. Хлівчани 1934 р. с.Василя Кубінська та с.Тереса Поточняк з місцевими дітьми (дарунок для згромадження від родини Поточняк)

Отець Йосиф Схрейверс так характеризував вплив сестер на парафії:

“Сестри – високовартісні помічниці отця душпастиря: прикрашають церкву, піклуються ризами й цвітами, а приклад їх богобійности править за невинну понуку для вірних ходити до церкви та берегти Божі й церковні заповіді. Хто зрозуміє, скільки добра своїм впливом може зробити звичайна черничка у сільській парафії? Вплив її всеохопний, бо сама вона донька простолюддя. Скромні її вимоги, вона не виноситься вгору, вона рівня пожильців села, дружить з ними, говорить їх мовою... і всі сприймають від смиренної та скромної черниці заклик до чесноти та релігійної практики” [16, с.144].

Під час Другої світової війни німецька окупаційна влада поблажливо ставилась до черниць, тому сестри продовжували свою виховну роботу в захоронках, було відкрито також нові доми Згромадження. З листів настоятельки сестри Варвари Шапки до отця Йосифа Схрейверса дізнаємось, що станом на березень 1941 р. започатковано нові доми в Тудорковичах та Улазові. За старанням настоятельки сестри Ксені Сороки в 1942 р. відкрито домив Куликові та в Дев'ятирі [21, с.205]. Немає документаційних відомостей щодо відкриття домів в Радимно та Любачеві, але довідуємось про функціонування домів Згромадження в цих місцевостях зі звіту про роботу сестер на парафії, який подав 12 липня 1944 р. парох Радимна, та з листа сестер йосифіток з Любачева до перемиського єпископа від 24 серпня 1945 р. [21, с. 206].

У совєтські часи влада не тільки забороняли черницям займатись виховною роботою, але й забирали в них їхні будинки, пильнувала, аби вони не носили чернечий одяг. Після ліквідації УГКЦ сестри припинили свою активну діяльність.

Висновки. Отець Кирило Селецький – священник перемиської єпархії на поч ХХ ст. засновує чернече згромадження сестер Святого Йосифа Обручника Пречистої Діви Марії. “Не міг відмовити” в душпастирській опіці тим молодим дівчатам, які хотіли посвятити себе чернечому служінню. Тому, не зважаючи на свій похилий вік, особисто клопотався документацією щодо заснування нового Згромадження, дбав про побудову перших домів, заклав основи чернечої формації для нової спільноти. Зважаючи на потреби Церкви та суспільства, спрямовував діяльність нового Згромадження на виховну роботу.

Сестри Св. Йосифа ОПДМ до періоду ліквідації УГКЦ в 1946 р. вели виховну християнську роботу з дітьми в тридцяти домах Перемиської єпархії, впливаючи на розвиток Церкви та суспільства.

Список використаних джерел і літератури

1. Великий А.Г. Нарис історії Згромадження сс. Службниць ПНДМ. – Рим: Видавництво Сестер Службниць 1968. – 768 с.
2. Вергун Т. Отець Кирило Селецький // Богословія 52. – Рим, 1988. – С.131–196.
3. Доми Згромадження Св.Йосифа в Перемиській єпархії // Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1938–1939. – Перемишль, 1939.
4. Кошель Й. Звіт про захоронки в угнівському деканаті (рукопис) // Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego (далі: APPABGK) 4760, s.625–626.
5. Лист о. Кирила Селецького до митрополита А. Шептицького від 3 квітня 1907 р. (рукопис) // ЦДІАЛ, Ф. 408, оп. 1, спр. 501, с. 1–3.
6. Лист о. К. Селецького до владики Костянтина Чеховича від 29 жовтня 1912 р. (рукопис) // APPABGK 5476, с. 331.
7. Лист о. Кирила Селецького до перемиського ординаріату від 18 серпня 1916 р., Ч. 107 (рукопис) // APPABGK 5427, с. 325–327.
8. Лист о. К. Селецького до владики Костянтина Чеховича від 18 березня 1914р., Ч. 91 (рукопис) // APP 142 ABGK 5427, с. 329–330.
9. Лист о. К. Селецького до владики Костянтина Чеховича від 23 квітня 1914 р. (рукопис) // APPABGK 5140, с. 435–438.
10. Опис з життя с. Йосифи // Головний архів Згромадження сестер Святого Йосифа Обручника у Львові, с. 12.
11. Сапеляк А. Отець пралат Кирило Селецький – засновник монаших згромаджень. – Львів, 2004.
12. Селецький К. Допись зь Жужеля (Школа хозяйства домашнього въ Закопаномъ) // Посланникъ 1. – Перемишль 1902. С.6–7.
13. Селецький К. Школа житя VI – Захоронка для малихъ дітей // Посланникъ 22. – Перемишль , 1904. – С.1–2.
14. Селецький К. Як уладжене має бути жите доброи законниці. – Жовква, 1908.
15. Селецький К. Оголошення // Християнський голос 1. – Львів, 1912. – С.4.

16. Схрейверс Й. Чудесне життя сестри Варвари. – Торонто: Добра книжка, 1955. – 160 с.

17. Товариство єпархіальна поміч. Закладаймо захоронки // Перемиські єпархіальні відомості. – Перемишль, 1922 (жовтень–грудень). – С.93.

18. У справі опіки над захоронками і діточими садочками Ч.226 // Перемиські Єп. Відомості 1938. – Ч. V. – С.61–62.

19. Hoszowski S. Ceny we Lwowie w latach 1701-1914. – Lwów: Badania z dziejów społecznych i gospodarczych 1934. – S.328

20. List Sieleckiogo Cyryla, księdza do Jadwigi Zamojskiej z 1900 r. (рукопис) // Biblioteka Kórnicka 7675, k. 118 r -118 v.

21. Marko N.S. Charyzmat i życie ss. Św. Józefa ONMP obrządku bizantyjsko-ukraińskiego. – Wrocław: Drukarnia Tumska 2011. – S.287.

22. Zakład Kórnicki. Szkoła domowej pracy w Zakopanem. Poznań: Nakładem Biblioteki Kórnickiej 1899. – S.38.

Natalia MARKO

**FOUNDATION AND ACTIVITY OF THE CONGREGATION
OF THE SISTERS OF SAINT JOSEPH SPOUSE OF THE BLESSED
VIRGIN MARY BEFORE LIQUIDATION OF THE UGCC**

Sorvant of God, Rev. Kyrylo Seletsky (1835–1918), — the priest of Peremysl Eparchy, became to be a co-founder of Congregation sisters Servants of Mary Immaculate. It was the first active Congregation within UGCC. Besides, for the first time monastic congregation has found zachoronka (Christian kindergarten), which worked under control of Ukrainian nuns. Also, Rev. Kyrylo founded Congregation of St. Joseph at the late period of his life. Father Seletsky accepted new candidates without vino, some kind of exceptional debit, which was usual and proper at that particular time. The mine criteria to accept new candidate to the monastery became her personal virtue of total devotion to God and work for the Church. This criteria gave the possibility for many girls to access or be accepted to the monastery. Moreover , it gave good bases for the future development of Christian and catechetical education, on which the service of sisters was built. The time between WWI and WWII was the most sufficient and useful period in the pastoral work for St. Joseph sisters. Sisters held educational work in every monastic house and its zachoronka at that time.

Keywords: rev.Kyrylo Selecky, zachoronka, religious congregation, Christian education.

УДК: 268:271 (477.83/.86)

Галина МАРТИНИШИН, к.ю.н., доц.
Олена ЛЕДВІЙ, ст. викладач,
Львівський інститут економіки і туризму

ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕСТЕР ВАСИЛІЯНОК: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Проведено короткий огляд історії про діяльність сестер-монахинь чину Святого Василя Великого на українських землях та їх вплив на культурно-освітнє виховання молоді. Висвітлено побут сестер Василянок та з'ясовано їх роль у просвітницькому вихованні молоді в душі патріотизму та любові до ближнього.

Ключові слова: монастир, монахині, культурно-освітня діяльність, виховання, молодь, чин, богослужіння

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався в історії як період національного відродження, в якому в особливий спосіб відзначилась греко-католицька церква і зокрема Чин Святого Василя Великого. Сестри Василянки є монахинями чину Святого Василя Великого, що діє у східних католицьких церквах візантійського обряду. Цей чин є найдавнішим монашим чином у світі і за свідченнями істориків його корені сягають IV століття. На сьогодні в Україні та за її межами про нього відомо чимало, разом із тим для багатьох українців не є загальновідомим той факт, що чин сестер Василянок і отців Василян – це зовсім різні чини. Діяльність сестер Василянок здебільшого зводилась до виховання молоді в душі патріотизму та любові до своєї Батьківщини. Разом з тим, чимало подробиць про життя, побут та просвітницьку діяльність сестер Василянок залишилося недостатньо дослідженим чи недослідженим взагалі. З огляду на вищенаведене, вважаємо за необхідне більш детально розглянути діяльність сестер Василянок на території українських земель.

Чин Сестер Василянок бере свій початок із IV ст. від рідної сестри Василя Великого – Макрини, яка разом із матір'ю Емілією стала засновницею жіночої лінії василянського чернецтва. Виховання і навчання дітей та юнацтва було одним із основних завдань монахинь. Після підписання Берестейської унії і реформування чернецтва

склались сприятливі умови для відновлення жіночих монастирів. Перші спільноти сестер Василянок були засновані у Вільні та Батеню.

У червні 1784 року видано урядове розпорядження, що забороняло приймати дівчат на навчання і це фактично створило важкі умови для діяльності жіночих монастирів. Внаслідок таких “реформ” упродовж століття у Східній Галичині функціонували тільки два жіночі монастирі – у Словіті та Яворові, завдяки здійсненню суспільно-корисної праці.

Сестри Василянки активно поширювали освіту у Східній Галичині. Жіночий монаший ЧСВВ займався розвитком жіночих шкіл, інтернатів та сирітських притулків. Практично усі українські жіночі середньо-освітні заклади перебували під керівництвом сестер Василянок. Ці школи не були конфесійно обмежені, їх відвідували учениці латинського обряду і навіть дівчата єврейки, що свідчить про високий авторитет.

Святопокровський монастир в Яворові існує від початку XVII століття. Це був час бурхливого розвитку Яворова. Про це свідчать такі факти з історії: мандрівний друкар і видавець Ян Шеліга у 1619 році переносить власну друкарню з Ярослава до Яворова. У 1622 році бурмістр міста дозволяє збільшення шевських майстерень, а в 1635 році король Владислав IV уперше після надання Яворову магдебурзького права, дає дозвіл на допуск до міської ради одного русина, а також ще одного русина до складу судових засідателів [1, с.150–153].

Саме в цей час, у році 1621, в Яворові засновано василянський жіночий монастир під покровом Пречистої Диви Марії. Про це описала сестра д-р М.Соломія Цьорох “У 1621 році прибули до Яворова монахині – василянки й замешкали у двох домах при горішній церкві. У 1636 році Маргарита Жугасевич, по мужеві Дашкевичева, яворівська міщанка, записала сестрам город коло церкви. Коли ж до цього монастиря вступила сама фундаторка, то дальшим записом і купівлею розширила монастирську посілість, що обіймала 8 городів, побудувала на ній монастир і стала першою його ігуменею. Крім того, долучила до монастирських городів ще й свій маєток по мужеві, званий “Ставчиський”. Всі свої записи підтверджує М. Дишкевичева (в монастирі – сестра Макрина) у своєму заповіті, складеному нею у 1644 році та за рік після того помирає.

Подальша доля монастиря впродовж століття сповнена боротьби, бо вже у 1646 році брат Маргарити Жугаєвич посягає на майно, яке було передано Сестрам за заповітом. Монахині звернулись за допомогою до тодішнього Яворівського старости Яна Собеського, який 1 вересня 1661 року строго наказує повернути монахиням загарбані в них городи та звільняє підданих монахинь від усяких данин та податків [2, с.47].

На-жаль, цей наказ не приносить позитивного результату, монахині не могли повернути втраченого майна. У 1691 р. монахині разом з перемиською єпархією приймають унію. У 1693 р. на соборі монахів у Перемишлі вирішено відкрити новіціят у Яворові та Смільниці. У 1702 р. збудовано нову монастирську церкву, яку в 1848 р. знищила пожежа.

Після переходу краю під австрійську владу навколо монастиря було зведено огорожу. Перемиський єпископ Іван Снігурський збирає фонди на будову в Яворові, а вже у 1825 р. закладає фундамент під нову будову, а митрополит М.С. Левицький у 1829 р. радить йому не відкладати будови. Протягом 1828–1831 рр. було збудовано новий монастир, але лише для однієї монахині с.Антоніни Ямінської, бо більше монахинь не було. Монастир має три дочерні доми: в Дрогобичі, в Перемишлі та у Висоцьку Нижнім.

Виховну діяльність яворівський монастир починає з 1847 р. Того року в яворівському монастирі поселяються сестри Онисима Чарнік, Євгенія Качковська, Теодосія Барнікуль, Моніка Скарбек й Анастасія Кульматицька, що й стала ігуменею. Дівочу школу було започатковано у 1847 р., вона складалась із трьох класів, наука велась німецькою мовою. Дівчат навчали письма, українського та польського читання, математики, катехизму. Із 1870 р. дівчата, які навчались у монастирі, почали вивчати французьку мову, малювання, музику. Спочатку дітей вчили тільки монахині, згодом почали залучати і світських учителів. Школа яворівських Василянок не була школою конфесійною, обмеженою для дівчат латинського обряду, вчилися тут дівчата і східного, і латинського обряду, навіть Мойсейового віросповідання. Монастирська дівоча школа мала досить високий рейтинг і функціонувала до вересня 1939 року [2 с.49].

Паралельно від 1906 до 1933 року при монастирі діяла й приватна учительська семінарія, що прирівнювалась до середньої

школи. До війни науку в ній освоювали 46–60 дівчат, згодом кількість сягнула до 180 учениць. Семінарія підлягала Крайовій шкільній раді. Від самого початку заснування школа мала бути суто українською, з українською мовою викладання. Але 1909 р. Крайова шкільна рада розпорядилась про навчання за принципом двомовності. Яворівська семінарія була зорганізована так, як і інші семінарії. На її чолі стояв директор, що здійснював керівництво та відповідав за заклад. Директор був водночас і управителем школи.

При монастирі існував також інтернат, який ще називали інститутом, а його мешканок – інститутками. Число інституток удвоє-втриє, а то й більше переважало число дівчат, які відвідували школу і семінарію.

Всі ці заклади – школи, семінарії, гімназії, інтернати – існували за рахунок скромних монастирських прибутків, пожертвувань громадян, субвенцій уряду, доплати самих учениць. Першими василянками, яким консисторія 1851 р. видала патенти вчителів були сестри А.Кульматицька і О.Чарнік.

Після Другої світової війни настав час масового знищення української культури, націоналізму, зневажання нашої духовності. Московські загарбники з усіх сил намагались викорінити патріотичний дух із наших земель. Одним із таких заходів була ліквідація яворівського монастиря. Та все ж, у Яворові залишилось п'ятеро сестер Василянок, які до кінця життя не зрадили своїй обітниці. Звичайно, свою місію вони виконували у підпіллі, переборюючи страх, у постійному переслідуванні. Сестри залишились жити у пральні монастиря. Тут таємно проводили Богослужіння, допомагали хворим, виховували молоде покоління монахинь, катехизували дітей. Сестри Василянки внесли вагомий вклад у відродження української державності та заклали підвалин для розбудови України як могутньої держави. Адже своїм прикладом смиренного життя та любові до Батьківщини, не зважаючи на утиски та переслідування, вони зуміли прищепити підростаючому молодому поколінню любов до рідної землі, повагу до звичаїв та традицій українського народу, його мови, культури, історії.

Монахині не переставали трудитись над духовним розвитком міста. Оскільки приміщення монастиря забрали у радянський період для того, щоб облаштувати лікарню, сестрам виділили місце для

проживання – монастирську пральню, де сестри проживали протягом тривалого часу. Будинок став островом порятунку, де кожен знаходив підтримку і одержував Божу силу та поміч.

З часом пральня вже не підлягала ремонту: старе дерев'яне приміщення перебувало у аварійному стані, наскрізні тріщини у стінах взимку завдавали клопоту монахиням, від сирості стіни будівлі руйнувались та обсипались, а в деяких місцях і обростали грибок та приміщення монастиря, у якому знаходилась тепер лікарня, сестрам не повернули. Такий стан речей спонукав сестер наважитись на велику справу – розпочати будівництво нового монастиря.

19 вересня 2010 р. за участі духовенства, монахинь та вірних відбулось урочисте посвячення наріжного каменю під будову нового монастиря. Урочисту літургію очолив Преосвященний Венедикт Алексійчук помічник Львівської Архієпархії. І вже наступного дня розпочалось будівництво – робітники розчистили територію, викопали котловани, привезли блоки і розпочали роботу над закладанням фундаменту. Кожного дня з Божого благословення будівля виростала, до завершення року вдалось вимурувати підвальне приміщення. Проект нового монастиря був виготовлений добродіями архітекторами, які безоплатно опрацювали кошторис. Новий монастир проектувався для глибшого служіння Богові та людям. Завдяки добродіям, жертводавцям та небайдужим людям було збудовано нове приміщення монастиря, яке розраховане на дванадцять осіб – келії для черниць, монастирська каплиця, трапезна, кухня, кімната для бідних, катехитичний клас, майстерні для ручної праці.

11 жовтня 2015 р. у Яворові духовенство освятило збудований монастир сестер Василянок. Почесним гостем цієї урочистої події став єкзарх Харківський, владика Василь Тучапець.

19 лютого 2017 р. при монастирі Покрови Пресвятої Богородиці Сестер Чину Святого Василя Великого відбулось посвячення та урочисте святкове відкриття дошкільного дитячого закладу для дітей віком від 2-х років.

На навчання, виховання та догляд Сестри прийняли 20 дітей. Відкривши дошкільний дитячий заклад Сестри в такий спосіб долучились до поширення Слова Божого в серцях дітей та їхніх батьків, а також відновили діяльність, яка колись провадилась у Яворові.

Список використаних джерел і літератури

1. Гронський Й. Нарис історії Яворівщини, [Текст] : Пам'ятки культури Яворівського району / Йосип Гронський. Дрогобич : Коло , 2008. –240 с. ISBN 978-966-7996-59-8.
2. Дацко В. Батькова спадщина [Текст] : Історико-краєзнавчий нарис / В.Дацко. – Львів: Вид-во Львівського музею історії релігії “Логос”, 2003. –148 с. ISBN 966-7379-52-3.
3. Дацко В. Яворова віть [Текст] : Літопис рідного краю у життєписах / В.Дацко. – Львів: Вид-во “Логос”, 2009/ – 497 с. ISBN 966-7379-37-X.
4. Косик Н.М. Скарби Яворівщини [Текст] : Науково-краєзнавче видання / Косик Н.М., Косик Л.М.; За ред. Н. М. Косик. – Львів, 2009. – 244 с. ISBN 966-7379-51-8.
5. Яворівщина в іменах [Текст]: біографічний довідник / В. Дацко. – Львів : Вид-во Край, 1995. –151 с. ISBN 5-7707-7210-7.

Galyna MARTUNUSHUN,

Olena LEDVIJ

THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE BASILIAN SISTERS: PAST AND PRESENT

The article provides a brief history overview of the activities on Ukrainian lands of Sisters of the Order of St. Basil the Great and their impact on cultural and educational accomplishment of youth. The article highlights everyday life of Basilian Sisters and their role in educating youth in the spirit of patriotism and beneficence.

Keywords: monastery, nuns, cultural and educational activities, accomplishment , youth, order of the clergy, act of worship.

**ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ НА ЯРЕМЧАНЩИНІ:
АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИЗМІ**

Аналізуються дерев'яні церкви на Яремчанщині як результат гуцульської школи традиційного храмового будівництва. Пам'ятки сакральної архітектури розглядаються в історико-етнологічному ракурсі та як цінна складова історико-культурних туристичних ресурсів Карпатського краю.

Ключові слова: сакральна архітектура, церква, туризм, Гуцульщина.

Дерев'яні церкви Українських Карпат – це джерело вікових традицій українського народу, його історії і культури. Це той унікальний світ, створений руками народних умільців, що містить в собі глибоку духовність, виражену у мистецтві. Церкви становили і становлять предмет якнайгарячішої турботи і, певною мірою, самолюбства кожної української громади. Ця обставина разом із відсутністю в давній Україні матеріалу та майстрів для кам'яних чи цегляних будівель створили оригінальну українську церковну архітектуру виключно з дерева [1, с.132].

Церкви на Гуцульщині, одного із найцікавіших в історико-етнографічному ракурсі регіонів України, є предметом досліджень як зі сторони науковців, так і викликають зацікавлення серед широкого кола шанувальників пам'яток минувшини. З духовним відродженням нашої держави спостерігається підвищений інтерес українських та іноземних туристів до культурної спадщини гуцулів. Значним доробком гуцульських майстрів є традиційні храмові споруди, переважна частина яких віднесена до національного культурного надбання [4, с.127].

Типологічна характеристика дерев'яних храмів Карпат була в центрі уваги таких дослідників сакральної архітектури як В. Січинський, В. Щербаківський, Г. Юрченко, Г. Логвин, І. Могитич, Я. Тарас, Л. Прибега, В. Завада та ін. Кожен із них на підставі певних ознак та специфічних рис будівництва пропонують свою класифікацію шкіл народного храмового будівництва.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану пам'яток сакральної архітектури на території Яремчанщини, оцінка їх як об'єктів історико-культурної спадщини та перспективи використання в туризмі у даному регіоні.

Наявність лісових ресурсів у гірських районах Карпат сприяла розвитку дерев'яного будівництва. Традиційна храмова архітектура в залежності від історико-етнографічного районування має свої архітектурно-конструктивні особливості. Проте не можна чітко окреслити локації певних типів та груп церков, так як загальні межі історико-етнографічних районів є дещо умовними і не завжди співпадають з архітектурно-етнографічним районуванням. Окрім того, не можна не враховувати і людський фактор: носіями і творцями храмів були народні майстри-будівничі та громада, що вносили свою будівельну традицію і місцевий колорит у споруду, формували регіональні особливості в конкретному соціально-культурному та природному середовищі. Тому типологічна класифікація традиційних дерев'яних храмів є узагальненою і не враховує всі регіональні відмінності у плануванні та об'ємно-просторовому вирішенні архітектурних форм.

На підставі історичних джерел і матеріалів польових досліджень І. Могитичем запропонована така класифікація традиційних українських церков [3, с.382]:

- двозрубні – дахові, одно- та двоверхі;
- тризрубні та двозрубні тридільні – дахові, одно-, дво- та триверхі;
- хрещаті у плані – одно-, три-, п'яти- та дев'ятиверхі.

Базуючись на сучасних дослідженнях сакральної архітектури, виділяють такі школи традиційної храмової архітектури гірської частини і підгір'я Українських Карпат, як галицька, бойківська, лемківська, гуцульська і буковинська [4, с.18]

Щодо самого визначення терміну, то школа народного храмового будівництва – це сукупність історично усталених архітектурних напрямків будівництва церков, які характерні для певних районів і є ідентифікаційними показниками, що характеризують етнографічну та етнічну групу, вказують на використання традиційних прийомів або ж відмінних засобів архітектурного формування простору

в дереві, є архітектурним виявом релігійних ідеалів та світогляду народу [5, с.392–393].

Гуцульщина охоплює територію південно-східної частини Українських Карпат. За адміністративним поділом до неї входить і Яремчанщина, що включає в себе населені пункти Яремчанської міської ради. На території Яремчанщини збереглися церкви XVIII – XX ст., збудовані у традиційних формах гуцульської школи народного храмового будівництва, домінуючим типом якої є п'ятизрубний храм, хрещатий у плані, одноверхий. Центральний зруб квадратний, однієї ширини з бабинцем і вівтарем або розширений, завжди вінчається восьмигранним наметовим верхом на барабані. Бокові рамена хреста перекриваються коробовими склепіннями та покриваються двосхилими дахами. З метою захисту нижніх вінців зрубу від намокання навколо споруди завжди влаштовували широку піддашшя [4, с.127]. Дослідник Іван Могитич подає 5 типів хрещатих церков, об'ємне вирішення яких залежить від пропорцій бокових рамен по відношенню до центрального зрубного квадрата [3, с. 207–214]. Для прикладу, план у вигляді рівнораменного хреста, утворений перетином двох прямокутників, має церква Різдва Пресвятої Богородиці, Ворохта, 1615 р. (рис.1) [3, с. 208].

Рис. 1. Церква Різдва Пресвятої Богородиці смт Ворохта. XIX ст. (?) загальний вигляд. Рис. А. Вариводи, 1937 р. (1) та 2017 р. (2).

Окремі сучасні дослідники дерев'яних церков вважають це легендами, адже до кінця XVIII ст. ще не було жодної документальної

згадки про Ворохту. Ворохта тоді ще була безіменним присілком Микуличина, де проживало лише декілька родин [2, с. 215], церква Чуда св.Арх. Михаїла с.Дора (Яремче), 1844 р. (рис. 3.). План близький до рівнораменного хреста з незначними скороченнями бокових прямокутних ramen має церква св.Івана Милостивого, с.Ямна (Яремче), 1766 р. (шематизм 1832 р.) (рис. 2).

Рис. 2. Церква Івана Милостивого с.Ямна (Яремче) 1766 р.(?)

Рис. 3. Церква Чуда св. Арх. Михаїла с. Дора (Яремче) 1844 р.

План хрестовий з короткими боковими раменами, центральний зруб розширений: церква св. Дмитрія, с.Татарів, 1870-і рр. (рис. 6);

Пресвятої Трійці, с.Микуличин, 1868 р. (рис. 5). Тим самим досягається композиційна цілісність форм, що надає будівлям пірамідоподібний вигляд. Гармонійність та довершеність церквам, що органічно вписуються в гірський природний ландшафт вносять вишукані в пропорціях дзвіниці: в с. Татарів – це двоярусна, квадратна в плані з наметовим восьмигранним завершенням, а в Микуличині – триярусна. Її третій ярус – відкрита восьмигранна галерея у вигляді аркади (рис. 4) [4, с.132]. Пластичну виразність спорудам надає гонтове покриття.

Рис.4. Дзвіниця церкви Пресвятої Трійці. с. Микуличин. 1868 р.
Фото поч. 1930-х рр. (1). та 2017р. (2)

Рис.5. Церква Пресвятої Трійці. с.Микуличин,1868 р.
Фото 1914 р. (1). та 2017 р. (2)

Церква св. влкмч. Дмитрія. с.Татарів.

1929 р.

Рис.6. Церква св. влкмч. Дмитрія. с.Татарів, 1870-і рр.

Фото 1929 р. (1) та 2017 р. (2)

Знайомлячись з пам'ятками традиційної архітектури Яремчанщини, кожен може відкрити для себе правікову традицію гуцулів, доторкнутися до історичного та культурного минулого карпатського краю, відчувати дух нашого народу. Адже церква – це не лише культова споруда, вона присвячена для різного роду громадським або суспільним способом роблених виявів найбільш піднесеного суспільного почуття, найвищих суспільних душевних настроїв, виявлених у різного роду церемоніях, громадських співах і громадських молитвах, виявах найвищих і найшляхетніших духових емоцій, скерованих до найвищого в людських поняттях, ідеалізованого та ідеального Добра, конкретизованого й умогутненого в понятті й вираженого у слові: Бог [6, с.347]. І тому дерев'яні церкви як вершина народної архітектури займають особливе місце серед національних надбань України, потребують подальшого збереження та популяризації їх через різні види туризму.

Список використаних джерел і літератури

1. Вовк Ф.К. Студії з української етнографії та антропології: нова редакція / Федір Вовк; передм. О.Г.Таран; прим. О.Г.Таран, і ін. Упорядик О.О.Савчук. – Харків: Видавець Савчук О. О., 2015. – 464 с.
2. Клапчук В., Клапчук М. Церкви на Гуцульщині [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.liet.lviv.ua/redakce/index.php?clanek=2464&slozka=75&lanG=uk&xuser=659232679115635824>
3. Могитич І. Р. Громадські споруди: Дзвіниця. Церкви // Гошко Ю.А., Кіщук Т.П., Могитич І.Р., Федака П.М. Народна архітектура Українських Карпат XV-XX ст. – К.: Наукова думка, 1987 – 272 с.
4. Прибега Л. Дерев'яні храми Українських Карпат / Л. Прибега. – К.: Техніка, 2007. – 168 с.
5. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект / Я. Тарас. – Львів: НАНУ, 2007. – 640 с.
6. Щербаківський В.М., Щербаківський Д.М. Українське мистецтво: в двох томах з додатками / Вадим і Данило Щербаківські; передм. І.Ходак; передм.-геогр. показч. В. М. Слободяна; упор. О.О. Савчук. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2015. – 472 с.

Nataliia HNATIUK

WOODEN CHURCHES IN YAREMCHE REGION: ARCHITECTURE FEATURES AND PERSPECTIVES OF USE IN TOURISM

Wooden churches of Yaremche region as a result of the Hutsul's school of the traditional church construction are analyzed in the article. Monuments of sacral architecture are considered in historical and ethnological perspective and also as a valuable component of historic and cultural tourist resources of the Carpathian region.

Keywords: sacral architecture, church, tourism, Hutsul region.

РОЗВИТОК НОСТАЛЬГІЙНОГО ТУРИЗМУ В С.ГІЙЧЕ

Визначено роль і значення ностальгійного туризму. Розглянуто розвиток ностальгійного туризму в с.Гійче Жовківського району Львівської області.

Ключові слова: туризм, ностальгійний туризм.

Серед різноманітних видів туризму, перспективних для розвитку в Україні, важливе місце посідає ностальгійний туризм. Історичні та географічні особливості розвитку території України та її окремих регіонів зумовили різноманітність ресурсів ностальгійного туризму, проте, на нашу думку, вони мало використовуються в туристичній індустрії на сьогодні. Туристи, що їдуть з ностальгійною метою, не звертаються до послуг туристичних фірм, й на шляху своєї подорожі можуть зіткнутися із численними труднощами.

Існує проблема популяризації цього виду туризму, дослідження ресурсів ностальгійного туризму, та розробки на їх основі нових перспективних туристичних ресурсів. Ось чому зазначена тема є актуальною і потребує глибоких наукових досліджень. Метою статті є огляд розвитку ностальгійного туризму в с. Гійче.

На сьогодні існують різні підходи до визначення поняття “ностальгійний туризм”. У перекладі з грецької ностальгія означає “туга за батьківщиною”, що виникає внаслідок відриву людини від рідних місць, від своєї країни. Відвідування своєї етнічної батьківщини людиною, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, є своєрідним генетично сформованим “покликом предків”.

Поняття “ностальгійний туризм” науковці, туризмознавці трактують по-різному. М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор ототожнюють ностальгійний туризм з етнічним та етнографічним і визначають як “різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання”. Автори розрізняють внутрішній (відвідування глибини міськими жителями з метою ознайомлення з архайчними говорами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів) та зовнішній (відвідування історичної

батьківщини або місць народження родичів). Цей вид туризму набув значного поширення у багатьох регіонах світу [4].

П.Р. Пуцентейло трактує поняття “ностальгичний туризм” як вид туризму, заснований на потребі людей у відвідуванні родичів, місць народження і проживання близьких, що посідає важливе місце в міжнародному туристичному обміні [7].

Автор Л.М. Кирилюк відносить ностальгичний туризм до нетрадиційних та перспективних видів туризму [2].

Науковець Н.А. Малова вживає наступні поняття “ностальгичний туризм” та “етнічний туризм” як синоніми, та стверджуючи, що – це вид відпочинку, під час якого туристи вивчають визначену етнічну групу населення, її життя, особливості культури, побуту тощо [5].

Такий автор як В.К. Кіптенко визначає ностальгичний туризм як форму організації поїздок людей, що пов’язана родинними стосунками. В його межах він виокремлює “родинний туризм”, мотивуючи це тим, що з часом родинні зв’язки слабшають і метою подорожі стає не відвідування родичів чи місця народження, а ознайомлення з батьківщиною предків. Це змінює характер попиту, зокрема зростає попит на розміщення в готелях, а не у родичів, змінюються вимоги до програми перебування [3].

О.І. Вуйчик, аналізуючи розвиток ностальгичного туризму вживає паралельно терміни “сентиментальний” та “ностальгичний туризм” [1].

На нашу думку, всі вищезазначені трактування даного поняття слухні та заслуговують на увагу, проте їх кількість і неоднозначність засвідчують потребу подальшого опрацювання та удосконалення визначення.

Отож, ностальгія (від грец. nostos – повернення додому і algos – біль) – болісна туга за батьківщиною, що сповнює людину через відрив від рідних місць, від своєї країни [8]. Ностальгія нерідко перетворюється на домінантне почуття і сталий психічний стан людини, відтісняючи на другий план усі інші почуття. Саме ностальгія виступає мотивом туристичної подорожі, яку ми вважаємо видом ностальгичного туризму.

Як відомо, туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без провадження оплачуваної діяльності в місці перебування. Як

бачимо, ностальгичний туризм розвивається дякуючи подорожам, мотивом яких виступає ностальгія.

Причинами ностальгії, в більшості випадків, є проживання поза межами етнічної території, чинники, спровоковані різними подіями, родинні зв'язки. Основним способом позбутися ностальгії є подорож до рідних місць.

Львівська область й, зокрема, Жовківський район відносяться до регіонів України, де є найсприятливіші можливості розвитку саме ностальгійного туризму.

Як відомо, Галичина була територією, на якій відбувалися військові дії у період Першої та Другої світових воєн, а також інші численні війни та збройні конфлікти першої половини XX ст. Відповідно, на території Галичини й, зокрема, Жовківського району, збереглося чимало військових поховань різних історичних періодів, де є могили представників найрізноманітніших етнічних спільнот і держав. Географія ресурсів ностальгійного туризму в Жовківському районі Львівської області налічує десятки найрізноманітніших об'єктів. Хотілося б звернути увагу саме на історичні події в с. Гійче та їх вплив на розвиток ностальгійного туризму в даній місцевості.

6 вересня 1914 року під селом Гійче відбувся бій між австро-угорськими військами та солдатами Російської імперії, який перейшов у рукопашне зіткнення [10]. Австрійські війська представляв відомий на той час другий полк Тірольських стрільців під командуванням полковника Олександра Броша. Під час першого зіткнення частині стрільців вдалося вийти з оточення, в яке взяли їх російські війська. В результаті бою з російської сторони загинуло близько 300 бійців. Австрійці ж зазнали більших втрат – близько восьми сотень вояків.

Після бою, 7 вересня 1914 р. жителі с. Гійче прийшли копати могили. Трупами був вкритий весь пагорб, на якому відбувся бій. Жителі села поховали росіян із східної частини горба, австрійців із західної. Коли Олександр Брош, якому вдалося вийти з оточення, усвідомив весь трагізм того, що сталося, віддав 9 вересня наказ іти в атаку на передову росіян.

Після кровопролитних битв у роки Першої світової війни 1914–1918 рр. на теренах Львівщини залишилися численні поховання вояків різних армій та національностей, що були мобілізовані до австро-угорської, німецької та російської армій. Станом на 1920 рік на

колишній території австро-угорського Львівського військового командування налічувалось 610 військових цвинтарів часів Першої світової війни [9].

Хоча на початку XX ст. європейські монархії і готувались до війни, однак, до значних людських втрат виявились відверто не готовими. Вже у перші ж місяці війни як на Західному, так і на Східному фронтах з'явилась просто гігантська кількість загиблих. Що робити із такою кількістю тіл, які лежали на полях боїв, ніхто не знав. На початках поховання здійснювались стихійно. Первинним збором та похованням тіл здебільшого займались або їх товариші по зброї, або тилові служби. Не маючи відповідних інструкцій із цього приводу поховання здійснювались на власний розсуд, нерідко із влаштуванням імпровізованих кладовищ. Часто до поховань військовослужбовців залучалось місцеве населення. Десь із примусу військової влади, десь із власної ініціативи, але місцеві люди стягували тіла загиблих у найближчі ями чи окопи та присипали їх землею. Таким чином виникали масові санітарні поховання.

Разом із тим виникали також окремі військові цвинтарі. Варто звернути увагу на те, що у зв'язку із цим побутують такі два терміни, як “військовий цвинтар” та “воєнний цвинтар”. Між цими термінами існує різниця, хоча і не суттєва. Вважається, що на воєнному кладовищі поховані жертви війни, тобто як військові, так і цивільні. А на військовому – лише військовослужбовці.

У німецькій мові як синоніми військового цвинтаря у після воєнний період вживались також терміни військовий цвинтар, цвинтар героїв та солдатський цвинтар. Солдатським він вважався умовно, адже на ньому ховали не лише рядовий склад, але і усіх загиблих воїнів. Разом із тим, для офіцерів часто відводили окремі цвинтарні поля.

Характерно, що після Першої світової війни було запроваджено ще одне суттєве правило. Дуже часто на одному цвинтарі ховали представників протилежних сторін. Тому навіть до сьогодні збереглось багато кладовищ, де спочивають разом військовослужбовці австро-угорської, німецької та російської армій.

Ще одна особливість військових цвинтарів того часу – значна кількість невідомих, особливо це стосується російських та австро-угорських поховань періоду 1914 року.

Стрімке зростання людських втрат спонукало владу Австро-Угорської монархії до упорядкування справи військових поховань. 3 грудня 1915 року у структурі Міністерства війни було утворено Дев'ятий відділ військових поховань. Формально він діяв аж до 1 листопада 1918 року [9]. До його завдань належали облік загиблих, ексгумація і перепоховання останків, а також меморіальна робота – проектування, побудова та облаштування військових цвинтарів.

Протягом 1916–1918 р. австрійська інспекція воєнних поховань активно розбудовувала меморіали. Зауважимо, у цей час ще тривала Перша світова війна. Вона точилась вже не на території Галичини, але армія Австро-Угорської монархії вела активні бойові дії на Східному та Італійському фронтах.

І саме у цей час знаходяться немалі кошти та будуються десятки військових цвинтарів. До їх проектування та будівництва австрійська влада підходить ґрунтовно та творчо, уникаючи зайвого формалізму. Військовим меморіалам надавалася найрізноманітніша форма: від правильних геометричних фігур – до зовсім несподіваних творчих рішень. Використовувались як дерево, так і камінь та бетон. Оточувались вони ровами та насипами, обсаджувались туями та смереками.

В 1917–1918 рр. за допомогою італійських спеціалістів на місці бою в с. Гійче (Жовківський район) був збудований, напевне, один із найвідоміших серед побудованих меморіалів в Галичині – кладовище австрійських Тірольських цісарських егерів, який є справжнім витвором мистецтва і гідним уваги для туристичних маршрутів [9]. Саме на ньому і похований полковник фон Брош.

Проте, в часи польського панування в Галичині цей Меморіал занепав. Така ж участь чекала вже зруйнований меморіал за часів радянської влади – він був у варварський спосіб зруйнований. Збереглись лише найкрупніші його елементи.

До наших днів на Львівщині збереглось небагато свідчень Першої світової війни. Але тими цвинтарями, які залишились, опікуються місцеві громади та громадські організації. Суттєву допомогу у збереженні людської пам'яті про війну надає австрійська організація “Чорний Хрест”. За її фінансування було відреставровано та відкрито найбільший поза межами Австрії та в Україні меморіал загиблим тірольцям у с. Гійче в 1996 році.

Сам військовий цвинтар складається із комплексу двох діляниць, розділених лісовою дорогою та обнесених муром. На одній із них покуються тірольці, на протилежній – росіяни. Австрійська частина меморіалу вирізняється помпезністю. У центрі її височіє витесаний із каменю пантеон із написом “Тут спочивають герої”.

Згідно архівних досліджень на австрійській частині цвинтаря поховано 800 воїнів, з яких відомі прізвища 13 офіцерів і 90 воїнів. На російській частині поховано 300 воїнів, серед яких 6 офіцерів. Прізвища російських воїнів невідомі [10].

Рис. 1. Австрійська частина військового меморіалу в с. Гійче

Щороку в вересні в село Гійче приїжджають родичі загиблих. Наприклад, в 2009 р. делегація ладинської громади Валь ді Фасса з автономного регіону Трентіно-Альто Адідже в Італії відвідала могили земляків, які загинули під час Першої світової війни та поховані в Меморіалі. Гості відвідали музей, у якому зібрано матеріали про жорстокий бій у Гійчому 8 вересня 1914 р. між російським військом і елітними тірольськими стрільцями, які входили до складу австрійської армії. Ладинська долина, звідки вони родом, як і Галичина, належала до Австро-Угорської імперії. Останнім часом між громадами Валь ді Фасса та Жовківщини налагоджено дружні зв'язки.

У більшості випадків, урочисті події тривають один день, а тому гості не потребують послуг ночівлі. В планах Гійченської сільської

ради розвиток інфраструктури села для забезпечення більш комфортного перебування гостей, нехай і на нетривалий період.

Отже, ностальгійний туризм є одним із перспективних видів туризму в Жовківському районі. Його розвиток повинен стати новим цікавим напрямком діяльності. Попит на ностальгійні тури, особливо у зацікавлених осіб, які тісно переплітаються з проблематикою етнічного туризму, культурно-пізнавальним та іншими видами туристичної діяльності відкриються для гостей багато невідомих сторінок історії нашого краю. зму можуть здійснюватись у рідні місця для туристів або з метою ознайомлення з культурою певного краю, постійно зростає.

Список використаних джерел і літератури

1. Вуйцик О.І. Розвиток сентиментального (ностальгійного) туризму в Україні / О.І.Вуйцик // Географія. Економіка. Екологія. Туризм: регіональні студії. Зб. наук. пр. / За ред. І.В.Смаля. – Ніжин: МІЛАНІК, 2009. – Вип. 3. – С.40–46.
2. Кирилюк Л.М. Нові (нетрадиційні) види туризму України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_17/novi%20vudu%20tyruzmy.pdf
3. Кіптенко В.К. Менеджмент туризму: Підручник / В.К. Кіптенко – К. : Знання, 2010. – 502 с.
4. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: Навчальний посібник / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
5. Малова Н.А. Туризм и культурное наследие: Межвуз. сб. науч. тр. Вып.1. – Москва, 2009.
6. Пархоменко Т.С. Антропология туризма: Навч. посібник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/filotur.htm
7. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : Навчальний посібник / П.Р. Пуцентейло. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
8. Словник іншомовних слів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovpedia.org.ua/36/53405/244695>

9. Остап Козак. Організація меморіальної справи на території Східної Галичини та Львівського воєводства із 1914 до 1939 року. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://geroika.org.ua/orhanyzatsiya-memorialnoji-spravy-na-terytoriji-shidnoji-halychyny-ta-lvivskoho-vojevodstva-iz-1914-do-1939-roku/>

10. Прибитка. Історія і сьогодення села, що сховане в лісах. Дані Гійченської ЗОШ I-III ступенів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dibrowa.wordpress.com/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%B0/>

Oksana BURSA

**THE DEVELOPMENT OF TOURISM NOSTALGIC
S.HUJCZE**

Define the role and value of nostalgic tourism. The development of nostalgic tourism in Hujcze (Zhovkva district, Lviv region).

Keywords: Tourism, nostalgic tourism.

ТУРИЗМ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Охарактеризовано актуальний стан та тенденції розвитку українського туризму. Виявлені основні перспективи розвитку національного туризму. Обґрунтовано розвиток туризму як запоруку сталого розвитку в Україні.

Ключові слова: туризм, туристичний сектор, географія туристичних потоків, туристичний потенціал, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Туризм як багатогалузеве і багатофункціональне явище характеризується найвищим ступенем еластичності від природних, загальноекономічних, соціальних і політичних змін у будь-якій країні. Разом із тим з початку ХХІ століття і до сьогодні прогнозування розвитку туризму ускладнюється у зв'язку з невизначеністю зовнішнього середовища. Складність ситуації в туристичному секторі національної економіки України полягає в тому, що підприємства на сучасному етапі розвитку перебувають під негативним впливом комплексу чинників мега-, макро- та мезосередовища. Це потребує постійного моніторингу ситуації, вивчення методологічних основ і запровадження заходів із формування передумов зменшення сили впливу негативних чинників, ринкових досліджень змін геопросторових векторів туристських потоків з метою швидкого реагування щодо задоволення відкладеного платоспроможного попиту споживачів, розроблення стратегічних заходів відновлення і розвитку туристичної діяльності підприємств на засадах сталого розвитку.

Аналіз основних публікацій. Загострення міжнародних конфліктів, економічна і політична нестабільність розглядаються науковцями як важливі чинники, що визначають динаміку та географію туристичних потоків, впливають на ефективність туристичної діяльності, напрямки та інтенсивність внутрішньогалузевого перебігу капіталу. Дана проблема розглядається у роботах українських та іноземних вчених: І. Вінніченка, О. Бейдика, В. Стафійчука, Майкла

Холла, Даллена Тімоті, Девіда Дюваля. Найбільш плідно в галузі туристичної термінології працювали такі вчені як В. Бабарицька, Н. Барчукова, М. Біржаков, В. Герасименко, І. Зорін, О. Ільїна, В. Квартальнов, М. Крачило, Л. Лук'янова, О. Любіцева, В. Пазенок, В. Федорченко, Г. Михайліченко.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз нинішнього етапу розвитку туризму в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно охарактеризувати сучасну геополітичну ситуацію в Україні та світі; проаналізувати, як події, що відбуваються в Україні, позначаються на розвитку туризму; виявити актуальні тенденції та перспективи розвитку туризму в Україні як запоруку сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу.

У сучасному глобалізованому світі провідні держави дали належну оцінку перевагам від розвитку туристичної галузі. Туризм сприяє зростанню зайнятості, диверсифікації економіки, оскільки сфера туризму пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей, підвищує інноваційність національного господарства. Туризм сприяє збереженню і розвитку культурного потенціалу, веде до гармонізації відносин між різними країнами і народами, збереженню сталого розвитку. Крім того, туризм є одним із чинників реалізації зовнішньої політики держави. За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), частка туризму у світовому ВВП складає близько 10%, а на долю міжнародного туризму припадає 6% загального обсягу світового експорту та біля 30% світового експорту послуг, кожне 11 робоче місце в світі припадає на сферу туризму.

В Україні затяжна фінансово-економічна та політична кризи (Револуція гідності 2013–2014 рр., анексія Криму, воєнні дії на сході) зумовили ситуацію суттєвого зменшення обсягів діяльності та значної втрати туристичного потенціалу країни. За оцінками експертів Асоціації лідерів туристичного бізнесу розмір втрат українського туризму з початку 2014 р. складає 70–80%, значна частка якого пов'язана з переорієнтацією попиту громадян України, що відпочивали в Криму на інші регіони південної частини материкової України, а також Єгипет, Турцію, Болгарію. Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну в 2013 р. становила 24671227, а в 2015 р. – 12428286, тобто, зменшилася майже на 50%. З початку 2014 р. стрімко зменшився

туристський потік в українську столицю – на 35–40%, у загальній структурі якого 50% – туристи з країн Європи та 30% – з Росії. [8]

Дослідження свідчать про те, що політична та соціально-економічна нестабільність не однозначно впливає на тенденції розвитку туристичних підприємств. Результати аналізу свідчать, що туризм швидко відновлюється, позитивна динаміка вже може бути на наступний після кризового рік, що свідчить про надзвичайну стійкість туристичного попиту, який коливається під дією загрози безпеки та пов'язаним із цим збільшенням вартості турів. За прогностичними показниками, найближчими роками погіршення ситуації на туристичному ринку може відбуватися через: безробіття, повільні темпи зростання економіки на основних ринках; скорочення заходів зі стимулювання ринку; постійне збільшення розміру оподаткування, що призводить до додаткового тиску на сімейні бюджети; ціни на енергоносії, які продовжують збільшуватися.

Позитивними чинниками, які спонукатимуть до покращання ситуації, є: зростання впевненості бізнесу та споживачів, відновлення, яке настає після різкого спаду та перехід на новий життєвий цикл за "новими" правилами ведення бізнесу; гнучкість у реагуванні на швидкі зміни попиту; нестабільна кон'юнктура ринку.

Аналіз національного туризму в країнах, що пережили аналогічну кризу, свідчить, що в Україні існують передумови відновлення та поступового виходу туристичних підприємств на етап життєвого циклу "стабілізація" і "зростання". Проблеми, які постали перед сферою туризму України, потребують їх вирішення шляхом розроблення на найближчу перспективу програми дій учасниками туристичного ринку на платформі державно-приватного партнерства. Стратегія повинна бути спрямована на активізацію внутрішнього та в'їзного туризму в Україні. Вона може бути реалізована у три етапи, що охоплюють комплекс заходів економічного, юридичного та адміністративного впливу [4].

Усвідомлення та переосмислення людством наслідків глобалізаційних процесів впливу на навколишнє середовище сприяло формулюванню основних положень концепції сталого розвитку як парадигми суспільного зростання XXI століття. Багатогранність впливу туризму на всі сфери життя обумовила визнання науковцями сталого розвитку цієї галузі як системи, у центрі якої знаходиться людина. У

вирішенні ключових питань сталого розвитку туризму вагомим фактором стає забезпечення доступності та безперервності якісної освіти протягом усього життя як запоруки самореалізації особистості.

Туризм є однією з найбільших і високоприбуткових галузей економіки, важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності кожної держави, є фактором забезпечення миру. Разом з тим нестабільна політична ситуація в деяких країнах і регіонах, військові конфлікти різного масштабу, серйозні економічні та фінансові кризи, інфляція, загострення екологічних проблем завдають значної шкоди туризму. Сили, що визначають розвиток туризму на конкретній території, різноманітні й багатогранні [6, с.43].

Починаючи з 2009 р. кількість іноземців, які відвідували Україну, у тому числі з туристичною метою, постійно зростала. У 2009 р. країну відвідало 20,7 млн. іноземців, у 2010 р. – 21,2 млн., у 2011 р. – 21,4 млн., в 2012 р. – 23 млн., а в 2013 р. – 24,6 млн. Поступово збільшувалися і витрати іноземних відвідувачів в Україні, які у 2013 р. сягнули показника 5,8 млрд. дол. При цьому традиційно більшість іноземців, які приїжджали в Україну саме з метою туризму – громадяни Росії. У 2013 р. їх частка становила 55,5%, туристи з Німеччини забезпечили 6% прибуттів, з Туреччини – 5%, з Білорусі та Польщі по 3,7% [8].

На фоні падіння у в'їзному та виїзному туризмі – внутрішній показав дещо кращі результати. Очікувано зросла кількість туристів у причорноморських: Одеській, Херсонській, Миколаївській областях і у карпатському регіоні та зменшилася – у південно-східних: Донецькій і Луганській, втратив у внутрішніх туристах і Київ. Зимова частина сезону виявилася кращою ніж літня: так курорти Карпат і Львів продемонстрували навіть приріст прибуттів.

Нинішня геополітична та соціально-економічна ситуація спонукає до розвитку, насамперед, внутрішнього туризму. Це підвищує вимоги до національного турпродукту, стандартів обслуговування та ефективності системи управління туризмом. Останнє – критично важливе для України питання, адже туризм проголошено пріоритетною галуззю національної економіки. Виконання положень угоди про асоціацію з ЄС у найближчому майбутньому має створити кращі умови просування українського туристичного продукту на європейський ринок, привести до скасування в'їзних віз для громадян України та

здешевлення кредитів для дрібного і середнього бізнесу, що поліпшить ситуацію в готельній та транспортній сферах.

Отже, важливим завданням є упорядкування законодавства щодо туристичної діяльності, електронної комерції та захисту інформації згідно вимог ЄС та проведення заходів для поліпшення інвестиційного клімату. Крім цього, необхідно приділити увагу розвитку рекреаційних районів Причорномор'я в Херсонській, Миколаївській та Одеській областях, які здатні стати заміною окупованому Криму.

Важливою подією державної ваги стали слухання у Верховній Раді України на тему “Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України” 6 квітня 2016 р. Учасники парламентських слухань визнали безумовну пріоритетність індустрії туризму, необхідність реалізації туристичної політики держави. Підкреслювалась доцільність прийняття законодавчих актів про охорону і раціональне використання рекреаційно-туристичних ресурсів і раціональне природокористування на територіях рекреаційного призначення, схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів, затвердження Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період 2017–2022 років. Наголошувалось на необхідності створення окремого центрального органу виконавчої влади у сфері туризму та курортів. Учасники слухань зазначали, що потрібно сучасне розуміння туризму як складного суспільного феномену в усьому спектрі виконуваних ним функцій: відвиховної, просвітницької, оздоровчої – до ідеологічної, формування позитивного іміджу держави.

У Стратегії розвитку туризму і курортів на 2016–2020 роки прогнозується, що до 2030 року кількість міжнародних туристичних відвідувань зросте до 1,8 млрд. туристів. За даними ЮНВТО у 2015 р. по Європі подорожувало 609 млн туристів, їх втрати у 2014 році склали 509 млрд. доларів США. Україна, як країна, що знаходиться в центрі Європи, має всі передумови для належного розвитку економіки за рахунок туризму. Однак, Україна суттєво програє в конкурентній боротьбі, відстаючи від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг. Фінансово-економічна криза, що продовжується в останні роки, події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської

областей, негативно вплинули на в'їзний туристичний потік, структуру туризму та туристичні можливості країни як на внутрішньому так і зовнішньому туристичному ринку [7].

Подолання наявних негативних тенденцій, створення системних та комплексних передумов для розвитку туризму та курортів в державі має стати одним з пріоритетних напрямів прискорення економічного зростання країни.

Висновки. Вага геополітичного чинника у розвитку туризму у XXI ст. зростає в умовах трансформації геополітичної структури світу, загострення конкуренції між традиційними і новими центрами сили. Це підтверджує досвід багатьох країн, котрі через політичну нестабільність, терористичні акти, залученість до конфліктів зазнали суттєвих втрат у прибутковості національного туристсько-рекреаційного комплексу. Україна переживає найважчий період у своїй історії. Національний туристичний бізнес суттєво постраждав, однак в контексті реалізації євроінтеграційних прагнень перед галуззю відкриваються широкі перспективи розвитку.

Список використаних джерел і літератури

1. WTTC/OxfordEconomics 2014 Travel&TourismEconomicImpact Methodology. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org/eng/Home/>.
2. Hall M. Safety and Security in Tourism: Relationships, Management and Marketing / Michael Hall, David Duval, Dallen J. Timothy. – New York : Haworth Press, 2012. – 358 p.
3. UNWTO Tourism Highlights, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2014-edition>.
4. Винниченко І. Ласкаво (не)просимо! / І. Винниченко // Дзеркало тижня. – 2014. – №46.
5. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. – К.: Знання, 2008.– 661 с.
6. Пестушко В.Ю. Проблеми статистичного обліку в'їзного туризму в Україні // Географія та туризм: Наук. Зб. – К. Альтерпрес, 2011.–Вип.14.– С.43-46.

7. Стратегія розвитку туризму і курортів на 2016 – 2020 роки.
8. Туристичні потоки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm

Ivan OSTROVSKYI

**TOURISM AS THE GAGE OF THE STEADY
DEVELOPMENT IN UKRAINE**

The article describes the topical status and trends of Ukrainian tourism. It is showed the basic prospects of development of the national tourism. It is grounded the development of the tourism as a guarantee of the steady development in Ukraine.

Keywords: tourism, the tourism sector, geography tourist flows, tourism potential, steady development.

РОЗРОБКА НОВОГО ЕКСКУРСІЙНОГО ПРОДУКТУ “ІВАНО-ФРАНКІВСЬК – МІСТО ФРАНКОВЕ”

Обґрунтовано основне значення організації екскурсійних послуг сучасної туристичної індустрії. Надано аналіз і особливості застосування головних принципів, яких потрібно дотримуватися під час організації екскурсійної діяльності.

Ключові слова: організація екскурсійних послуг, екскурсійна діяльність, туристична індустрія, принципи організації екскурсійної діяльності.

Постановка проблеми. За даними профільних інтернет-спільнот Івано-Франківськ користується порівняно меншою популярністю серед туристів, ніж сусідні обласні центри Західної України – Львів, Чернівці, Ужгород. Та місто старанно працює над підвищенням туристичної привабливості. Цьому, серед іншого, сприяє програма “Івано-Франківська область – край для туризму”, що впроваджується за фінансової участі Євросоюзу. Завдяки європейському спонсорству прогулятися центром Франківська можна в навушниках з аудіогідом, який детально розповість про найцікавіші пам’ятки міста.

Івано-Франківщина багата на унікальні природні, історико-культурні та соціально-економічні ресурси, що дає можливість розвитку всім видам екскурсій. Саме місто Івано-Франківськ є надзвичайно популярним туристичним центром і користується значним попитом у туристів. За даними форми державного статистичного спостереження №1-туризм (річна) “Звіт про туристичну діяльність” в області налічується близько 200 суб’єктів туристичної діяльності, з них 33 туроператори. У 2015 р. кількість обслужених екскурсантів склала 3320 осіб (без врахування одноденних відвідувачів). Найбільшу кількість осіб на території області прийняли: ТзОВ “Гуцульський край”, ТзОВ “Туристична компанія “Красна”, ПП “Перлина Карпат”, ПП “Галичанка ІФ”, ТзОВ “Туристична фірма “Надія” [1].

16 лютого в Івано-Франківську відбулось засідання депутатської комісії з питань євроінтеграції, міжнародного співробітництва,

інвестицій та розвитку туризму. Віталій Передерко, начальник відділу туризму ОДА, доповів про виконання заходів комплексної регіональної цільової програми розвитку туризму в області на 2016–2020 роки у 2016 році. “За неофіційними даними, область у 2016 році відвідало до 2,5 млн. осіб. В попередньому році це було 1,9 млн., тож маємо значний приріст. Туристичний збір в 2015 році склав 1 млн. 600 тисяч гривень, у 2016 р. – 2 млн. 300 тисяч гривень”, – розповів Віталій Передерко [1].

Такий активний розвиток туризму зумовлює необхідність створення нового туристичного продукту та екскурсійних програм, що сприятиме сталому розвитку туризму на Прикарпатті та у місті Івано-Франківську.

Найбільш привабливими є тематичні екскурсії, пов’язані з історією розвитку міста та з певними визначними постатями.

Аналіз основних публікацій. Теоретичними питаннями екскурсійної діяльності займалися: Г.П. Долженко, Б.В. Емельянов, Т.В. Ішекова. Історію екскурсійної діяльності в Україні вивчали: В.К. Федоренко, О.М. Костюкова, Т.А. Дьорова, М.М. Олексієнко. Методичні рекомендації з питань провадження екскурсійної діяльності в місті Івано-Франківську досліджували: Н. Гасюк, М. Головатий, Р. Красій, В. Передерко. Історію Івано-Франківська (Станіславова, Станіслава) досліджували В. Полек, М. Головатий, Ю. Андрухович, І. Бондарев, В. Єшкілев тощо.

Мета дослідження полягає у пошуках та дослідженні мало відомих фактів, пов’язаних із творчістю, особистим життям Івана Франка та вибором об’єктів для розробки нової екскурсії “Івано-Франківськ – місто Франкове”.

До прикладу, мало хто замислюється чому Івано-Франківськ названо на честь великого Каменяра. В більшості екскурсійних програм по місту немає інформації щодо життя та діяльності Івана Франка в місті Івано-Франківськ. Всім відомо, що Іван Якович Франко – це поет і письменник.

Мета розробки нової екскурсії – зацікавити широкий загал екскурсантів, адже вона не буде носити виключно науковий характер, розкриє цікаві та маловідомі сторінки особистого життя Івана Франка.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою туристичного продукту, яка дає можливість туристу ознайомитись з усіма туристичними ресурсами є екскурсія.

Екскурсія (лат. *excursio* – “поїздка”) – цілеспрямований наочний процес пізнання навколишнього середовища з використанням заздалегідь відібраних об’єктів у природних умовах під керівництвом спеціаліста – екскурсовода відповідно до наперед визначеної тематики.

Зміст майбутньої екскурсії, її ідейна спрямованість та пізнавальна цінність значною мірою залежать від знань методистів і екскурсоводів, їх компетентності, володіння основами педагогіки та психології, вміння обрати засоби та прийоми впливу на аудиторію. Процес підготовки екскурсії включає підбір та вивчення об’єктів і матеріалів про них. Створення нової екскурсії – досить складний та напружений процес, який може тривати від кількох місяців до року і включає [4]:

- розробку нової теми – креативний процес зі створення інноваційного екскурсійного продукту;

- підготовку екскурсовода до проведення нової для нього, але вже розробленої і запровадженої в асортимент, виробничо-обслуговуючої діяльності екскурсійної (туристичної) організації. Він доповнює її з огляду на нові факти та інформаційно-аналітичні матеріали за темою і опановує вдосконалений продукт для кваліфікованого та якісного надання послуг клієнтам.

Ім’я великого Каменяря міцно пов’язане з Прикарпатським краєм. Видатний український поет, письменник, учений, громадський і політичний діяч Іван Франко впродовж 40 років своєї наукової діяльності вніс великий вклад у вивчення історії Прикарпаття [4].

У 1962 р., Указом Президії Верховної Ради СРСР місто Станіславів перейменовано на Івано-Франківськ. І це справедливо, бо з ім’ям Івана Франка пов’язана історія багатьох населених пунктів Прикарпаття [3].

Актуальність дослідження полягає у необхідності створення такої екскурсійної програми, яка буде спроможна задовольнити потреби туристів та сприятиме сталому розвитку туристичної галузі на Прикарпатті та у місті Івано-Франківську.

Об’єкт дослідження – події та місця в Івано-Франківську, що пов’язані із життям Івана Франка.

У процесі підготовки та дослідження матеріалів екскурсії велику увагу слід приділити вивченню об’єктів безпосередньо на місці, в їх природному оточенні. Відбір об’єктів закінчується складанням картки

або паспорта на кожен з них. До картки заносяться такі дані про вид об'єкта (пам'ятка архітектури, місце боїв, обеліск, захоронення) та ряд характеристик, таких як: назва пам'ятки (попередня, сучасна); історична подія, з якою пов'язаний об'єкт, дата цієї події; місцезнаходження об'єкта, його адреса; опис пам'ятки (автор, дата спорудження, з яких матеріалів виготовлено, текст меморіального напису); джерела відомостей про пам'ятку: літературні, архівні, усні перекази; збереження пам'ятки (стан об'єкта та прилеглої території, дата останнього ремонту і реставрації); охорона пам'ятки (на кого покладена, якою ухвалою); в яких екскурсіях пам'ятку використовують як об'єкт показу; дата складання картки, прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, яка склала картку. До картки додають фотографію об'єкта (теперішній вигляд).

Остаточний відбір об'єктів надає всі підстави перейти до складання маршруту екскурсії.

Маршрут екскурсії визначає оптимальний шлях пересування екскурсантів (екскурсійної групи), який підпорядковується вимогам логічної послідовності відвідування об'єктів екскурсійного показу й атракційності загального сприйняття. Основне завдання при складанні маршруту – компактно організувати логічно-послідовний показ об'єктів з урахуванням їх місцезнаходження та забезпечити зорову основу для розкриття теми екскурсії. Визначають об'єкти, що виконують основну роль для розкриття теми екскурсії та окремих її підтем, та допоміжні.

Доцільно розпочати екскурсію “Івано-Франківськ – місто Франкове” із відвідування Будівлі колишнього поліцейського магістрату Станіслава, саме з цього місця у Івана Франка відбулось знайомство з нашим прекрасним містом. Відвідаємо також міську ратушу, площу ринок, Будинок бойка, колишню гімназію, в якій мав честь проводити уроки Каменярь, приміщення найстарішої лазні Івано-Франківська, де проходила надзвичайно важлива подія, дізнаємось, що зв'яже митця з теперішньою піцерією “Тіп-Топ”, відкриємо для себе музу та друге кохання Франка, спробуємо проаналізувати, що стало причиною його страждань із “гордою княгинією” та дізнаємось, чим Станіславів так вабив цю надзвичайно відому, але водночас загадкову особистість. Також з'ясуємо і обговоримо тему, чому Іван Франко у Станіславі “отримав гарбуза” [2].

Висновки. Отже, розробка та впровадження даної екскурсії стане позитивним моментом в туристичному житті міста Івано-Франківськ. Також дана тематика екскурсії доводить доцільність активізації екскурсійної діяльності у місті, адже місто володіє значними ресурсами, історико-культурним потенціалом, відносно розвинутою туристичною інфраструктурою. Запровадження даної тематичної екскурсії стане поштовхом для створення системи нових туристсько-екскурсійних маршрутів, що має сприяти розвитку та активізації туризму в Івано-Франківську, створенню нового туристичного продукту та екскурсійних програм, що сприятиме сталому розвитку туризму на Прикарпатті та у місті Івано-Франківську.

Список використаних джерел і літератури

1. Івано-Франківська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступ: <http://www.gov.if.ua/news/27916>.
2. Іван Франко у Станіславові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.if.ua/franko/1312460383.html.
3. Іван Франко та Івано-Франківщина [Електронний ресурс]. – Режим доступ: <http://lib.if.ua/franko/1310570562.html>.
4. Коробейникова Я.С., Долгопола Г.Є., Г., Зоріна Г.П. Організація екскурсійних послуг: лабораторний практикум. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2015. – 42 с.

Halyna DOLGOPOLA, Iryna SMYK DEVELOPMENT OF NEW PRODUCT OF EXCURSION “IVANO-FRANKIVSK IS A CITY OF FRANKO”

The basic value of organization of excursion services of modern tourist industry is reasonable in the article. An analysis and features of application of main principles which should be adhered to during the organization of excursion activity is presented.

Keywords: organization of excursion services, excursion activity, tourist industry, principles of organization of excursion activity.

УДК 06.076 : 378.144.2 : 070

Володимир ХОЛЯВКА, к.е.н., доцент

Марія ФІЛЬ, к.т.н., доцент

Львівський державний університет фізичної культури,

Тетяна КОРОПЕЦЬКА, к.е.н., доцент

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний і-т

СУЧАСНІ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНІ ПОСЛУГИ У М. ЛЬВІВ

Висвітлено туристично-екскурсійні послуги м. Львова. Описано завдання, мету та закон туристично-екскурсійних послуг. Проведено аналіз різновидів екскурсій у м. Львові.

Ключові слова: екскурсія, туризм, послуги, ескурсовод, концепція.

На Львівщині функціонують 12 туристично-інформаційних центрів, туристичні послуги надають 162 туристичні оператори, туристично-екскурсійні маршрути обслуговують 850 кваліфікованих екскурсоводів та гідів-перекладачів, створена широка мережа санаторно-курортних закладів, за кількістю яких Львівщина посідає 2 місце в Україні (100 санаторіїв та закладів відпочинку, з яких 46 санаторіїв, 8 пансіонатів із лікуванням, 8 санаторіїв-профілакторіїв, 6 будинків і пансіонатів відпочинку та 32 бази відпочинку та інші заклади).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним та специфічним питанням розвитку туризму та сфери рекреаційних послуг присвячені наукові доробки багатьох вітчизняних вчених. Проте, характеристика шляхів вирішення проблем розвитку туризму окремого регіону, дослідження потенціалу регіональної туристично-рекреаційної сфери представлені саме в працях О.О. Бейдик, О.В. Колотухи, В.Ф. Кифяка, О.Д. Король, О.О. Любіцевої, М.П. Мальської, А.В. Мокляк, М.М. Поколодної, І.М. Філоненко, Г.В. Чернова, І.М. Яковенко та ін. [2; с.33; 3, с.33]. Окремо варто назвати наукові праці, в яких охарактеризовано особливості екскурсійної справи, описано методику підготовки та проведення краєзнавчих, історичних, літературних та інших екскурсій [2; 3]. У цих роботах також указано на важливість екскурсій у контексті розвитку туристичної галузі.

Керуючись Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, ст.28, ст.32, з метою впорядкування екскурсійної діяльності,

ефективного використання культурного та духовного надбання, підтримки місцевого туристично-екскурсійного бізнесу, розвитку виставкової діяльності, створення у м. Львові виставкового центру європейського значення виконавчий комітет вирішив “Затвердити”:

1.1. концепцію екскурсійної діяльності у м. Львові;

1.2. заходи щодо реалізації концепції екскурсійної діяльності у м. Львові;

1.3. концепцію виставкової діяльності у м. Львові [4].

Метою Концепції є формування нових підходів та принципів у екскурсійній діяльності, впровадження яких сприятиме збереженню та ефективному використанню культурного та духовного надбання у Львові, підтримає місцеві суб’єкти туристично-екскурсійної діяльності, принесе значну економічну вигоду місту, сприятиме перетворенню м. Львова у важливий туристичний центр світового значення.

Головними завданнями Концепції є:

- ✓ покращення іміджу м. Львова як туристичного центру;
- ✓ впорядкування підприємницької діяльності, пов’язаної з наданням екскурсійних послуг у м. Львові;
- ✓ підтримка місцевого туристично-екскурсійного бізнесу у м. Львові;
- ✓ підвищення рівня зайнятості львівських екскурсоводів (гідів-перекладачів);
- ✓ створення умов для збереження та ефективного використання культурного та духовного надбання у Львові;
- ✓ забезпечення високої якості надання екскурсійних послуг у м. Львові;
- ✓ сприяння підвищенню професійного рівня екскурсоводів (гідів-перекладачів), забезпечення безпеки туристів;
- ✓ створення бази даних екскурсоводів (гідів-перекладачів) та туристичних маршрутів у м. Львові;
- ✓ збільшення надходжень у міський бюджет [4].

Під час екскурсійних турів можна побачити, як кожна епоха залишила свій слід в історичних пам’ятках міста. Провівши вікенд у Львові є можливість проникнутись духом міста, відчути на собі його незвичну, старовинну атмосферу та традиції. Різноманітні екскурсії на будь-який смак, індивідуальні або групові, денні або вечірні, міські та

заміські, гастрономічні та тематичні екскурсії надають можливість відчувати історію у всій величі та красі.

Екскурсія – це інтелектуальна діяльність людини у вільний час, спрямована на одержання нової інформації. знайомство з об’єктами (відповідно з певною темою) в русі або при зупинках. Головною ознакою екскурсії є єдність показу об’єктів екскурсії та грамотної і цікавої розповіді екскурсовода. Характеристику та види екскурсій показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз різновидів екскурсій у м. Львові[1; с.87-90]

№	Види екскурсій	Характеристика
1.	Оглядові	Маршрути оглядових екскурсій проходять вулицями середньовічного міста, відомій Площі Ринок, проспектами та вулицями, які наповнені історією. Найголовніші пам’ятки Львова
2.	Автобусні	Оглядова автобусна екскурсія може відбуватись за будь-якої погоди. З вікон автобуса можливо оглядати історичні пам’ятки міста. Є можливість обрати екскурсію зручною мовою для Вас
3.	Заміські	Багата історія Львівських околиць дозволяє відволіктися від щоденних клопотів і поринути в історію та красу природи
4.	Тематичні	Тематичні екскурсії для вибагливих гостей, котрі знайомі вже з класичними екскурсіями Львовом.
5.	Велосипедні	На велосипеді можна побачити значно більше, ніж під час пішої прогулянки Львовом і при цьому отримати задоволення від катання. Львів відомий як велосипедна столиця України, переконайтесь в цьому вивчаючи місто на велосипеді.
6.	Гастрономічні	Львів – це місто, яке має свій смак та образ. Цей тур для людей, які не уявляють свого життя без смачної їжі чи напоїв

Для покращення туристично-екскурсійних послуг, відвідувачам міста працівники фірми “Lviv.Travel” рекомендують Топ 10 архітектурних перлин Львова, які повинен побачити кожен, хто

побував у Львові. Усі вони компактно знаходяться в центральній частині міста.

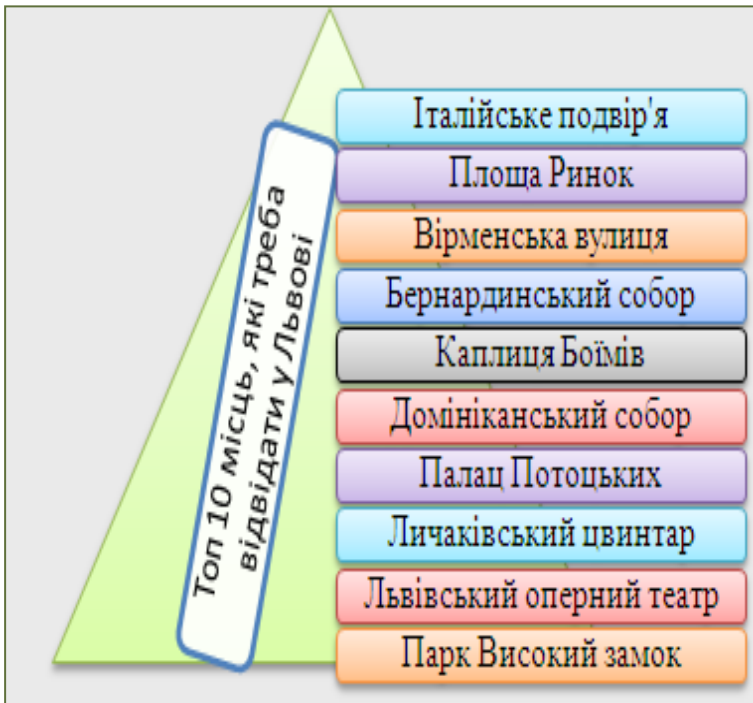

Рис.1. 10 місць, які треба відвідати у Львові

Як регіон із віковою спадщиною Львівщина багата на музеї, яких в області налічується понад півтори сотні. Давні традиції на Львівщині мають театральне та музичне мистецтво. Тут створено в XIX ст. перший в Україні постійно діючий театр, першу музичну академію, перший український професійний театр.

В області діють 10 театрів, серед яких Львівський оперний театр ім. С.Крушельницької – один з найкрасивіших у Європі.

Суттєвих результатів досягнуто у розвитку туристичної інфраструктури області. Вперше в Україні на Львівщині розроблено та встановлено туристичні знаки індивідуального проектування за європейськими стандартами на коричневому тлі до об'єктів туристичного відвідування на автошляху Чоп – Київ (ділянка від

м. Львова до с. Івашківців Сколівського району), Рава-Руська – Львів та Краківець – Львів.

Розроблено та апробовано нові туристично-екскурсійні маршрути в районах Львівської області з циклу “Невідома Львівщина: “Горами нашої слави“, “Шляхами ОУН-УПА“, “Шляхами Пінзеля і Фредра“, “Біле і Чорне“, “В Стільсько до білих хорватів“, “Серце Ягалла“, “Стрий“, “Кавовий Валентин“, “До Святого Валентина“, “Кам’яні бузьки“, “Вітражі та мозаїки Львова“, “Спадщина Бориса Возницького“, “Фрески Яна Генріха Розена“, інші.

Отже, з вище описаного, можемо стверджувати, що туристично-екскурсійні послуги необхідні, для більшого впізнання, тому, що культурно-пізнавальні послуги, щорічно набувають більшого розвитку та потреб.

Список використаних джерел і літератури

1. Емельянов Б.В. Экскурсоведение: учебник / Б.В. Емельянов. – 6-е изд. – М.: Советский спорт, 2007. – 216 с. – Режим доступа : http://tourlib.net/books_tourism/ekskurs.htm.
2. Ишекова Т.В. Экскурсионное дело: учебное пособие / Т.В. Ишекова. – Саратов: Изд-во “Научная книга“, 2006. – 40 с.
3. Рішення №526 / Про концепції екскурсійної та виставкової діяльності у м. Львів – Режим доступу : <http://www8.city-adm.lviv.ua>
4. Соловей М. В. Навчальні екскурсії у загальноосвітніх школах України у 20-х роках ХХ століття / М.В. Соловей // Педагогічний дискурс: зб наук. пр. – Хмельницький, 2008. – Вип. 4. – С.144–150. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc-gum/peddysk/2008-04/solovei.pdf>.

**Volodymyr HOLJAVKA,
Marya FIL,
Tetiana KOROPETSKA**

Statti has visually invested in the tourist-excursion services of Lviv. Described zavdanya, metu that law of tourist-excursion service. Conducted analiz riznovidiv ekskursiy m. Lviv.

Key words: excursion, tourism, services, escourse, concept

Ярослава КОРОБЕЙНИКОВА, доц., к.геол.н.
Ірина СМИК, студентка,
Івано-Франківський нац. техн. у-т нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Проведено дослідження особливостей формування, структури і динаміки організації готельного господарства. Розглядається становлення процесів та явищ, котрі сприяють розвитку готельного сектору Івано-Франківська, проаналізовано сучасний стан розвитку закладів розміщення та готельного забезпечення міста, відповідність готелів стандартам.

Ключові слова: туризм, готельне господарство, туристичні потоки, заклади розміщення, Івано-Франківськ.

Постановка проблеми. Івано-Франківськ має високий рівень інвестиційної привабливості, його краса та унікальність стимулює туристичний потік, який зростає щорічно. Перебуваючи на перетині туристичних шляхів, Івано-Франківськ є своєрідними “воротами в Карпати”, що беззаперечно відіграє першочергове значення в умовах ведення інвестиційної діяльності та розвитку готельного господарства. Пріоритетною політикою у галузі туризму є, передусім, перетворення міста з транзитного у повноцінну туристичну дестинацію з потужною туристичною інфраструктурою. Тому, актуальним залишається дослідження стану та перспектив розвитку готельної бази м. Івано-Франківська.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану готельного забезпечення міста, проведення типології готельних підприємств міста та їх територіальної організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до вивчення готельного господарства виявили у своїх працях Бондар Н., Грабовенська С., Гуменюк А., Доценко В., Гукалова Т., Арпуль О. Доволі плідно працюють В. Гетьман, В. Мацола, О. Любіцева, М. Мальська, П. Жук, Л. Гринів, О. Стецюк та інші дослідники.

Виклад основного матеріалу. Івано-Франківська область та саме місто Івано-Франківськ відносяться до однієї з найрозвиненіших

туристичних територій держави. Сьогодні тут розвиваються різноманітні види туризму. Однією із найважливіших складових туристичної індустрії, яка визначає її потенціал, є готельне господарство, крім того це головний фактор і основа туристичної інфраструктури, яка відіграє провідну роль у презентації вітчизняного туристичного продукту на світовому ринку туристичних послуг.

Готельне господарство – важлива складова сфери послуг. Належний рівень розвитку готельних підприємств є передумовою функціонування економіки як цілої країни так і окремих міст, адже він сприяє пожвавленню суспільно-економічних контактів, зв'язків, посилює економічний потенціал регіону і, в цілому, підсилює рейтинг області [1].

Варто відзначити, що останнім часом в Івано-Франківську приділяється чимала увага покращенню стану і розвитку туристичних ресурсів. Також у місті пожвавився розвиток готельного господарства, що пов'язано з унікальністю географічного положення поблизу та пожвавленням туристичної діяльності загалом в регіоні. Проте, на сьогодні стан готельного господарства міста залишає бажати кращого, оскільки готелі, переважно не за всіма критеріями відповідають вимогам, а номери, здебільшого, мають застарілу матеріально-технічну базу. Також за кількістю готелів Івано-Франківськ відстає від розвинених міст Європи (таблиця 1). Нормою вважають, коли населений пункт забезпечений такою кількістю готельних місць, яка становить 1 % від загальної кількості його населення [4].

Таблиця 1.

Динаміка кількості готелів та інших місць для тимчасового проживання в Івано-Франківську за 2002–2016 рр. [3]

Роки	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	35	28	37	35	38	38	37	40
Кількість номерів	1303	1180	1290	1395	1587	1587	1553	1590
Одноразова місткість, місць	2362	2075	2444	2804	3846	3846	3260	3886

Із загальної суми закладів розміщення в Івано-Франківську 40 закладів, серед них: 22 готелі, 2 гостинні двори, 12 motelів і 4 хостели [2]. Згідно системи бронювання Booking, в Івано-Франківську: 24 готелі, 7 хостелів, 3 motelі, що свідчить про недостатню рекламно-інформаційну роботу закладів.

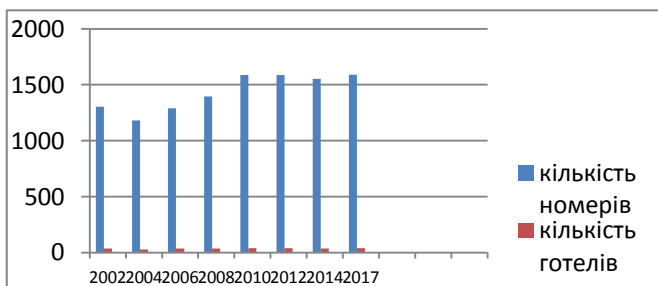

Рис. 1. Динаміка розвитку закладів розміщення в Івано-Франківську (2002 – 2016 рр.)

Структура закладів розміщення в Івано-Франківську (станом на січень 2017 року) наведена на рисунку 2.

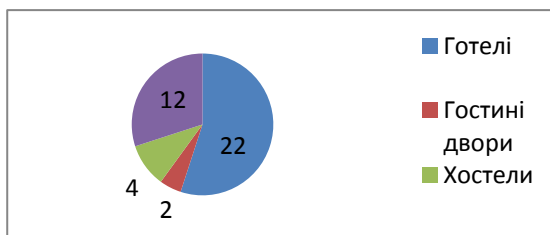

Рис. 2 . Структура закладів розміщення в Івано-Франківську

За офіційними даними в Івано-Франківську 11 сертифікованих готелів, серед них: 8 готелів, 2 мотелі, 1 хостел [4]. За рівнем цін станом на 2017 р. заклади розміщення в Івано-Франківську відносяться до бюджетних та економних (від 150 до 680 грн за ліжко-місце). Згідно із постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 803 “Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об’єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)” готелям встановлюються такі категорії: “п’ять зірок”, “чотири зірки”, “три зірки”, “дві зірки” та “одна зірка” [5]. В Івано-Франківську готелю “Надія” присвоєно “три зірки”. Готелі міста переважно призначені для ділового туризму (участь у конгресах, виставках, переговорах тощо). Найпопулярнішими готелями такого призначення є: “Надія”, “Фонтуш”, “Станіславів”.

Залежно від місткості номерного фонду (кількість місць) підприємства готельного господарства є малими (до 100 номерів, 150 місць). Єдиним середнім готелем (244 місць) є готель “Надія”. Проте, в Івано-Франківську зупиняються не тільки з метою ділового туризму. Близька наближеність до Карпат зумовлює туристів, хоча б одну добу зупинитись у Івано-Франківську. Для такого перебування туристи надають перевагу хостелам. Близько половини закладів розміщення розташовано у центрі міста. Хостели – переважно в районі залізничного вокзалу, мотелі – на об’їзних дорогах міста.

Готельний бізнес в Івано-Франківську перспективний як мінімум із чотирьох причин: в регіоні, спостерігається підвищення ділової активності, що, як правило, неминуче викликає збільшення об’ємів так званого “ділового туризму”, причому не тільки внутрішнього, але і в’їзного; як показує світова практика, підвищення доходів населення (а воно в Україні вже відбувається) призводить до того, що люди все більше подорожують, а значить, зупиняються в готелях; Україна, що заявила про свою інтеграцію до європейських структур, поступово стає для європейців привабливішою; очікується зниження і уніфікація готельного збору, обов’язкові платежі для готелів повинні зменшитись.

Висновки. Аналіз сучасного стану засобів розміщення Івано-Франківська виявив стійку тенденцію збільшення кількості закладів, однак термінологічну, типологічну, статистичну неузгодженість. Перспективи розвитку засобів розміщення у місті Івано-Франківську: збільшити кількість номерів класів люкс і напівлюкс, що в наш час користуються великим попитом, так і бюджетних закладів; поглиблення спеціалізації готельних закладів; запровадження комп’ютерних технологій та розробка сайтів готелів для їх популяризації; формування стратегічних конкурентних переваг та надання послугам більш високої якості; підвищення кваліфікації кадрів стосовно знання іноземних мов та управління якістю в діяльності підприємств готельного господарства.

Список використаних джерел і літератури

1. Аналіз структурних змін на ринку засобів розміщення м. Івано-Франківська [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.br.com.ua/diplom/Macro_economic/71576-30.html.
2. Всесвітня мережа бронювання Booking [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.booking.com>.
3. Головне управління статистики і Івано-Франківській області «Готелі та інші місця для тимчасового проживання» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua>.
4. Грабовенська С.П. «Економічний аналіз готельного господарства та динаміка туристичних потоків в Україні», Науковий вісник Національного лісотехнічного університету. - 2012. – Вип.22.1. - С.214-221. [Ел. ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/grabovenska.htm.
5. Івано-Франківська обласна державна адміністрація “Роз’яснення щодо сертифікації і категоризації послуг тимчасового розміщення” [Ел. ресурс]Режим дост.: <http://www.if.gov.ua/?q=page&id>
6. Кабінет міністрів України. Постанова від 29 липня 2009 р. № 803, Київ “Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об’єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)” [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/803-2009-%D0%BF>.

**Yaroslava KOROBEINYKOVA,
Iryna SMYK**

THE SPECIFICS OF STRUCTURE AND TERRITORIAL ORGANIZATION OF HOTEL INDUSTRY OF IVANO-FRANKIVSK CITY

In this article is investigated the features of structure and dynamic formation of hotel industry organization. It is considered the formation of process and occurrence that promote development of Ivano-Frankivsk hotel sector, and analyzed the current status of accommodation facilities. The current status of hotel providing in city and standards compliance of hotels is analyzed too.

Keywords: tourism, hotel industry, tourism flows accommodation facilities, Ivano-Frankivsk.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ДОПОМІЖНИХ ВИДІВ РЕКРЕАЦІЇ У ГУСЯТИНСЬКО-САТАНІВСЬКОМУ РЕКРЕАЦІЙНОМУ РАЙОНІ

Висвітлено питання щодо значимості історико-культурних ресурсів Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району у розвитку туризму. Проведено оцінку історико-культурних туристичних ресурсів у даному районі.

Ключові слова: туризм; історико-культурні ресурси; фестиваль; рекреаційний район; архітектурні пам'ятки.

Постановка проблеми. Особливого значення для рекреаційних районів, що спеціалізуються на лікувально-оздоровчому туризмі набувають історико-культурні ресурси, як додатковий фактор розвитку, оскільки вони не вимагають великих фінансових затрат. Варто зосередити увагу на етнотуристичних ресурсах регіону. Це – найбільш привабливі об'єкти для підвищення культурно-освітнього рівня населення. Тому актуальним завданням сьогодні є дослідження наявних етнотуристичних ресурсів рекреаційних районів, ознайомлення із закордонним досвідом їх використання, зокрема, проведення фестивальних заходів, розвитку народних промислів та запозичення продуктивних ідей з метою активізації діяльності туристичного комплексу.

Аналіз основних публікацій. Питання теорії і методики територіальної організації господарства та характеристики основних видів туристично-рекреаційних ресурсів ґрунтовно досліджені у працях Б. Данилишина, М. Долішнього, Є. Беленького, В. Євдокименка, І. Зоріна, В. Квартальнова, О. Любіцева, В. Мікловд, Н. Недашківської, В. Кифяка, В. Павлова, С. Харічкова, О. Шаблія та інших. Оскільки етнотуристичні ресурси не є достатньо вивченими, то на сучасному етапі постає питання про їх детальне дослідження та оцінку туристичної придатності.

Мета дослідження – аналіз історико-культурних ресурсів як чинник розвитку допоміжних видів рекреації у Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі.

Виклад основного матеріалу. У рекреаційних районах, крім основних видів рекреації, можуть розвиватися допоміжні, які сприяють розвитку основних, дозволяють курортникам отримати додаткові туристичні послуги.

Гусятинсько-Сатанівський рекреаційний район має велику історико-культурну спадщину, сформовану під впливом етнічних, історичних, географічних та економічних чинників.

У Гусятинському рекреаційному центрі є пам'ятка архітектури XVII ст., колишня єврейська синагога, яка добре збереглася. Тут же похований мудрець, рабин, автор філософських творів Давид Мокше Фрідман (1827–1904 рр.). Його відновлена могила знаходиться біля житлового будинку по вул. Тернопільській, 4.

Варті уваги в райцентрі також пам'ятки архітектури – діюча церква св.Онуфрія (друга половина XVI ст.) – взірць поєднання подільської архітектури з молдавською, діючий костіол і келії монастиря отців бернардинців (1610 р.).

У с. Крогульці та м. Копичинці збереглися дерев'яні церкви Параскеви, 1512 р., Воздвиження Чесного Хреста, 1630 р., пам'ятки архітектури.

У районі знаходиться унікальний природний комплекс-заповідник “Медобори” площею 9455 га, який простягається вздовж річки Збруч. Територія заповідника багата на історичні пам'ятки.

На горі Богіт (висота 414 м), недалеко від с. Городниця, є давньоруське святилище, де, за свідченням археологів, до XIV століття стояв кам'яний ідол, який був центром язичницького паломництва. В наш час тут проводять свої щорічні обряди прихильники РУН-віри, послідовники давньоруських релігійних традицій.

Захоплення виникають у всіх, хто відвідує ці місця вертикальні печери “Перлина”, “Христинка”, “Пуща відлюдника”. Наскельна печера Відлюдника не обійшлась, очевидно, без людських рук, бо більше нагадує келію. В ній до 1947 р. проживали монахи-схимники.

У селі Сидорів за 12 км від райцентру знаходиться частково зруйнована фортеця (XVI ст.). Це цікава оборонна споруда, яка має

науково-пізнавальне значення і є привабливою для туристів на туристичному маршруті.

Інтегральний показник пізнавальної цінності історико-культурних туристичних ресурсів [1] Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району за шкалою ІКТР становить 122 бали із 182 можливих. Коефіцієнт пізнавальної цінності рекреаційного району становить – 0,74 (високоатрактивні).

Таблиця 1.

**Оцінка
історико-культурних туристичних ресурсів Гусятинсько-
Сатанівського рекреаційного району**

Історико-культурні туристичні ресурси	Оцінка (бали)
I. Археологічні об'єкти	
Поселення трипільської культури (правий берег р. Збруч – с. Козина Гусятинського району Тернопільської області), Скільський курган – смт Сатанів, Звенигород – околиці смт Сатанів, Збручанський ідол – г. Богіт...	10
II. Меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами і бойовими та культурними традиціями	
Смт Гусятин – Будинок Польського народного товариства «Сокіл», Український народний будинок. Чемеровецький район – садиба поміщика Журавського, с. Вишнівчик; Водяний млин капітана Бистрицького, с. Кочубіїв...	10
III. Пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з життям та творчістю діячів історії, культури	
Пам'ятник Северину Наливайку у смт Гусятин; пам'ятники учасникам Великої Вітчизняної війни та воїнам УПА...	6
IV. Пам'ятники оборонного будівництва (земляні або муровані укріплення, замки із бастіонними укріпленнями, монастирі, найновіші фортифікаційні споруди XIX-XX сторіч)	
Міська брама (мур.); XV-XVI ст., 1724 р.; смт Сатанів; Замок (мур.); XIV - XVI ст., 1724 р.; смт Сатанів; синагога (мур.); 1514-1532 рр.; смт Сатанів; Троїцький монастир (мур.); XVI – XVIII ст.; с. Сатанівська Слобідка; Троїцька церква (мур.); 1654 р.; с. Сатанівська Слобідка; Келії з надбрамною дзвіницею (мур.); 1654 р.; с. Сатанівська Слобідка; в'їзна брама (мур.); XVIII ст.; с. Сатанівська Слобідка; Руїни замку – смт Гусятин, синагога – смт Гусятин	15

V. Сакральні споруди (церкви, костели, синагоги тощо)		
<p>Городоцький район – Олександрівська церква (мур.), м. Городок, 1841 р.; Будинок сестер милосердя (шпиталь)(мур.), м. Городок; Іоанно-Богословська церква та дзвіниця (мур.), с. Жишинці, 1904 р.; Різдво-Богородицька церква (мур.), с. Кузьмин, 1839 р.;</p> <p>Гусятинський район – Церква Св. Богородиці (мур.), 1860 р., с. Буцики; Церква Успіння (мур.), 1726 р., с. Вікно; Костел (мур.), XIX ст., с. Городниця; Церква Св. Трійці (мур.), 1772 р., с. Городниця; синагога (мур.), XIX ст., смт Гримайлів; Церква Пресвятої Діви Марії(мур.), 1807 р., смт. Гримайлів; Церква Преображення(мур.), 1766 р., с. Зелене; Церква Покрови (мур.), 1899 р., с. Ключинці; Церква Св. Юрія (мур.), 1873 р., с. Кокошинці; Костел Успення Пресв'ятої Богородиці (мур.), 1805 р., м. Копичинці; Церква Св. Михаїла (мур.), 1899 р., с. Коцюбинці; Церква Св. Миколая (мур.), 1850 р., с. Личківці; Костел (мур.), XIX ст., с. Личківці</p> <p>Чемаровецький район – Михайлівська церква (мур.), с. Завадівка, 1906 р.; Хрестовоздвиженська церква (мур.), с. Кочубеїв, 1869 р.; костел (мур.), с. Кутківці, 1786 р.; Різдва Богородиці церква (мур.), с. Мар'янівка, XIX ст...</p>		15
VI. Пам'ятки народної архітектури (поселення, двори, господарські і житлові будівлі, дерев'яні церкви, каплиці, костели і інші культові споруди).		
<p>Гусятинський район – Церква Різдва Христового(дер.), 1888р., с. Верхівці; Житловий будинок (мур.), XIX ст. – смт Гусятин;</p> <p>Городоцький район – садиба, нині СПТУ, с. Лісоводи, поч. XIX ст.; а) палац (мур.), поч. XIX ст.; б) стайня (мур.), XIX ст. в) комора (мур.), XIX ст...</p>		10
VII. Громадські споруди (народні школи, народні доми, шпиталі, корчми, млини і т.п.)		
<p>Гусятинський район – Український народний дім (мур.), XIX ст., м. Копичинці,</p> <p>Городоцький район – Земська лікарня (мур.), с. Кузьмин, 2-га пол. XIX ст.; Млин (мур.), с. Кузьмин, поч. XIX ст; Млин, с. Купин, XIX ст; Заїзд (корчма) (мур.), нині СШ, с. Нове Поріччя, I-а пол. XIX ст.; Водяний млин, с. Остапківці, XIX ст.</p>		10
VIII. Палацово-паркові ансамблі		
<p>Городоцький район – Палац (мур.), нині СШ, с. Жишинці, I-а пол. XIX ст.; Гусятинський район – Парк. XIX ст, смт Гримайлів</p>		6
XIX. Сучасні пам'ятки архітектури		
<p>Офісні будівлі центру міста Копичинці, санаторно-оздоровчий комплекс «Перлина Поділля» – смт Сатанів</p>		7

Х. Професійні художні промисли	
“Майстерня дядька Савки” – у межах фестивалю “Душа землі моєї” (сmt Сатанів)...	7
ХІ. Народні художні промисли (ткацтво, килимарство, вишивка, художня обробка шкіри, художнє плетіння, деревообробка, гончарство)	
Гусятинський район – Василь Бордачевський (с. Товсте) – українська кераміка, Неля Гаврисичин (м. Копичинці) – вишивка...	12
ХІІ. Пам’ятки матеріальної культури	
Етнографічні музеї (сmt Сатанів, сmt Гусятин, м. Хоростків)...	12
ХІІІ. Пам’ятки фольклору	
Всеукраїнський фестиваль – “Пісенні Медобори – мелодія краси”, що відбувається у селищі Гусятин. Всеукраїнський фестиваль сільської молоді “Купальська феєрія” – с. Чагарі Гусятинського району...	12
РАЗОМ	122

Історико-культурні об’єкти, які розташовуються на території Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району, можуть використовуватися як ресурси для різних видів туризму, наприклад, пам’ятники оборонного будівництва (IV) та палацово-паркові ансамблі (VIII) – для замкового туризму; сакральні споруди (церкви, костели, синагоги тощо) (V) – для сакрального туризму; меморіальні пам’ятки, пов’язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами і бойовими та культурними традиціями (II), та пам’ятники і пам’ятні місця, пов’язані з життям та творчістю діячів історії, культури (III) – для сентиментального туризму.

Зважаючи на те, що сьогоднішній рекреант надає перевагу відпочинку у незабруднених місцях, а також шукає можливості для активного відпочинку, культурного збагачення та самоосвіти – у межах Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району проводиться ціла низка різноманітних етнофестивалів, які сприяють розвитку культури українського села, популяризації традиційної народної культури та залученню широких верств населення до участі у її відродженні. Зокрема, на базі Сатанівського рекреаційного центру організовується Регіональний фестиваль-конкурс народного мистецтва “Душа землі моєї”, який проводиться за сприяння управління культури, туризму і курортів Хмельницької обласної державної адміністрації; відділу культури і туризму Городоцької районної державної адміністрації.

Мета та завдання фестивалю-конкурсу:

- відродження та розвиток українських національних культурно-мистецьких традицій;
- сприяння підйому творчої активності у широких мистецьких колах та серед аматорів народного мистецтва;
- визначення перспектив розвитку народно-музичного, хореографічного та фольклорного мистецтва;
- популяризація духовної спадщини та подальший розвиток виконавської майстерності фольклорних колективів та виконавців: народної пісні, традиційного виконавства на народних інструментах, народної хореографії та слова;
- сприяння вихованню у молоді любові до рідної землі, поваги до духовної спадщини свого народу;
- налагодження творчих контактів, обмін досвідом та творчими здобутками з іншими регіонами.

Учасниками фестивалю є фольклорні, танцювальні колективи, інструментальні та вокальні ансамблі, солісти-інструменталісти та співаки, колективи з Вінницької, Волинської, Тернопільської, Луганської, Рівненської областей та 30 з районів та міст області.

У фестивалі беруть також участь майстри народного мистецтва з області та Львівщини, Тернопільщини, Вінниччини, Івано-Франківщини, які представляють на виставці-ярмарці вишивані вироби, різьблення деревини, соломо- та лозоплетіння, декоративний розпис, витинанку, бісероплетіння, гончарство, писанкарство тощо.

У програмі фестивалю:

- конкурсне прослуховування учасників регіонального фестивалю конкурсу народного мистецтва “Душа землі моєї”;
- робота етнографічних павільйонів “Вулички старого Сатанова”;
- туристично-спортивні змагання “Туристичний бум”;
- урочисте відкриття регіонального фестивалю-конкурсу “Душа землі моєї”;
- концертне дійство “Мистецьким перевеслом вінчуємо наш край” за участю фольклорних колективів України та області;
- виставка майстрів декоративно-прикладного мистецтва “З народних джерел”;
- свято народної кухні “Городоцькі пампухи”;

- робота містечка ремесел “Майстерня дядька Савки”: майстер-класи подільської витинанки, народних оберегів, гончарства, ковальства, ляльки-мотанки, лозоплетіння, бісероплетіння та макраме;
- парад ансамблів народної музики, троїстих та весільних музик “Подільська дроботуха”;
- майстер-клас подільського танцю;
- фестивальний подіум “Українська вишиванка”;
- гала-концерт переможців та гостей фестивалю-конкурсу “Душа землі моєї” [4].

Місцева влада скеровує свою діяльність і на організацію культурно-мистецьких заходів, і на збереження мережі та зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури району і, насамперед, на забезпечення галузі висококваліфікованими спеціалістами та підвищення їхнього фахового рівня.

Всеукраїнський фестиваль – “Пісенні Медобори – мелодія краси” відбувається у селищі Гусятин. У цьому дійстві щороку бере участь велика кількість виконавців різних вікових груп. Метою фестивалю є популяризація української пісні як етнобренду [2].

Ще одним цікавим заходом на теренах Гусятинського адміністративного району є Всеукраїнський фестиваль сільської молоді “Купальська феєрія”. Цей захід проводиться у ніч з 6 на 7 липня у с. Чагарі. Святкове театралізоване дійство “Івана Купала” відтворюють аматорські колективи Гусятинського району. У фестивалі беруть участь кращі творчі колективи, фольклорні гурти та виконавці з Київської, Львівської, Рівненської, Хмельницької, Чернівецької областей. Фестиваль насправді набув вражаючих масштабів, адже також дарують гарний настрій і чудові пісні гостей з-за кордону.

Паралельно діє невеличкий ярмарок, святкова виставка народних художніх промислів за участю майстрів народного мистецтва району.

Головною метою фестивалю є відродження українського села, утвердження його самобутності, неповторності, популяризації кращих надбань української пісенної та інструментальної народної творчості, самобутніх обрядових та звичаєвих традицій надзбручанського краю.

Фестиваль сприяє обміну досвідом роботи, допоможе багатьом талановитим виконавцям відкрити широку панораму для культурної співпраці [3].

Гусятинський рекреаційний центр володіє великою кількістю природних та історико-культурних ресурсів, які є передумовою розвитку майже усіх видів туризму. Атрактивні ресурси є вагомою причиною для відвідування даного рекреаційного центру, який характеризується значним рівнем розвитку туристичної інфраструктури – системи різноманітних послуг, які забезпечують комфортність умов перебування.

Висновки. Успіх розвитку етнотуризму у Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі залежить не тільки від наявної матеріально-технічної бази, але і від впровадження інноваційних заходів та проєктів, спрямованих на використання унікальної національної культурної спадщини регіону.

Список використаних джерел і літератури

1. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / [Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П.]. – Львів: НАН України, 1999. – 78 с. – (Наукове видання).
2. Всеукраїнський фестиваль – “Пісенні Медобори – мелодія краси” [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua>.
3. Всеукраїнський фестиваль сільської молоді “Купальська феєрія” [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://kopychyntsi.com.ua>.
4. Положення про регіональний фестиваль-конкурс народного мистецтва “Душа землі моєї” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://onmccm.org/?p=301>.

М. Horun , J.Kitnik., O.Janyk

HISTORICAL AND CULTURAL RESOURCES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF ANCILLARY RECREATION IN HUSYATYN-SATANIV RECREATIONAL AREA

In the article the question on the importance of historical and cultural resources Husyatyn-Sataniv recreational area of tourism were development. The historical and cultural tourism resources in the area were analysed.

Keywords: tourism; historical and cultural resources; festival; recreational area; architectural monuments.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКОВИХ СПОРУД ІВАНО- ФРАНКІВЩИНИ, ЯК ВАЖЛИВИХ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ КРАЮ

Проаналізовано стан та використання замкових споруд магнатських родів на території Івано-Франківської області. Досліджено туристичну привабливість залишків фортифікаційних об'єктів на території Передкарпаття. Відображено, на основі доступних нам джерел, проблеми вивчення, збереження та використання замків на даній території в культурно-пізнавальному туризмі.

Ключові слова: замки; оборонні споруди; шляхетські роди; історико-культурний туризм.

Пам'ятки архітектури, що залишили нам представники минулих століть, становлять вагомому частину багатой культурної спадщини України. Вони – свідки життя народу і розвитку його національної культури. Їм належить важлива інформативна роль щодо пізнання історії краю, їм властивий емоційний вплив на людей, а тому – особливе значення у вихованні почуття патріотизму та відданості своїй землі.

Замкові споруди виступають особливою складовою туристичної привабливості Івано-Франківської області, однак їх використання в туризмі є обмеженим сьогодні через декілька вагомих причин. По-перше, розрекламованість цих об'єктів перебуває, на сьогодні, майже на нульовому рівні. По-друге, місцева влада не вживає заходів, щоб зберегти їх та зробити туристичною атракцією краю, як наслідок, багато унікальних пам'яток перетворилися в руїни. Вивчення можливостей використання наявних фортифікаційних споруд у замковому туризмі, як і власне його розвиток на території краю, є сьогодні одним з найбільш пріоритетних завдань розвитку регіонального туризму, оскільки це дозволить покращити туристичний імідж краю, створити нові робочі місця та, звісно, отримати фінансові надходження в місцевий бюджет [2].

На території Івано-Франківської області збереглося дуже мало замкових споруд, оскільки значна їх кількість була знищена часом та

людиною. До наших днів дійшло лише декілька об'єктів, які зазнали непоправних змін, перебудов та спотворень, що суттєво вплинуло на їх автентичність та зовнішній вигляд. Разом із тим, вони мають велику історико-культурну цінність та можуть стати об'єктами зацікавлення туристів.

На території області збереглися руїни чотирьох оборонних споруд:

- замок XVI ст. в с. Пнів Надвірнянського району;
- замок XVII ст. в с. Раковець Городенківського району;
- замок XVII ст. в смт Чернелиця Городенківського району;
- замок XIV–XVIII ст. в м. Галичі [1].

Галицький (Старостинський) замок увібрав багатовікову історію краю та відноситься до найбільш досліджуваних у різні часи та періоди. Замок мав велике стратегічне значення – він захищав пристань і контролював пересування кораблів по Дністру. До XV ст. він був одним із найзахищеніших в Галичині, чисельність його гарнізону сягала тисячі людей. У замку було кілька десятків малих гармат, чимало вогнепальної зброї.

До наших днів від Галицького замку залишився лише фрагмент: ділянки кам'яних оборонних стін і одна з трьох замкових веж – найголовніша, та, що слугувала за житло. Ця вежа теж була напівзруйнована, але її повністю відновили під час недавньої реконструкції замку. На сьогодні, замок входить до складу національного заповідника “Давній Галич”, який охороняє держава, ведуться реставраційні роботи. На свята, на Замковій горі часто проводяться фестивалі, одним із таких є фестиваль гармат “Сальви лицарській звитязі”.

У проєкті реставрації цієї національної пам'ятки передбачено відновити вцілілі мури, південно-західну вежу та каплицю св. Катерини, відтворити оборонну стіну між вежею і каплицею. У відреставрованій вежі замку буде розміщено експозицію музею пізньосередньовічного та нового Галича. Після завершення реставраційної відбудови та відтворення інтер'єрів, Галицький замок без перебільшення, стане найвишуканішою пам'яткою середньовічної оборонної архітектури Івано-Франківської області [5].

Пнівський замок зведений поблизу гори Страгори, яку добре видно здалека і вона здавна служила орієнтиром. На відміну від

багатьох міст, містечок і сіл, які були мало або й зовсім незахищеними, Пнівський замок мав вигідне розташування, тому не зазнавав руйнування. Часті перебудови, зміна господарів та зміна державних кордонів, розвиток військової техніки привели до поступового занепаду замку. Його все активніше перебудовували і пристосовували для інших цілей, але процес занепаду відвернути так і не вдалось. Останні мешканці перебували в замку до кінця XVIII ст., а на початку XIX ст. замок повністю пустіє і його починають розбирати на будівельні матеріали.

Не зважаючи на руйнування та час, замок зберігся до наших днів. Найкраще збереглась північна стіна, яка не втратила своєї цілісності, збереглося навіть тинькування. Є тиньк і на круглій вежі, яка сполучає північну і східну стіни. У хорошому стані і східна частина. Викладена вона не тільки з каменю, але і з червоної цегли, використовуваної при перебудовах. Східна стіна дає найчіткішу уяву про різницю рівнів поверхні землі всередині замку та оточуючої території: зовнішня сторона стіни вдвічі вища, ніж внутрішня, а це наводить на думку, що в товщі землі всередині замку існувала невидима і прихована від зайвого ока підземна система приміщень. Наявність димних каналів, а також вікон свідчить про те, що з самого моменту виникнення весь комплекс замку планувався і будувався не тільки як фортифікаційна споруда, але і використовувався для житла. Замок славився і великою кількістю підземних ходів, що також помітно посилювало його обороноздатність, особливо в часи облоги [6].

Вдалий проект може перетворити Пнівський замок на комерційно високоприбутковий об'єкт масової екскурсійно-туристичної уваги рекреантів, які перебувають на відпочинку в Карпатах чи курортах у Трускавці та Моршині.

Чернелицький замок на сьогодні представляє собою руїни замку XVII ст., розташованих в смт Чернелиця.

Чернелицький замок, розташований на правому березі річки Дністер. Будівництво замку, розпочате перед 1636 р. панамі Язловецькими, а закінчив напередодні 1659 р. князь Михайло Єжи Чарторийський. Будувався замок для оборони неспокійного східного кордону Галичини від рейдів турецьких військ.

До наших часів у збереженому стані дійшла вежа та фрагменти замкового муру. Зовні фасад башти оздоблений вирізьбленим у камені

гербом “Погоня”. З внутрішньої сторони на вежі видно герб “Пилява” з латинськими літерами E.S.X.C.W.B., що розшифровується як: Єфросинія Станіславська, княгиня Чарторийська, воєводина Брацлавська [7].

Раковецький замок лежить за 10 км на захід від Чернелицького на крутій луці каньйону Дністра серед лісових масивів. Архітектурні прийоми, використані при будівництві цієї твердині (аналогічні замковій вежі Болеславця (Польща) XIV ст.), дають підставу археологам датувати споруду середньовіччям – XIV – початком XV ст. У XVIII ст. замок втратив своє оборонне значення й остаточно занепав (згорів) під час подій Барської конфедерації в 1768 р. А будівельний камінь з фортеці місцеве населення стали розбирати для своїх потреб. На сьогоднішній день замок покинутий та ніким не охороняється [4].

Культурно-пізнавальний туризм виконує значну освітню функцію у вихованні патріотичного духу українського народу, окрім того, він приносить значні бюджетні поповнення в місцеві податкові адміністрації. У нашій державі історико-культурні об’єкти в недостатній мірі розцінюються як туристичні ресурси, більшість визначних пам’яток не включена у туристичні маршрути, що приводить до їх використання в обмежених масштабах і занепаду [3].

Використання замків Івано-Франківської області в туристичній діяльності за прикладом зарубіжних країн, при належній рекламі та наведенні порядку і реставрації, може давати значний економічний і соціальний ефект.

Можна виділити кілька головних напрямків такої діяльності, що включають процеси, починаючи від реставрації замку до облаштування закладами обслуговування туристів.

Можливі способи використання замків та палаців Івано-Франківської області:

1. Реставрація і збереження, як об’єктів історико-культурної спадщини.
2. Присвоєння об’єкту статусу пам’ятника історії та архітектури місцевого чи державного значення, добудова музеїв з експозицією історичних періодів і місцевого матеріалу, організація екскурсій, туристських маршрутів.
3. Використання з оздоровчими та рекреаційними цілями.

4. Відкриття магазинів сувенірів, книжок, буклетів і супутніх товарів (Museum Shop).

5. Арт-готелі та інші заклади розміщення.

6. Проведення конференцій, зустрічей, симпозіумів, бізнес і культурних контактів. Використання для тематичних виїздів, проведення конференції в стінах замків.

7. Робота військово-історичних товариств, проведення історичних реконструкцій і демонстрацій.

8. Інформаційне забезпечення діяльності туристичного центру, інтернет, буклети, каталоги, брошури, книжки, періодичні видання, преса, ТБ.

9. Проведення фестивалів, турнірів, театральних уявлень та інших заходів.

Отже, історико-культурний туризм на території Івано-Франківської області повинен розвиватися в двох напрямках, які мають бути взаємопов'язані між собою і створювати цілісну картину. Перший напрям ґрунтується на державній підтримці, з допомогою місцевої влади, яка повинна змінити своє відношення до пам'яток оборонного будівництва, зробити їх основними “китами” туризму окремого населеного пункту та краю в цілому. Другий – передбачає передачу замків в тимчасове приватне володіння (концесія), зацікавлених у використанні замків, як туристичних об'єктів. Це можуть бути як іноземні, так і вітчизняні інвестиції. Слід зазначити, що надзвичайно важливим при цьому буде впровадження не тільки вказаних інновацій, але й інших, що в сукупності створить хороші умови для розвитку замкового туризму в Івано-Франківській області.

Список використаних джерел і літератури

1. Географічна енциклопедія України: У 3 т. – К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 1993. – 247 с.

2. Історико-краєзнавча діяльність українського товариства охорони пам'яток історії та культури / Історичне краєзнавство в Українській РСР. – К.: Наш світ, 1989. – С.195–205.

3. Пам'ятки архітектури і містобудування України: Довід. Держреєстру національного культурного надбання / В.В. Вечерський,

О.М. Годованюк, Є.В. Тиманович та ін.; за ред. А.П. Мардера, В.В. Вечерського. – К.: Техніка, 2000. – 664 с.

4. Розвиток малих міст Івано-Франківської області в регіональному вимірі: досвід, проблеми, перспективи / Ред. М. Вишиванюк. – Івано-Франківськ, 2001. С.15–17.

5. Тронько П. Т. Охорона пам'яток історії і культури - справа всенародна. Український історичний журнал / П.Т. Тронько – 1980. – №9. – С.118–124.

6. Сайт “Замки і фортеці України” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://castles.com.ua/rak.html>

7. Квятковський Л. Чернелиця – місто, що не відбулося [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/30436>

Olga NEZJYLUK

USING CASTLE BUILDINGS OF IVANO-FRANKIVSK REGION AS IMPORTANT TOURIST PLACES OF THE REGION

The condition and use of the castle buildings magnate families in the Ivano-Frankivsk region. Investigated the attractiveness remnants of fortification facilities in Precarpathians. Displayed on the basis of available sources of our problems of study, preservation and use of castles in the area in the cultural and cognitive tourism.

Key words: castles; fortifications; gentry; historical and cultural tourism.

ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Енергетика є однією з визначальних галузей економіки будь-якої країни, а стабільне та ефективне енергозабезпечення безпосередньо впливає на економічне зростання та сталий розвиток держави. В більш локальних масштабах питання сталого енергетичного розвитку теж є не менш важливим, особливо, що стосується туристичної діяльності. Зараз вже не здивуєш пересічного туриста наявністю сонячних батарей, проте це неабияк доповнює статус будь-якого курортного об'єкту.

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, альтернативні джерела енергії, екологічна безпека.

Стержень системи енергетичної безпеки держави складає комплекс заходів по мінімізації впливу ризиків у сфері енергетичної безпеки: забезпечення стабільності у поставках енергетичних ресурсів, формування та підтримки раціональної політики ціноутворення на них та мінімізація екологічного впливу енергетичних факторів.

Надійне, доступне, рентабельне та екологічно безпечне енергопостачання є запорукою зростання національної економіки сьогодення. Енергетична політика нерозривно пов'язана з політикою у сфері промислового виробництва, технологій та бізнесу, а також зовнішньої торгівлі. Для політичної і економічної незалежності, враховуючи умови глобалізації, енергетична сфера являється надзвичайно важливою.

Зважаючи на тенденції сьогодення все більша увага приділяється використанню альтернативних видів енергетичних ресурсів та впровадження їх у промисловості, комунальній сфері, туризмі, поступовому впровадженню новітніх технологій отримання і використання паливних елементів. Енергетична диверсифікація дозволить суттєво зменшити енергетичну залежність України, підвищити рівень економічної, національної та екологічної безпеки і, відповідно, сприятиме економічному зростанню [2].

При використанні альтернативних джерел енергії, так само як і при використанні традиційних енергетичних ресурсів, існують певні ризики. Такі ризики вельми важливі для рекреаційних територій, так як основна їх цінність, особливо в Карпатському регіоні, полягає в їх екологічності. Тому напередодні встановлення елементів забезпечення енергетичних потреб застосовуючи відновлювані джерела енергії слід зважити всі переваги та недоліки, враховуючи територіальні та ресурсні особливості. Таким чином можна виділити ряд елементів, які впливають на ареал розміщення кожного виду електростанцій, які працюють за рахунок використання альтернативних джерел енергії. Об'єкти, що піддаються впливу в результаті певного сценарію розвитку відновлюваних джерел енергії необхідно розглядати в розрізі кількох категорій, таких як вплив на клімат та якість атмосферного повітря, вплив на поверхневі та підземні води, вплив на геологію, ґрунти та землекористування, вплив на ландшафти та біорізноманіття; вплив на суспільні та соціально-економічні аспекти, вплив на культурну спадщину.

Так, наприклад вплив на клімат не є пріоритетним при впровадженні та використанні альтернативних джерел енергії. На атмосферне повітря він обмежується лише викидами в атмосферу на стадії будівництва та при перевезенні матеріалів, супроводжується змінами у викидах вуглецю від альтернативних джерел енергії.

Що стосується впливу на ресурс поверхневих вод, то можливі зміни в динаміці та морфології водних об'єктів можуть бути наявні як деякі збільшення слабого потоку, так і зменшення сильного потоку річок, при цьому обидві зміни є потенційно шкідливими. Вплив на якісний параметр поверхневих вод обмежується в основному процесом будівництва для ВЕС та СЕС, негативний вплив спричиняється в основному будівельними роботами, що можуть призводити до збільшення ерозії та підвищеного утворення осадів у поверхневих водах. Проте для СЕС змінені параметри можуть призвести ще й до осушення земель на стадії експлуатації. Вплив малих ГЕС на якісний стан поверхневих вод спричиняється не лише у процесі будівництва, що може спричиняти підвищену ерозію та утворення осадів у поверхневих водах, а й на стадії експлуатації існує потенційний вплив на якість води внаслідок порушення потоку, динаміки утворення осадів тощо.

В свою чергу вплив на водні екосистеми виявляється екологічним впливом у місцевих водоймах внаслідок відкладання осадів зливових стоків у випадках із функціонуванням ВЕС та СЕС, блокуванням міграційних маршрутів, взаємодія риб з перешкодами, зміни у потоках вище та нижче течії і зміни ареалів при функціонуванні малих ГЕС. Також впровадження ВЕС та СЕС загрожує розчищенням рослинності на стадії будівництва та розміщення турбін і допоміжного обладнання у заплавах річок, що може призвести до зростання потенціалу виникнення повеневих явищ у водозбірних басейнах річок. При експлуатації ГЕС, можливі зміни повеневого режиму вгору і вниз за течією, особливо внаслідок нових розробок гідроенергетики [3].

Ресурс та якість підземних вод не страждає від впливів ВЕС та СЕС, проте малі ГЕС формують ризик змін якості і режиму підземних вод, що перебувають у стані гідравлічної зв'язаності з поверхневими водними об'єктами, які зазнають впливу під час їх роботи.

Дія від впровадження досліджуваних джерел енергії на геологію корінних порід вкрай локалізована, супроводжується геологічною шкодою внаслідок будівельних робіт, укладки турбін та прокладення мереж передачі, при цьому розташування сонячних панелей має малоімовірний вплив на геологію, а при функціонуванні малих ГЕС, можлива зміна екологічних ризиків лише внаслідок створення системи ставків у сейсмічних зонах.

У районах ризику зсувів вплив від ВЕС та СЕС в процесі будівництва локалізований, вібрація, вибухові роботи, підготовка місцевості, а також локалізований вплив на стадії експлуатації ВЕС від вібрацій та низхідного потоку повітря. Вплив від малих ГЕС у районах зсувів локалізований, внаслідок насичення ґрунтів під водоймами, також локалізована шкода внаслідок значних зсувів у гірській місцевості може спричинити блокування річкових потоків порушеними в результаті зсувів греблями. Можливим є виникнення регіонального впливу внаслідок аварії на греблях або у водоймах.

Вплив на ґрунти високої цінності можливий у разі розташування об'єкту на або поблизу родючих ґрунтів. У такому випадку шкоди можуть завдати будівельні роботи, що призводять до ерозії ґрунту і його ущільнення, а також заміна/виведення земель із сільськогосподарського користування. Земляні роботи пов'язані з укладенням фундаментів для ВЕС, сортування порід та укладення

фундаментів для СЕС можуть спричинити вивільнення раніше забруднених ґрунтів, а також будівельні роботи з установки підземного обладнання і трубопроводів для плинних річкових систем можуть спричинити звільнення забруднених ґрунтових горизонтів й осади і вплинути на якість води. Вплив на фізичні та хімічні характеристики ґрунтів обмежений локалізованою ерозією, ущільненням, засоленням, забрудненням внаслідок зміни ділянки та проектних робіт, що може спричинити розмивання ґрунтів і зміну їх властивостей.

У демографічній сфері можливі етнічні спори щодо розташування, можливе переселення або переміщення господарської діяльності.

У сфері здоров'я населення можливі впливи від шуму і пилу на стадії будівництва та впливи на якість питної води й атмосферного повітря у випадку з малими ГЕС.

У сфері зайнятості та прибутків можна передбачити збільшення зайнятості населення у сільській місцевості на стадії встановлення та обслуговування, а також забезпечення тривалим низько затратним джерелом енергії, що допоможе стабілізувати витрати на енергію. Проте все ж можливі втрати естетичної цінності для зон з туристичним потенціалом у випадку впровадження малих ГЕС.

Що ж стосується економіки та інфраструктури то зі сторони першої можливе тимчасове порушення режимів випасання худоби на стадії будівництва, втрата ресурсних зон для видобутку мінералів, ведення сільського господарства та промисловості внаслідок впливу від розташування об'єктів ВЕС. Втрата ресурсних зон для видобутку мінералів, ведення сільського господарства та промисловості внаслідок впливу від розташування об'єктів СЕС. Можливі зміни у потоках рік, які використовуються для зрошення, втрата ресурсних зон для видобутку мінералів, ведення сільського господарства та промисловості внаслідок впливу від розташування об'єктів малих ГЕС, також можливі зміни у потоках рік, які використовуються у гірничодобувних і промислових роботах. Проте позитивним фактором є потенційне покращення надійності енергопостачання. У інфраструктурі можливі візуальні ефекти, що впливають на вартість майна, а також впливи на особливості дорожнього руху на стадії будівництва. Можливі впливи на радіолокацію при експлуатації ВЕС та при експлуатації малих ГЕС можливий вплив від діяльності та зміни у

водному режимі, що можуть призвести до змін у ризиках виникнення повеней та особливостях водних ресурсів, доступних для відводу. Також при використанні малих ГЕС можливе ушкодження інфраструктури внаслідок перевезення масштабного обладнання та матеріалів.

Вплив ВЕС на ділянки біорізноманіття, що знаходяться під охороною загрожує втратою наземних ареалів, що знаходяться під охороною, фрагментацією екосистем внаслідок зон впливу, під'їзних шляхів і передавальних мереж. Також наслідком функціонування ВЕС може бути скорочення популяцій мігруючих видів птахів внаслідок зіткнення їх з турбінами чи лініями електропередач, потенційний вплив на кажанів і ґрунтові організми внаслідок вібрації / шуму. СЕС у цьому плані загрожує вилученням земельних ділянок для розміщення сонячних панелей, обмеженням відновленням ареалів внаслідок наявності сонячних панелей, фрагментацією екосистем внаслідок зон впливу, під'їзних шляхів і передавальних мереж. Ризики від малих ГЕС полягають у негативному впливі на водні екосистеми, включаючи фрагментацію екосистем унаслідок зон впливу і зміни у водному потоці, що мають вплив на річкові ареали, втрата/перетворення ареалів внаслідок спорудження системи ставків, втрата водних ареалів внаслідок розташування трубопроводів у річці чи у безпосередній близькості до ареалів заплав.

Негативні впливи на біологічні види, що відбуваються внаслідок функціонування ВЕС виявляються у порушенні ареалів на стадії будівництва, зіткнення птахів і кажанів з турбінами, лініями електропередач, втратами ареалів наземних біологічних видів.

Впливи на біологічні види від малих ГЕС надходить від інфраструктури, у т.ч. від ліній електропередач, затоплених долин, розробки кар'єрів тощо. Незахищені екосистеми зазнають втрат залишкових несформованих та адаптованих ареалів внаслідок впровадження відновлюваних джерел енергії.

Туризм та екологічне дозвілля ускладнюється візуальними ефектами та впливом на доступ до земельних ресурсів для рекреаційних територій, у тому числі на піший туризм, екотуризм, рибальство і мисливство. Проте покращення інфраструктури та зацікавленість у відновлюваній енергії можуть сприяти екотуризму [1].

Таким чином, враховуючи при впровадженні відновлюваних джерел енергії всі критерії ризику, можна значно скоротити його потенціал, збільшити енергетичну, туристичну, а як наслідок і економічну вигоду при мінімальних впливах на рівень екологічної безпеки.

Список використаних джерел і літератури

1. Архипова Л.М. Методичні питання для визначення рекреаційного навантаження на природні комплекси / Л.М. Архипова, С.В. Пернеровська, Х.І. Прокопів // Матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції “ABIA 2015”. – Київ, 28–29 квітня 2015. – С. 2094–2098.

2. Качала С.В. Методи практичної реалізації процесу організації диверсифікації джерел енергії / С.В. Качала // Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні питання сучасної науки”, Частина I, м. Одеса, 3–4 червня 2016 року. С.65–67.

3. Качала С.В. Можливості використання водо ресурсного потенціалу Карпатського регіону / С.В. Качала // Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції “Нафтогазова енергетика 2013”, 7–11 жовтня 2013 р., м. Івано-Франківськ С.336–339

Sofia KACHALA

THE USE OF ALTERNATIVE ENERGY SOURCES AS A KEY TO SUSTAINABLE TOURISM

Energy is one of the key sectors of the economy of any country, so a stable and efficient energy supply direct impact on economic growth and sustainable development of the country. On a local scale the issues of sustainable energy development are also an equally important especially with regard to tourism activities. Now the average tourist will not be surprised by the presence of solar panels but it is fairly complementary status of any resort facilities.

Keywords: tourism, sustainable development, alternative energy, environmental safety.

**БОГОСЛУЖБОВІ, ЦЕРКОВНОСЛУЖБОВІ,
МЕТРИКАЛЬНІ КНИГИ ХРАМУ УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ
БОГОРОДИЦІ В С. МІГОВО – ВАЖЛИВІ САКРАЛЬНІ
ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ**

Подано результати вивчення бібліотеки церкви села Мігово Старосамбірського району Львівської області. Аналізується зміст церковних книг храму.

Ключові слова: церква, книги, історія, культура, село.

У храмі Успіння Пресвятої Богородиці, що в селі Мігово Старосамбірського району, збереглася церковна бібліотека богослужбових і церковнослужбових книг 16–19 ст., надрукованих кирилицею. Громіздкі фоліанти – добре збережені. Великою мірою цьому посприяв відповідний мікроклімат у храмі, відсутність сирості. Друкувалися ці книги у різний час і в різних типографіях, тому і викликають особливу цікавість. Оскільки книги – різні за змістом і за використанням, тому одні з них називаються богослужбовими: Апостол, Євангеліє, а інші – церковнослужбовими: Служебник, Часослов, Місяцеслов і Деннослов, Тріодь Постова, Трефологійон, Октоїх, Ірмолוגійон, Квітна Тріодь, Осмогласник (Октоїх), Мінея Місячна, Орологійон (Часослов). Оскільки, як вже зазначалося, книги – різні за використанням і значенням, то це також впливало на їхнє зовнішнє і внутрішнє оформлення. Так, богослужбові книги як більш значні в церковному богослужінні і в житті християн, мали значно багатше оформлення палітурки, в них був використаний кращий папір, золочення, мініатюри, заставки.

Книги надруковані здебільшого у Львові, але є також фоліанти надруковані у Перемишлі в типографії Єпископській при храмі Різдва святого Івана Хрестителя. Деякі книги 17 ст. надруковані у Львові в друкарні Михайла Сльозки – типографа львівського, але значна кількість книг 17–19 ст. надрукована пожертвами і накладом Братства і Ставропігального Інституту при храмі Успіння Пресвятої Богородиці у Львові.

Та серед числа книг була єдина рукописна Євангелія 16 ст., яку 25.05.1966 р. науковцями зі Львова було вивезено до одного з Львівських музеїв. На аркушах 7–8 цієї рукописної книги знаходиться запис про переписування Євангелія Іоанном у селі Гориславичах і про те, що воно куплене до села Великого до церкви Різдва Богородиці. Написане воно півуставом. Його палітурка – це дошка обтягнута шкірою з витисками, золоченням та заціпками. У середині папір, зображені 4 мініатюри, 4 заставки, ініціали (рис. 1).

Рис. 1. Рукописне Євангеліє 16 ст. Фото з каталогів рукописної книги Національного музею у Львові.

У 16–17 ст. придбання книг для храму було справою дороговартісною, маємо збережені перекази про те, як віруючим, котрі хотіли придбати одну книгу для храму, треба було віддати за неї декілька штук великої рогатої худоби, або продати ерекціональний, тобто церковний, ліс. Але деколи щастило парафії, особливо тоді, коли в ній мешкав або був вихідцем з неї заможний жертводавець. Так, на Євангелії 1665 року видавництва знаходився напис на латинській мові, який засвідчує про те, що Йоан Смеречанський, вірогідно, виходець із Великого, який займав посаду віце-нотарія, купив Євангеліє від

професора Мартіна Язвінського з Ярослава і подарував його Мігово-Величанській парафії.

У храмі збереглося 15 старих богослужбових і церковно-службових книг. Зокрема, “Євангеліє” – надруковане слов’янською мовою з передмовою Михайла Сльозки, типографа Львівського. Надруковане 1665 року Божого від Різдва Христового 30 березня (рис. 2).

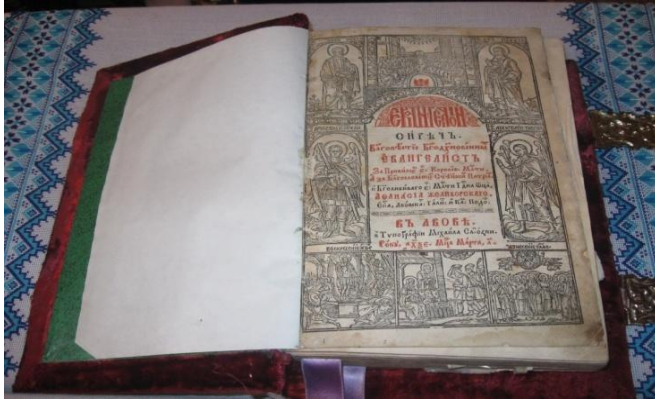

Рис. 2 “Євангеліє” – надруковане слов’янською мовою з передмовою Михайла Сльозки, типографа Львівського (надруковане 1665 р.)

На зворотній стороні титульного листа зроблено напис, в якому згадується 1677 рік (рис. 3).

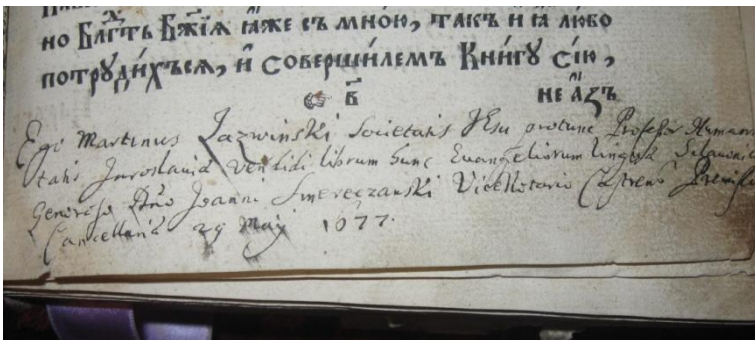

Рис. 3. Напис у “Євангеліє” 1665 р.

Отже, в написі говориться, що: «Я, Мартін Язвінський з Товариства Ісуса, на даний час професор гуманітарій з Ярослав, продав цю книгу Євангеліє словенською (церковно-слов'янською) мовою шляхетному пану Йоанну Смеречанському віце-нотарію (помічнику писаря). Капелан Перемишльський. Канцелярія 29 травня 1677 року».

У церкві Успіння Різдва Пресвятої Богородиці також знаходяться: “Апостол” – книга надрукована слов'янською мовою, немає вихідних даних. “Служебник”, який містить в собі, за чином Святої Східної Церкви, Літургії святих отців наших: Іоана Золотоустого, Василя Великого, Григорія Двоєслова зі всіма службами недільними, святковими і загальними святам. Виданий в Перемишлі в Типографії Єпископській, при храмі Різдва святого Івана Хрестителя Р.Б. 1840.

“Часослов” виданий зусиллям Ставропігійного Братства в Типографії при храмі Успіння Пречистої Богоматері м. Львів. В році від народження Господнього 1696. З внутрішнього боку палітурки є запис чорнилом на староукраїнській мові.

“Місяцеслов і деннослов” за уставом Святої Східної Церкви. На ньому не зазначено року випуску і місяця виготовлення, але вірогідно, що він був виданий зусиллям Ставропігійного братства в Типографії при храмі Успіння Пречистої Богоматері у місті Львові. На це вказує його схожість із “Часословом”, в тому числі розмір, палітурка, друк, орнамент і т.д. На першій сторінці від руки написано: “Місяцеслов. Належить до Мігови. Панько Церковник дяк Мігівський 1876 р.”.

“Служебник”. У ньому бракує декілька перших титульних листків. Розпочинається книга частково збереженням звернення до єпископа, священників і мирян Ставропігійного братства, старанням якого була виготовлена книга. У зверненні є прохання возносити молитви за тих хто долучився до видавництва книги. Вказано місце видавництва – Леонтополітане (Львів). На наступній сторінці є зображення розп'ятого Спасителя. Внизу зображення у правому кутку зазначено рік 1695 – вірогідно рік видання книги.

“Тріодіон” або “Тріодь Постова”, тобто Трипіснець, виданий у Львові в друкарні Михайла Сльозки 12 жовтня 1664 р.

“Трефологійон”, який містить в собі служби свят Господніх, Богородичних і нарочитим святам з додатком “Загальної Мінеї” і з додатком “Типікона” від святих отців узаконеного. Виданий у Львові

накладом і пожертвами Інституту Ставропігiального при храмі Успiння Пресвятої Богородицi в рiк вiд Рiздва Христового 1841 рiк.

“Октоїх”, тобто «Восьмигласник», виданий старанням Братства при храмі Успiння Пречистої Богоматері у Львові. У рiк вiд Рiздва Христового 1765.

«Ірмологiон» мiстить у собі рiзні спiви церковні Октоїха, Мiнеї і Трiоди. Виданий у Львові пожертвуванням і накладом Ставропігiйного Інституту при храмі Успiння Пресвятої Богородицi і Приснодiви в рiк вiд Рiздва Христового 1871 пiд управлiнням Стефана Гутковського.

“Квітна Трiодь” без вихiдних даних.

“Осмогласник”, або Восьмигласник, Октоїх, в якому мiстяться догмати, степенні, ірмоси воскресні і великим святам Господнім і Богородичним, також подiбні восьми голосів і інші необхідні церковні пiснеспiви. Надрукований у Львові в типографії Братства церкви Успiння Пресвятої Богородицi, в рiк вiд Рiздва Христового 1816.

“Мінея Місячна” є на слов'янській мові, без вихiдних даних. Дуже якiсний друк. “Орологiон”, або “Часослов” мiстить в собі послiдовність Церковних Часів, послiдовність Паски з додатком Індиктиона, Пасхалії і Луника. Виданий у Львові стараннями і друком Ставропігiйного Закладу при храмі Успiння Пречистої Богоматері Року Божого 1888. На внутрiшній сторiнцi запис чорнилом: “Власність церкви в Устiяновій коло Устрик долiшніх”. Вiрогiдно, книга була принесена з Устiянової в Мiгову пiд час виселення українців в перiод операції “Вісла”.

“Євангеліє” богослужбове використовується в теперiшній час пiд час богослужiнь. Треба нам знати, що в часи, коли не було сiльрад, РАГСiВ, ЗАГСiВ їхні функції фактично виконувала церква, а, зокрема, священник і дяк, адже вони займалися реєстром народжених, померлих, шлюбованих і про це свiдчать метрикальні книги, які зберігалися у церкві.

Уряд парохiяльний у Мiгові начисляє всiх книг 17, з яких: 8 книг про народження з року 1784–1944; 4 книги про шлюби з року 1785–1944; 5 книг про смерть з року 1784–1944.

Бiльшість з цих книг з приходом радянської влади були забрані з церкви. Знаходимо в храмі документ радянського чиновника, який вилучив ці книги з церковного архiву і подаємо його дослiвно: “*Книги изъяты инструктором ОАГС Яновским 28. 09. 44 года*”. У храмі

збереглися лише ті книги, які в період вилучення знаходилися у користуванні.

У 1917 році в Перемишльській єпархії обговорювалося питання уживання української мови і фонетики в церковному обході. На назвах метрикальних книг того часу можемо прослідкувати метаморфози (перетворення), удосконалення української мови. Ось один із прикладів: “Протоколь предбрачный. Мигова-Велике. 1901–1909 pp.”, “Протокол передслюбний. Мигова-Велике. 1909–1921 pp.”, “Передшлюбний протокол 1921–1926 pp.”. Гортаючи сторінки церковних метрикальних книг, зокрема “Передшлюбних протоколів” натрапляємо на запитання, яке ставив священик до нареченого: “*Який ти маєш уряд, заняття або спосіб заробляння?*”. І найчастіше зустрічаємо відповідь-рільник. Рільник – це той, хто працює на землі, на ріллі. Та ті, хто працював на ріллі теж мали різний статус, зокрема: газда (господар-рільник) – власник землі. Наймити, які наймалися на службу до газд часто згадуються в церковних книгах, як слуги при рільництві, зарібники в рільництві, зарібники денні. Зустрічаємо також і людей робітничих професій. Були мешканці села, які працювали робітниками в солеварнях Саліни. Ковалем у селі на початку 20 ст. був Дмитро Белей з Арламова. Пізніше ковалями були Білецькі. Церковний Іван-господар з Мігови у 1866 р. був членом повітової ради в Добромилі від сільської гміни. Лісовим стражником, лісним Камеральним згадується Михайло Паславський, а ремісниками шевцями – брати Ковалі Михайло і Степан. Маємо деякі дані за першу половину 20 століття про начальників громади, або як їх ще називали, війтами чи солтисами. На початку століття до 1931 р. начальником громади був Церковник Іван, а з 1932 р. став війтом Стефан Церковник. Потім солтисом був Ситик. В 1940 р. начальником Селянського Комітету став Петро Матіяш.

Цікаву інформацію можемо почерпнути з таких документів як свідоцтва про смерть. Найдавніше свідоцтво, яке знайдено в церковному архіві, датоване 1922 роком, видане в Перемишлі і прислане в Мігову поштою. Написане воно польською мовою і має відповідну поштову марку. Свідоцтва про смерть мали різні назви, зокрема такі: “Метрика смерті” в 1920–1925 pp. і писалася переважно польською мовою, “Карта оглядин померших” в 1926–1935pp. писалася українською мовою, “Карта скону” в 1937–1938 pp. писалася польською мовою, “Карта смерти” в 1942–1944 pp. писалася німецькою

і українською мовами. У тих свідоцтвах про смерть звертають на себе увагу дві речі – це причини смерті і ті люди, хто мав право констатувати причини смертей. Право констатувати смерть, бути оглядачем тіла померлого, а також виписувати свідоцтво про смерть мав право лікар або з-за його відсутності сільський староста-війт. Так, в Мігові з 1926 по 1942 рік церковники були оглядачами тіл померлих. А в 1944 році цю функцію виконував Денис Андрій – завідуючий мельдункового бюро. У Великому факт смерті у 1938 році засвідчували лікар Кушнір і оглядач тіл померлих Іван Мацько, а в 1943 році – Федір Смеречанський. Подаємо тогочасні назви причин смертей в оригіналі: Ангельска слабість, корч жулудка, дихавиця, параліж, сухоти, кровоток, кашель і кольки, грипа, асма, біль глови, на жолудок, слабе від уродження (зустрічається часто), рак, запалення нирок (зустрічається часто), за скоро вроджене і т.д.

Список використаних джерел і літератури

1. Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові. Рк. 717. Євангеліє-тетр кін. XVI ст. Велике (Доброміль).
2. Кріль М. Доброміль у долині Вирви / Михайло Кріль. – Львів, 2016. – 935 с.
3. Архів церкви: Протоколь дійствий парохії Мігова, Велике 1901–1940 рр.
4. Архів церкви: Протоколь предбрачный. Том 1. Мигова–Велике 1901–1909 рр.
5. Архів церкви: Протокол передслюбний. Парохія Мігова 1909–1921рр.
6. Архів церкви: Передшлюбний протокол. Парохія Мігова 1921–1926рр.

о. Myhajlo Gachan

SERVICE, TSERKOVNOSLUZHBOVI, METRYKALNI BOOKS CHURCH OF THE ASSUMPTION OF THE VIRGIN IN S. MIHOVO - IMPORTANT SACRED MONUMENTS OF HISTORY AND CULTURE

The library's church of village Mihovo in Sambir district Lviv region was studied. The content of church books are analyzed.

Key words: church, books, history, culture, village.

МУЗЕЇ ГОРОДОЧЧИНИ, ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

Висвітлюються музейні заклади міста Городка та Городоцького району, які пропагують історичну та культурну спадщину, залучають молодь до пізнання рідної історії.

Ключові слова: Городок, Кліцко, Грімне, Градівка, музей.

Щоденно десятки тисяч громадян України, іноземні туристи, прагнучи збагатити свої знання, зустрітися з прекрасним, відвідують музеї. Музеї дають змогу побувати в давньому минулому, побачити сьогодення людства, його здобутки і навіть заглянути у майбутнє. У музеях України дбайливо зібрано і зберігається все, що нам, українцям, дороге, що є гордістю нашого народу, і це закономірно: адже не вартий майбутнього той народ, який не цінує свого минулого.

Термін “музей” в перекладі з грецької мови означає місце, присвячене музам, дочкам богині пам'яті Мнемозіти. Вважаючи їх покровительками науки і мистецтва, греки будували на їхню честь храми, які називали музейонами. Саме звідси й походить термін “музей”. У наш час зміст поняття “музей” змінився і розширився. Закон України “Про музеї і музейну справу” від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР регулює суспільні відносини в галузі музейної справи.

“Музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини”.

Основними напрямками музейної справи є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних збірань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'ятко-охоронна робота.

Музейна справа – це спеціальна галузь культурно-освітньої та наукової діяльності, яка здійснюється музеями щодо комплектування, збереження, вивчення і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури [1].

Функції музею доволі складні, а форми діяльності різноманітні. Музеї мають багато особливостей і специфічних рис, які зумовлюють

їхні наукові, культурно-освітні функції і зближують з відповідними закладами.

Найголовніша особливість музеїв полягає в тому, що вони збирають, вивчають та експонують першоджерела або оригінали, тобто пам'ятки, які безпосередньо пов'язані з розвитком природи, життям людського суспільства. За цією особливістю музеї близькі до науково-дослідних установ, які також вивчають (у своїх аспектах) першоджерела. Друга особливість музеїв полягає в тому, що вони працюють над дуже різноманітними першоджерелами — використовують геологічні, палеонтологічні, зоологічні, антропологічні та інші природничі колекції, пам'ятки матеріальної культури (знаряддя праці, інструменти, ремісничі вироби, зброю, побутові речі тощо), пам'ятки духовної культури (твори живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва тощо), а також рукописні та друківані документи, книги. Види і форми першоджерел надзвичайно різноманітні, кількість їх величезна.

Третьою особливістю музеїв є те, що вони використовують свої фонди для популяризації першоджерел — показу їх в експозиційних залах, на спеціальних виставках, за допомогою екскурсій, лекцій або інших видів інформування.

Специфіка музеїв виявляється також у тому, що в їхній діяльності науково-дослідні й освітні функції тісно поєднуються. Збираючи першоджерела, створюючи таким чином джерельну базу для наукових досліджень і проводячи власні дослідження, музеї водночас займаються широкою популяризаторською діяльністю.

Науково-дослідна робота є основою діяльності музеїв, кожного виду зокрема. Організація всієї діяльності музеїв на науковій основі — головне досягнення музеєзнавства.

Завданнями наукової роботи музеїв є:

- глибоке вивчення історії краю, міста чи села;
- дослідження музейних колекцій та їх наукова обробка;
- опрацювання окремих тем, пов'язаних з експозицією музею;
- розробка експозицій (складання тематичних структур та тематико-експозиційних планів);
- розробка питань методики і техніки музейної справи.

Розвиток культурно-освітньої роботи музеїв України сприяв виникненню її різноманітних форм і видів. Найбільш поширеними з

них є: екскурсії, лекції, систематичні зустрічі з відвідувачами, тематичні вечори й конференції, робота пересувних музеїв, зустрічі з видатними людьми, тематичні виставки, дні відчинених дверей тощо.

Екскурсійна робота — це основний вид культурно-освітньої діяльності музеїв. Найбільш поширеними є оглядові екскурсії. На теренах Городоцького району Львівської області знаходиться 13 громадських музеїв. Більшість музеїв знаходяться в приміщеннях шкіл.

ГОРОДОЦЬКИЙ ІСТОРИКО–КРАСЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Заснований Городоцькою районною радою 2007 року і підпорядковується відділу культури Городоцької районної державної адміністрації. 81500 Львівська область, м.Городок, майдан Гайдамаків,6.

Храм старожитностей залучає молоде покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини нашого народу. Музей проводить екскурсії, організовує виставки, провадить культурно-просвітницьку роботу серед учнів, приймає участь у районних заходах, матеріали музею постійно використовуються у науково-дослідницькій діяльності. Експозиції музею розмістилися у трьох кімнатах. Площа храму старожитностей складає 57,3 кв. м. Фонди налічують близько 700 одиниць збереження. У музеї є такі експозиційні розділи: археологічні знахідки, історія Городка у фотографіях, старі книжки, врятовані від знищення НКВД, світлиця XX століття, український національний одяг кінця XIX – початку XX ст. ст., старовинні речі побуту та вжитку.

Зберігаються в музеї відомості про знаменитих вихідців із Городоччини, або чий корені пов'язані із районом. Серед таких, зокрема: Степан Коротчак, Францішек Душенко, брати Отковичі, та інші.

Організовує мистецькі заходи: виставки, майстер класи, зустрічі із відомими людьми. Остання прижиттєва виставка о. Блажейовського відбулась у Городоцькому музеї, зустріч із відомим колекціонером Іваном Гречком, майстер клас з техніки шиття “Городоцький шов” проведений Галиною Ліщинською, та чимало інших заходів.

ПРИВАТНИЙ ІСТОРИКО–КРАСЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

ІВАНА ЯЦЕНКА в с. ГРАДІВКА ГОРОДОЦЬКОГО РАЙОНУ

Музей засновано у 1987 році. Засновник та власник Музею Іван Яценко збудував з каміння та відпрацьованої черепиці на подвір'ї своєї

хати окремий двоповерховий будинок з вежею, подібний на маленький старовинний замок. Фондова колекція налічує понад 300 музейних предметів з яких 500 оригінальні. Деякі з них унікальні, наприклад швейна машинка другої половини XIX ст., багато старовинної зброї – шаблі, мисливські ножі, пістолети; декоративно-ужиткові речі – праски різної форми та калібру, старовинні меблі початку XX ст. з гнутими ніжками, різьбленими дверцятами, різні шкатулки, одна з яких датована 1806 роком; колекція свічників, ліхтарів та різноманітних світильників; дерев'яний та металевий посуд; колекція музичних інструментів (скрипки, флейта, саксофон, віолончель, гітари, гітара піколо, домбри, цимбали, бубни, баяни та ін.), старовинні монети і герби, картини, дзвони і колядні дзвоники. Городоцький р-н, с. Градівка, вул.Т.Шевченка

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ СЕЛА МШАНА

Відкрито 30 травня 2006 року . Метою діяльності храму старожитностей є залучення молодого покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини нашого народу. Музей проводить експедиції, екскурсії, організовує виставки, проводить культурно-просвітницьку роботу серед учнів і жителів села, бере участь в сільських та районних заходах, матеріали музею використовуються у навчально-виховному процесі школи та науково-дослідницькій діяльності учнів та педагогів. Експозиція музею розмістилася у трьох кімнатах сільської школи. Площа храму старожитностей складає 71 кв. м. Фонди налічують 450 одиниць збереження. У музеї є такі експозиційні розділи: археологічні знахідки на території с.Мшана, історія села у фотографіях, історія школи, історія церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці УГКЦ, роль отця Миколи Хмільовського в історії Української греко-католицької церкви, участь мшанців у національно-визвольній боротьбі, старі книжки, врятовані від знищення НКВД, світлиця XX століття, український національний одяг мшанців кінця XIX – початку XX ст. ст., речі побуту та ужитку селян.

У музеї є матеріали про 28 людей, котрі загинули в тюрмах у 1941 р. і в честь яких зведено могилу в центрі села. Зібрана інформація про учасників I-ї і II-ї світових воєн, про Богдана Мартиника, що не повернувся з Афганістану; про загибель мшанців-членів УПА під Рокитно, в Опіллі, у Біличах на Старосамбірщині. Є матеріали родини

репресованих, про загибель сімей тощо. Усіх стендів з фотографіями 30, на кожному з них по 12–15 світлин.

Окремий куток присвячено заслуженому художникові України Ярославіві Омеляну, котрий живе у Тернополі, але щороку по кілька разів навідується у село, дарує музею нові експонати.

Зберігають у музеї відомості про знаменитих вихідців із Мшани, або чії корені пов'язані із селом. Серед таких зокрема: Володимир Петрович Шаян (02.08.1908–15.07.1974 рр.) – видатний український філософ, санскритолог, релігієзнавець, психолог і педагог, один з перших дослідників “Велесової Книги”, професор. Помер в Лондоні. Також – доцент Львівського університету, математик Одарка Володимирівна Воркун; доцент Львівської Політехніки Любов Володимирівна Воркун; доцент, кандидат сільськогосподарських наук Ярослав Володимирович Шаян. Є інформація про сотні інших видатних осіб. Городоцький р-н. с. Мшана, загальноосвітня школа.

МУЗЕЙ ПІДПІЛЬНОГО ШТАБУ

УПА ГЕНЕРАЛА РОМАНА ШУХЕВИЧА

Музей відкрито у жовтні 2007 р. Ініціатором створення музею була Дарія Гусак — “Нюся”, колишня зв’язкова Р. Шухевича. Експозиція оформлена письменником Посівничим Миколою, при активній участі краєзнавців Кристиняка Олега, Рапа Ореста, Голубника Григорія Федоровича, Дурди Василя Йосиповича, Шандри Володимира Омеляновича. Експозиція музею розташована в одній кімнаті будинку священика, в підвалі якої (площа 4 м²) і знаходився підпільний штаб Р. Шухевича 1946 р. Експозиція музею розміщена на стендах. Цікавими є матеріали, присвячені історії с. Грімне та діяльності місцевої сітки ОУН у роки Другої світової війни. Особливий інтерес викликають стенди “Зв’язкові командира”, “Родина Шухевичів” та “Роман Шухевич. Збройне підпілля”. На відвідувачів справляють враження речі, якими користувалися Дарія Гусак та її сестра з метою конспірації, зокрема, швейна машинка, настінний годинник, посуд тощо.

Юридична адреса: Львівська обл. Городоцький район, с. Грімно, вул.. Січових Стрільців, 36.

КІМНАТА – МУЗЕЙ РОДИНИ ТЕРШАКОВЦІВ

Кімната-музей відкрита у листопаді 2015 р. з ініціативи краєзнавця Михайла Степанюка. Розміщена в Народному домі с.Кліцько. В експозиції представлено особисті речі, сімейні фотографії,

нотатки, листування визначних представників роду: Зиновія Тершаковця (1913-1948 рр.) – глави Проводу ОУН Львівського краю, командира Воєнної Округи “БУГ”; Григорія Тершаковця (1877-1959 рр.; батько Зиновія) – громадсько-політичного діяча, посла Галицького і Польського сеймів, багатолітнього політв’язня; Михайла Тершаковця – вченого-літературознавця, педагога, доктора філософських наук, дійсного члена НТШ; Івана Гея (1937-2011 рр.) – громадсько-політичного діяча, дисидента, політв’язня більшовицьких тюрем і концтаборів (18 років), правозахисника, борця за легалізацію УГКЦ; Федора Черника (1894-1918 рр.) – легендарного сотника українських Січових стрільців й ін. Деякі матеріали для кімнати-музею передані з приватних колекцій, музеїв і бібліотек Львова.

Адреса: с.Кліцько; тел.: (067) 867-51-72 (Ярослав Петрович Смольський – директор місцевого Народного дому).

Музеї нашого району є об’єктами культурного туризму, які приваблюють не тільки українських туристів.

Культурний туризм в Європі для українців включає відвідування фестивалів, бенкетів, музичних та театральних вистав. Для іноземних туристів в нашому районі найбільш привабливим є культурна спадщина сільських поселень, загальний огляд визначних місць, відвідування історичних та релігійних пам’яток або місцевих споруд та руїн. На жаль, туристів мало цікавить культурна спадщина їхнього народу. Тому, нам, городківчанам, багатих на історичні та релігійні пам’ятки, пам’ятки природи, потрібно докладати великих зусиль для розвитку культурного туризму та музейної справи.

1. Закон України "Про музеї і музейну справу" від 29.06.1995 р. №249/95-ВР.

Iruna Dyrbak

MUSEUMS HORODOCHCHYNY HOW TOURIST SITES

Highlights museum institutions and cities Horodok Horodok district to promote the historical and cultural heritage, attracting young people to the knowledge of native history.

Keywords: town, Klitsko, Hrimne, Hradivka, museum

Ірина ХИМКА, провідний спеціаліст
з питань охорони культурної спадщини Мостиської РДА
ПАМ'ЯТНИКИ НА ЧЕСТЬ СКАСУВАННЯ ПАНЩИНИ
НА МОСТИЦІНІ

Проаналізовано писемні документи та матеріальні джерела про пам'ятники на честь скасування кріпацтва в Галичині. Особливу увагу звернуто на Мостиський повіт та політику влади в соціальній галузі.

Ключові слова: об'єкти культурної спадщини, туристична галузь, автентичність, пам'ятки історії, "Хрести Свободи", річниця скасування кріпацтва, реєстр пам'яток історії України, збереження пам'яток.

До складу Австрійської держави територія Східної Галичини увійшла як відсталий у соціальному та економічному плані край. Селяни були настільки обтяжені панщиною, що на розвиток власного господарства у них майже не залишалося часу. До того ж технологія ведення господарства надалі залишалася такою як і раніше. Знедолені селяни дедалі частіше звертали свій погляд у бік корчми, намагаючись втопити своє горе у спиртному.

Подальше функціонування панщинно-фільваркових відносин в наших селах прирікали край на відсталість у загальноєвропейському історичному розвитку. [1]

Цісар Йосиф II ще 1782 року скасував особисту залежність селян від дідичів, у 1786-му обмежив панщину до 3 днів за тиждень (тривалість робочого дня не могла перевищувати 12 годин влітку і 8 годин взимку), а 1789-го навіть намагався взагалі скасувати панщину й замінити її чиншем. Але смерть обірвала амбітні плани, а його наступники, налякані французькою революцією, призупинили реформи «освіченого абсолютизму».

За користування своєю землею (а також лісами та пасовиськами, переважно записаними за дідичами) селяни повинні були відробляти на землях дідича панщину, розмір якої залежав від величини селянського господарства та земельного наділу. Окрім того, дідичі збирали з селян державні податки, призначали війтів, нав'язували їм інші повинності та шарварки (громадські роботи),

змушували купувати горілку зі своїх гуралень, могли віддавати молодих селян до війська і т. ін. [2]

У 1848 році Європа відлунювала революційними подіями. Виступи „Весни народів” змусили австрійський уряд шукати прихильності серед селянства. І щоб попередити селянські бунти, *“бажаючи скріпити загальну безпеку в краю і довести до тривкого заспокоєння всю людність”*, 16 квітня 1848 року цісар Фердинанд I підписує патент (датований 17 квітня, проголошений 22) *„Про знесення всякої роботизни та інших підданських повинностей”*. 15 травня 1848 р. селяни Королівства Галиції та Лодомерії були звільнені від панщини: *«Ми Фердинанд I, з ласки божої цісар австрійський... наказуємо: „Всякі роботи панщиняні і другі підданчі повинности як господарів ґрунтових, халупників так і комірників зносяться з днем 3 (15) мая 1848 р.”*. Відтоді в пам’яті галичан особа цісаря асоціювалася з захисником їхніх прав. А в галицьких селах ставили “Хрести Свободи” (закопували канчуки, якими їх били панські посіпаки, часто здійснювали обряд “поховання горілки”), за традицією висаджували 4 липи (найбільше було поставлено у 1851-1853 роках) та урочисто відзначали ювілеї знесення панщини. На них були присвяти “найяснішому цісарю в пам’ять о дарованій волі” (чи “о дарованій свободі”) [3].

Такі хрести зазвичай ставили в центрі села й обсаджували трьома липами. І там, де зараз тих хрестів вже немає, а зберігся підмурівок і хоча б одна стара липа, ви можете бути певні, що на цьому місці був колись “хрест свободи”.

В Галичині перша політична організація – Головна Руська Рада, заснована галицькими русинами, у 1848 році звернулася до галичан із відозвою ознаменувати першу річницю відміни кріпосного права встановленням пам’ятних хрестів та насадженням коло них лип. Починаючи з 1849 року день 15 травня щороку відзначався як всенародне свято. Люди намагалися увічнити пам’ять про кінець кріпацької неволі. Народні майстри споруджували пам’ятники з каменю, заліза або дуба на кошти, зібрані серед селян. Кам’яні пам’ятники завершувалися кам’яним або залізним хрестом. Ставили їх у річницю скасування кріпацтва. До кінця XIX століття таких пам’ятників у Галичині було 1,5 тисячі. Відкриття їх відбувалося дуже врочисто, нерідко в супроводі сповнених народного гумору театралізованих вистав. Часто під пам’ятниками селяни закопували

реєстри повинностей, нагаї й батоги, якими їх били на панщині, або пляшку з горілкою – символ ганебного середньовічного права феодалів на споювання кріпаків. Інколи вішали на дереві символічне опудало панщини, а потім хоронили його, а могили обсаджували липами [4].

За австрійських часів вийшли дві етнографічні праці Івана Франка про хрести на честь скасування панщини у 1848 році: “В 40-ві роковини знесення панщини (3 (15) мая 1848 – 3 (15) мая 1888)”. *“Коли ж нині, по 40 літах, селянство наше тішитися волею, то повинно оно і набрати того пересвідчення, що час свободи треба єму зуживати для добра свого власного, матеріяльного і духового”* [5]. Саме до 50-річного ювілею знесення панщини вийшла друком книжечка Івана Франка “Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині”, видана у Львові 1898 року Товариством “Просвіта”. *“Історія панщини в Галичині від 1772 року аж до 1848 і ще дальше – се, можна сказати, головна часть історії руського народу, бо ж власне сей народ, хлопський, майже весь гнувся під її ярмом”*, – писав автор. Набагато рідше, у другій половині XIX сторіччя, як знову ж таки згадує І.Франко, ставили хрести “на поховання горілки”. Тобто урочисто, зі священником відспівували пляшку горілки, її несли на ношах, закопували і на тому місці ставили хрест (після чого село “зав’язувало”).

З розповіді старожилів про спогади їхніх батьків: у річницю скасування панщини, після служби Божої у церкві, селяни ставили столик коло хреста, куди зносили їжу. Чоловіки й жінки розпочинали святкування після молитви за померлих своїх предків, що гинули в тяжкій ярмі панщини. Були тут і старенькі люди, що згадували лихі часи кріпацької неволі. Селяни веселилися, співали [6].

Травневі події 1848 р. принесли для селянства Галичини нові надії та сподівання. Але після скасування панщини становище селян не сильно покращилося: вони, як і раніше, залишалися залежними від панів, хоча формально здобули свободу. Скасування панщини було проведене з повним нехтуванням інтересів селянської верстви. Крім фінансового відшкодування, яке селяни мали платити своїм панам, в руках дідачів залишалося ще 89, 57% лісів і непропорційно велика кількість пасовиськ, що робило селянина залежним від дідача у господарському відношенні [1].

Більшість “Хрестів Свободи” у Мостиському районі поставлено у ювілейні роки знесення панщини (в 40-ві та 50-ті роковини).

Звичайно ж, багато з них були знищені за роки радянської влади, коли більшовики завели у 1940-х роках нову, страшнішу колгоспну панщину, то ті хрести Свободи дуже їм муляли очі. І в кінці 1950-х років пройшла кампанія ліквідації подібного типу пам'яток спеціальними загонами (у народі їх називали “хрестоломами”), які виїжджали вночі у супроводі автокранів і руйнували такі хрести. Не раз люди витягали ці хрести з дна річок, відновлювали їх і встановлювали на старе місце.

Мостищина багата на пам'ятники на честь скасування панщини. У 1991 році Василь Лаба у районній газеті “Наш край” надрукував нарис про ці пам'ятки історії, коротко описавши 20 Хрестів Свободи нашого району. Саме у цей час, на хвилі національного піднесення відбулася хвиля їх відновлення [7].

Це металеві або виготовлені з мармурової крихти хрести на кам'яних або бетонних фундаментах-постаментях, з табличками про відновлення у 89-91-х роках ХХ ст. у селах Арламівська Воля, Буховичі, Баличі, Малнів, Старява, Соколя, Хлиплі, Хоросниця, Шегині та ін.

У Мостиському районі тільки два пам'ятники на честь скасування панщини є пам'ятками історії місцевого значення, які внесені до Державного реєстру пам'яток України, ще на два – виготовлено у 2016 році паспорти для внесення до реєстру, на чотири – передбачено кошти для виготовлення памяткуохоронної документації у 2017 році. Сьогодні підготовлено перелік з 17 щойно виявлених Хрестів Свободи.

У с. Вовчищовичі Хрест Свободи був встановлений у 1898 році між чотирма липами, у центрі села, навпроти церкви зі східної сторони, на 50-ти літній ювілей скасування панщини. Кожного року люди молилися біля хреста та згадували своїх предків. Так було з року в рік. Після 1939-го багато пам'ятних хрестів по-варварськи знищено. У радянські часи була невдала спроба зруйнувати Хрест за допомогою трактора...

Сьогодні вапняний пам'ятник на честь скасування панщини – офіційно зареєстрований як пам'ятка історії місцевого значення і взятий під охорону держави у 1995 році. Пам'ятка складається з трьох фрагментів: невисокого фундаменту-постаменту прямокутної форми, постаменту вищого прямокутної форми та хреста з розп'яттям, має

металеву огорожу, пофарбовану у синій колір. Пам'ятник постійно білений вапном, старовинне розп'яття – золотистою фарбою. Під шарами вапна і білил можна прочитати напис “В у памат данои народові свободі”.

У с.Дмитровичі був встановлений пам'ятник на честь скасування панщини у 1898 році між липами, на частині села, яка називається Конюшки. Кожного року люди молилися біля хреста та згадували своїх предків. Так було з року в рік. Хрест у Дмитровичах зберігся, дякуючи мешканцям, які боронили його та не дали зруйнувати. На початку XXI ст., у 2010 році, Пам'ятник на честь скасування панщини був перенесений на сільський цвинтар (при дорозі Судова Вишня – Рудки), пізніше над ним було споруджено накриття-дашок на металевих підпорах, щоб вберегти від руйнування. Пам'ятник на честь скасування панщини розташований так що його видно з дороги, поряд знаходиться могила з 1860 року Антонія Лапідського – пароха с.Дмитровичі (185(1) – 1860рр) та могила 1919 року січового стрільця А. Будзина, який “Впав в бою за волю України”. На місці перенесеної пам'ятки, поставили новий пам'ятник, ідентичний до старого, тільки в постаменті зробили невелику нішу з фігуркою Матері Божої.

Сьогодні вапняний пам'ятник на честь скасування панщини – офіційно зареєстрований як пам'ятка історії місцевого значення і взятий під охорону держави у 1995 році. Пам'ятка складається з трьох фрагментів: невисокого постаменту-основи прямокутної форми, постаменту вищого прямокутної форми та хреста з розп'яттям. Пам'ятник постійно білений вапном. Під шарами вапна і білил можливо наявний напис.

При дорозі на Волостків, біля садиби Тадея Дмитрасевича колись стояв ще один Пам'ятник на честь скасування панщини, який був зруйнований у радянські часи, зберігся тільки постамент, який мав напис *“Сей крест поставлен в память 50-летней свободы...рождена руси”*. Ось як пише про ці події місцевий краєзнавець Тадей Дмитрасевич: *“паницина, хоч її робили п'ять або чотири разів у тиждень, хоч мали неділі і свята вільні, – ця паницина була важка, і живучи ще на початку XX ст. люди, які до 1848р. робили паницину, згадували її з жахом... Цісарський рескрипт 1848 року, яким знесено паницину, люди привитали як спасення, на памятку цієї події в Дмитровичах, як у всіх селах Галичини, поставили люди пам'ятковий*

хрест над потоком, де щороку 15 липня відправлявся благодатний молебен за знесення панщини. На жаль, в 1940-их роках, як всюди в Галичині, невідомі злочинці під ослоною ночі цей хрест розбили і розкинули...”[8] Довший час уламок постаменту пам’ятки зберігався на території дерев’яної церкви Святого Миколая, біля дзвіниці. У 2013 р., за словами священика, цей майже зруйнований постамент закопали на кладовищі, біля збереженого Пам’ятник, який внесений у реєстр. А на старому місці встановили новий хрест на згадку, з ідентичним написом на таблиці, прикріпленій до постаменту-основи, а на вищому постаменті встановили фігурку Матері Божої.

У селі Дидятичі пам’ятник на честь скасування панщини, який пропонується внести до реєстру пам’яток історії України, був встановлений у 1899 році, на 50-ти літній ювілей скасування панщини, зразу за селом в полі. Мешканці села згадують ще про один Хрест Свободи недалеко від ставка, який знаходиться біля першого повороту з дороги Судова Вишня – Рудки, до села. У радянські часи Хрест розбили і скинули до ставка. Минули роки і діти того чоловіка, який це зробив, поставили новий хрест з мармурової крихти, ближче до дороги.

В селі Дидятичі надавали мешканцям плани на будівництво і одному чоловікові попала ділянка з розбитим пам’ятником на честь скасування панщини. Селянин все зібрав і зберіг уламки. Пройшло багато років і його син відновив пам’ятку історії на тому самому місці. Пан Орест Колеса переїхав зі Львова на малу Батьківщину і на родинному подвір’ї, огородивши невелику ділянку від дороги, встановив разом з односельцями у 2013 році оновлений Пам’ятник на честь скасування панщини.

Пам’ятка стоїть майже на початку села, у його північній частині, перший поворот при в’їзді зі сторони Судової Вишні, навпроти будівлі бувшої сільської ради, біля приватного помешкання. Колись, у кінці XIX ст., після скасування панщини, Хрест Свободи був поставлений на великому камені, який слугував фундаментом-осною. При відновленні, мешканці викопали той камінь і на основі двох бетонних рейок зробили нову надійну основу під пам’ятник. Витягнуті з землі камні тепер стоять поруч пам’ятки, як мовчазні свідки відновленої історії.

Пам’ятник складається з трьох фрагментів: невисокого постаменту-основи прямокутної форми, основного постаменту

прямокутної форми та хреста з розп'яттям. Постамент автентичний – збережений від 1899 року, а Хрест з розп'яттям зроблені нові, ідентичні до попередніх. Розбиті фрагменти старого Хреста і понівечене старе розп'яття при відновленні пам'ятки люди закопали біля нового.

Пам'ятник побілений вапном, розп'яття та напис – золотистою фарбою. З фасадної сторони постаменту – ніби втиснуте всередину обрамлення, зі збереженням автентичним написом *“Хрест даної свободи 50-летней поставлений коштом громади р.1899”*. Сьогодні вапняний пам'ятник на честь скасування панщини пропонується офіційно зареєструвати як пам'ятку історії місцевого значення.

У селі Зав'язанці пам'ятник на честь скасування панщини, який пропонується внести до реєстру пам'яток історії України, знаходиться у самому центрі села Зав'язанці, через дорогу від церкви, з південно-західної сторони. Пам'ятка була встановлена у 1908 році, на 60-ти літній ювілей скасування панщини і має такий напис *“1818 пам'ятка знесена панщини 1908 60-літня річниця панованя цісаря Франц Йосеф”*

Кожного року люди моляться біля хреста та згадують своїх предків, яким прийшлося жити у ярмі та боротися за свою свободу. Зі встановленням радянської влади, ця тяжка доля – бути знищеним – оминула Хрест Свободи у Зав'язанцях, один з небагатьох повністю збережених пам'ятників у Мостиському районі.

Під час радянської влади цей Хрест Свободи вже знаходився на подвір'я мешканки села, а коли хату розібрали, біля нього побудували склад і Хрест дуже не “кидався в очі”. Грізні часи «хрестоломів» минули, а пам'ятник на честь скасування панщини стояв на своєму старому місці, люди з села доглядали його, молилися, вночі підбілювали та фарбували, хоч і викликали невдоволення партійного активу.

Пам'ятник складається з трьох фрагментів: невисокого постаменту-основи прямокутної форми, основного постаменту прямокутної форми та хреста. Пам'ятник виготовлений з вапняку, пофарбований у синій колір, табличка з написом – сріблястою фарбою, хрест – білий. Колись, на початку ХХ ст., Хрест Свободи був поставлений на великому камені, який слугував фундаментом-основою. При впорядкуванні території довкола пам'ятника, у 2016 році, мешканці села вирішили покласти бетонну плитку та обгородити пам'ятку, тому сьогодні древнього каменя не видно.

Пам'ятник на честь скасування панщини у селі Зав'язанці пропонується офіційно зареєструвати як пам'ятку історії місцевого значення.

Попри всі недоліки, скасування панщини дало можливість галицьким селянам стати господарями своєї землі та власної долі, відчувати себе окремим народом й стати на шлях громадського поступу, розбудови освіти, творення незалежного політичного життя, *“дати єму можливість яко вільному і рівноуправненому горожанинові дбати про себе і своїми силами здобувати собі добро матеріальне, духове та щастє родине”*.

Хрести Свободи ще стоять в затишку старезних лип, але написи на них стерті вітрами та дощем або зафарбовані дбайливими селянами так, що їх неможливо розшифрувати. Унікальні залишки старовини, вони давно заслуговують на статус історичних пам'яток, та залишаються незахищені законом (радянської влади вже немає, то хто ж їх ще нищитиме?) від надто прискіпливих селян, які не заспокояться, доки ці хрести не побілять чи не помалюють. Але маємо надію, що ті, які залишилися, стоятимуть вічно, бо це наша історія, пам'ять і біль.

Список використаних джерел і літератури

1. Стеблій Ф.І.. Львівське повстання 1848 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла – Мі. – С.349. – ISBN 978-966-00-1028-1.
2. Довідник з історії України. За ред. І. Підкови та Р. Шуста. — К.: Генеза, 1993.
3. Мельник І. Скасування панщини. / Ігор МЕЛЬНИК// “Zbruch” 13.05.2013 р.
4. Цісарський дарунок: 15 травня 1848 року в усій Галичині скасували панщину. О. Гай. 2012.
5. В 40-ві роковини знесення панщини. 3 (15) мая 1848 – 3 (15) мая 1888. // Діло, 15.05.1888.
6. Михалик В. Долина пелюсткових хрестів / Володимир Михалик. “Zbruch” 27.06.2015р.

7. Лаба В. Хрести Свободи на Мостищині / В. Лаба. "Наш край" № 75(91) від 29.06.1991
8. Дмитрасевич Т. Благословляю вишенські стежини. Том І. Судова Вишня – Львів, 2016 – с.422, 370-373.

Iryna KHYMKA

MEMORIAL TO THE ABOLITION OF SLAVERY IN MOSTYSKA REGION

Analysis of written documents and material sources of monuments in honor of the abolition of serfdom in Galicia. Particular attention is paid to Mostyska county government and policies in the social sector.

Keywords: cultural heritage, tourism industry, authenticity, historical monuments, "Crosses of Liberty", Anniversary of the Fall of Serfdom, National Register of Historic monuments of Ukraine, Preservation of Monuments.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ ARCHICAD ДЛЯ ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

Дається обґрунтування актуальності підготовки фахівців у галузі туризму, які здатні проводити інженерний аналіз та оцінку природно-територіальних ресурсів для туристично-рекреаційного освоєння територій.

Ключові слова: графічний програмний пакет САПР, концепція віртуального будинку, проект, архітектура, дизайн

Постановка проблеми. У Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу підготовка фахівців зі спеціальності “Туризм” за освітньо-кваліфікаційними рівнями “бакалавр” та “магістр”, окрім загальних спрямувань туризмознавства, в основному спрямована на інженерію туризму – інженерно-технічне забезпечення оптимального функціонування туристичної галузі, починаючи від проектування і будівництва рекреаційних комплексів до їх екологічно безпечної експлуатації. До дисциплін самостійного вибору студентів (варіативна компонента навчального плану) відносяться дисципліни “Основи будівельної справи”, “Обладнання туристичних комплексів та їх експлуатація”, “Проектування та дизайн готельних комплексів” та “Архітектура та дизайн курортних комплексів”.

Основними напрямками майбутньої діяльності фахівців цієї спеціальності будуть:

- планування розвитку рекреаційних комплексів з максимальним використанням рекреаційного потенціалу території та збереженням біологічного і ландшафтного різноманіття, забезпеченням екологічної безпеки майбутніх рекреантів;

- проектування та удосконалення об’єктів туризму, готелів, санаторно-курортних будівель і споруд, гірськолижних баз, підйомників, стадіонів, туристичних маршрутів тощо відповідно до основ архітектури, планувальної організації рекреаційної території, критеріїв вибору місця розташування будинків і споруд та їх характерних ознак, сучасних та традиційних технологій будівництва,

класифікації споруд, конструктивних елементів, класифікації будівельних матеріалів, декоративних елементів; організації внутрішнього простору – інтер'єру, прийомів та вимог дизайну, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності;

– оцінка впливів на навколишнє середовище (ОВНС) туристичних, готельних та курортних об'єктів згідно державних будівельних норм, як складової частини проектної документації.

Аналіз основних публікацій. Аналіз досліджень і публікацій з проблеми дозволяє стверджувати, що питання змісту, форм підготовки та вимог до майбутніх фахівців туризму постійно знаходяться в центрі уваги вчених. Питаннями розробки методик підготовки кадрів для туристичної сфери займаються В. Федорченко, Г. Цехмістрова, М. Скрипник, Л. Поважна, Л. Сакун, Л. Чорна, О. Костюкова, Л. Лук'янова та інші. Розроблені національні концепції і сучасна модель професійної туристичної освіти в контексті тенденцій розвитку світового туризму, проаналізована система підготовки кадрів для індустрії туризму в умовах Болонського процесу, виявлені принципи та особливості регіональної професійної освіти.

Мета дослідження. Метою досліджень є впровадження у навчальний процес ряду практичних завдань щодо основ проектування та дизайну, набуття вміння та практичних навичок роботи з комп'ютерними програмами проектування, які передбачають формування знань з архітектурно-планувальної організації розміщення та функціонування туристичних та курортних (рекреаційних) комплексів, планувальної організації житлового поверху, приміщень громадського та адміністративно-господарського призначення, інтер'єру та організації внутрішнього простору з метою створення умов для відпочинку та оздоровлення.

Важливе місце займають питання позитивних та негативних впливів туризму на населення та соціально-економічний розвиток туристичних дестинацій, впровадження енергоощадних технологій для оптимізації функціонування об'єктів туристичної інфраструктури та можливість використання відновлювальних джерел енергії в межах туристичних комплексів [3].

Виклад основного матеріалу. У Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки зазначається, що у контексті глобалізаційних

тенденцій і сучасних викликів українська вища школа повинна професійніше готувати людину до життя в інформаційному суспільстві, суспільстві знань та інновацій, формувати людину з інноваційним мисленням, інноваційною культурою, здатністю до інноваційної діяльності, що стає запорукою конкурентоспроможності національної економіки [3].

Під час лабораторних занять в межах дисциплін “Проектування та дизайн готельних комплексів” та “Архітектура та дизайн курортних комплексів” студенти набувають знань та навичок з технології BIM (BulldIng InforMatIon ModellIng или BulldIng InforMatIon Model) та програмою ArchiCAD (графічний програмний пакет САПР), що дозволяють створенню однієї чи декількох віртуальних моделей проектування будівель і споруд, технічної документації, формування єдиної бази даних та підготовки моделі для візуалізації [1].

ArchiCAD – графічний програмний пакет САПР для архітекторів, створений угорською компанією Graphisoft, призначений для проектування архітектурно-будівельних конструкцій, конструктивних елементів а також елементів ландшафту, дизайну інтер'єру тощо.

При роботі в пакеті використовується концепція віртуального будинку. Суть її полягає в тому, що проект ArchiCAD являє собою виконану у натуральну величину об'ємну модель реальної будівлі, що існує в пам'яті комп'ютера. Для її виконання проектувальник на початкових етапах роботи з проектом фактично “будує” будинок, використовуючи при цьому інструменти, що мають свої повні аналоги в реальності: стіни, перекриття, вікна, сходи, різноманітні об'єкти тощо. Після завершення робіт над “віртуальною будівлею”, проектувальник має можливість отримувати різноманітну інформацію щодо спроектованого об'єкта: поверхові плани, фасади, розрізи, експлікації, специфікації, презентаційні матеріали тощо. Підтримує взаємодію з різними інженерними програмами через формат IFC.

Основною перевагою програми є природний взаємозв'язок між всіма частинами проекту. Технологія “віртуального будинку” дозволяє працювати не з окремими, фізично ніяк не пов'язаними між собою кресленнями, а з усім проектом в цілому. Будь-які зміни зроблені, наприклад, на плані будівлі, автоматично відтворюються (перебудовуються, перерахуються) на розрізах, видах, у специфікаціях,

експлікації тощо. Такий підхід забезпечує значне скорочення часу проектування. Крім того, при правильній роботі з віртуальною будівлею, гарантовано виявлення та усунення більшості проблем, які обов'язково з'явилися б на пізніших етапах проектування або, що ще гірше, вже на будівельному майданчику.

ArchicAD дозволяє працювати над одним проектом групі студентів.

Програма також дозволяє проводити енергетичні розрахунки будівлі, що відповідає Урядовій програмі з енергоефективності, яка вже впродовж двох років є дієвим інструментом допомоги населенню та ОСББ при утепленні житла, підготовці до зими та зменшенні витрат на комунальні послуги [1].

Недоліком програми можна вважати обмежені можливості зі створення об'єктів зі складною, нестандартною геометрією (наприклад, поверхні NURBS, скульптурне моделювання), що найчастіше не дозволяє проектувальникові стандартними засобами реалізувати всі свої ідеї повною мірою. Для вирішення такої проблеми можна скористатися імпортом з сторонніх програм на кшталт Cinema 4D, 3ds Max.

Висновки. Розширення освітнього простору, де поряд із професійними, екологічними, соціальними та економічними аспектами підготовки фахівців, у контексті сталого розвитку туристичної індустрії України, в тому числі Карпатського регіону, передбачає формування інженерної, технічної та технологічної моделі навчання на базі широких міждисциплінарних знань та комплексний підхід до розвитку та вдосконалення інфраструктури туризму і охорони довкілля.

Стрімкий розвиток туристичної галузі, зокрема індустрії гостинності, вимагає потужного інтелектуального ресурсу, кадрового потенціалу, який сприятиме сталому розвитку галузі та задоволенню зростаючих потреб населення у рекреації. Підготовка кадрів для сфери туризму повинна враховувати всі напрями та особливості туристичної діяльності, їх зміни в залежності від ринкових умов.

Таким чином, у випусників формується цілісний світогляд стосовно стану та перспектив сталого розвитку суспільства в цілому та у галузі праці випусника, навички щодо практичної реалізації проектів, які спрямовані на розвиток рекреаційних дестинацій та задоволення рекреаційних потреб.

Список використаних джерел і літератури

1. Долгопола Г. Є. Архітектура та дизайн курортних комплексів: Лабораторний практикум. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2017. – 21 с.
2. Коробейникова Я.С. Стратегія збалансованого туризму: конспект лекцій / Я.С. Коробейникова: ІФНТУНГ. – Івано-Франківськ: Факел, 2011. – 147
3. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів від 17 лютого 2009 р. № 965-VI [Ел. ресурс]. – Режим дост.: eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/

Halyna DOLGOPOLA, Pavlo MOLDAVCHUK USE OF THE PROGRAM ARCHICAD FOR PREPARATION OF SPECIALISTS ON TOURISM

The ground of actuality of preparation of specialists is given in industry of tourism that is able to conduct an engineering analysis and estimation of naturally-territorial resources for the tourist-recreational mastering of territories.

Keywords: automated design system CAD system, conception of virtual house, project, architecture, design

Наукове видання

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ
ПРИКАРПАТТЯ ТА КАРПАТ – ВАЖЛИВІ
ОБ'ЄКТИ В РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ**

*Збірник матеріалів
V Регіональної науково-практичної конференції
(Львів, 30 березня 2017 р.)*

Відповідальний редактор
Берест Р.Я.

Підписано до друку
Формат
Гарнітура «Times New Roman».
Друк на різнографі. Ум. Друк. Арк..
Замовлення №

Друк ТзОВ «Компанія „Манускрипт”»
вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008
тел. (032)235-51-40